

Dienasgrāmata

Quod sentimus loquamur,
quod loquimur sentiamus!

VEcordia

Izvilums L-POENA

Atvērts: 2006.10.01 16:06
Slēgts: 2007.04.08 14:09
Versija: 2018.04.01 01:59

ISBN 9984-9395-5-3

Dienasgrāmata «VECORDIA»

© Valdis Egle, 2018

ISBN 9984-9395-7-x

Līgotņu Jēkabs. «Latviešu rakstu aizsācēji»

© Līgotņu Jēkabs, 1924

Natālija Gudermane

Līgotņu Jēkabs

LATVIEŠU RAKSTU AIZSĀCĒJI

Ar Valda Egles komentāriem

Impositum

Grīziņkalns 2018

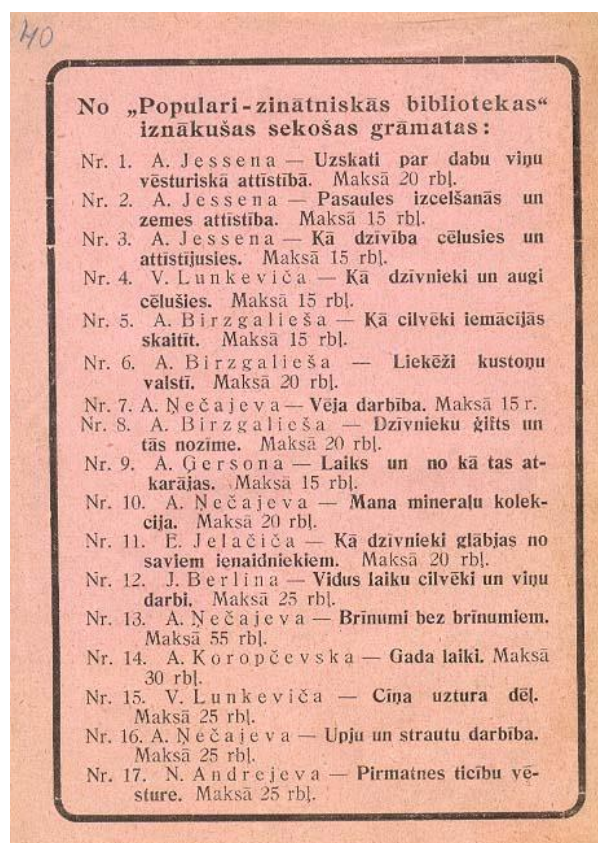
Talis hominis fuit oratio,
qualis vita

Līgotņu Jēkabs par Manceli, Fīrekeru un Gliku

2006.10.01 14:58 svētdiena

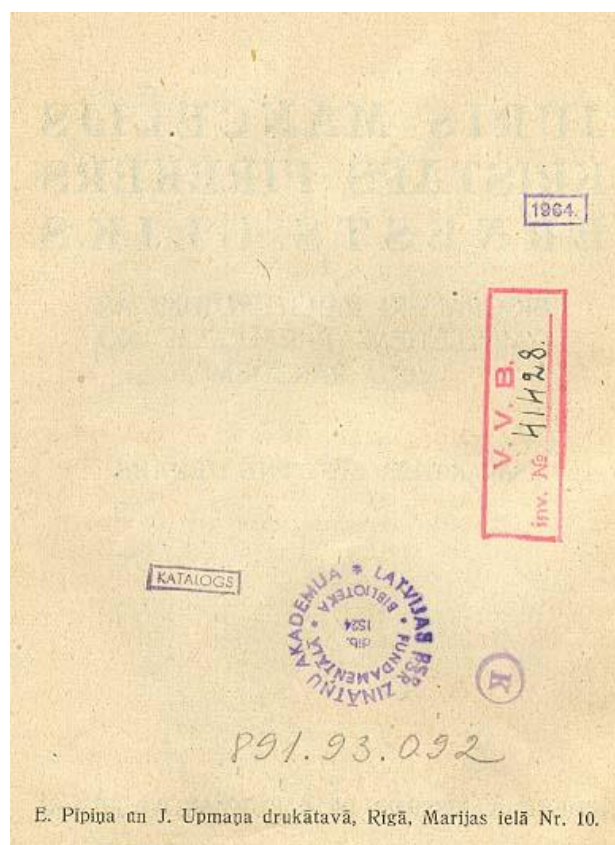
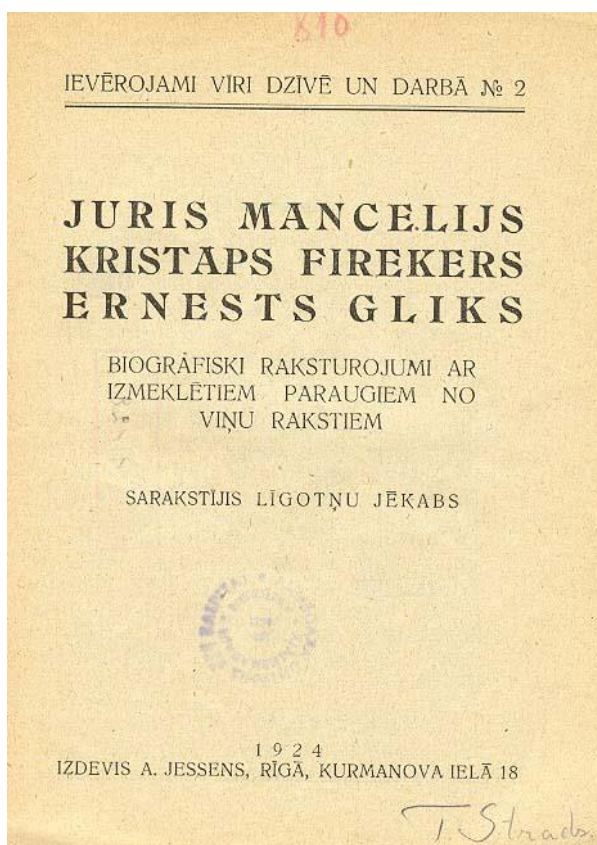
Ievietoju sērijā Poena¹ 1924.gadā izdoto 50-gadīgā Līgotņu Jēkaba brošūru par latviešu rakstu dibinātājiem Georgu Manceli, Kristoforu Fīrekeru un Ernestu Gliku, kuru esmu pilnībā ieskenējis datorā, lai nodotu Latvijas elektronisko lasītāju rīcībā. Autora ortogrāfiju un punktuāciju saglabāju. Mani komentāri doti zemspītras piezīmēs.

Valdis Egle

Līgotņu Jēkaba brošūras priekšējais un aizmugurējais vāks Latvijas Akadēmiskajā bibliotēkā

¹ Sērija POENA tika iesākta 2006.gada 1.oktobrī ar mērķi publicēt tajā svešu autoru darbus ar maniem komentāriem – V.E. –; atsevišķa (no Vekordijas) sērija tika dibināta, lai ar šādiem tekstiem nepārslogotu pašu dienasgrāmatu VECORDIA. Taču drīz vien tika nolemts šo nolūku labāk realizēt Vekordijas «izvilkumu» veidā, un POENA tika slēgta pēc vienas (šīs) grāmatas iznākšanas šajā sērijā; viņas «mantinieki» ir Vekordijas izvilkumu sējumi. Sēriju POENA bija domāts veltīt Natālijai Gudermanei, kura, būdama Latvijas Kultūras akadēmijas maģistrantūras studente, savā diplomdarbā cīnījās par latviešu literatūras atjaunošanu (pēc 1990.gadu sagrāves) un par latvisku grāmatu izplatīšanu, tajā skaitā arī dibinot elektroniskās bibliotēkas. Tāpēc sērijas POENA pirmajam (un vienīgajam) sējumam titullapā bija viņas portrets (kurš saglabāts arī šeit, pārnesot tekstu uz Vekordiju). Vārds «poena» ir grieķu cilmes (vīra nauda par slepkavību), bet latīņu valodā nozīmēja: sods, atmaksa, gandarījums, atribība, moka, ciešanas, Atmaksas dieviete.

Līgotņu Jēkaba brošūras tituls un prettituls Latvijas Akadēmiskajā bibliotēkā

Ievadam

Sešpadsmitais un septiņpadsmitais gadusimtenis latviešu tautai kultūras ziņā ievērojams ar to, ka šinī laikā nodibinājusies viņas rakstniecība, noskaidroti galvenie valodas un pareizrakstības likumi, izkopta zināma rakstu valoda. Sākot no trīspadsmitā gadusimtena, kad starp Baltiju un Vakareiropu attīstās ciešāki tirdznieciski sakari, tagadējā Latvija, kopā ar Igauniju, sastāda tā saucamo Livoniju, kura pastāv līdz sešpadsmitā gadusimtena otrai pusei. 1561.gadā, Livonijas valstu savienībai izirstot, Kurzeme kļūst par patstāvīgu hercogisti² zem Polijas virskundzības, kamēr Vidzemes lielākā daļa nāk tiešā Polijas pārvaldībā. Abās šinīs zemes daļās pār latviešiem valda vācu muižniecība, taču Kurzeme tiek dažkārt pasargāta no nikniem kariem, te dzīves apstākļi zemniekiem kā labvēlīgāki, kamēr Vidzemē augtin pieaug muižnieku vara pār zemniekiem³, viņi kļūst galīgi nomākti, līdz zviedru valdīšanas laikam (1629.–1721.), kad latviešu tautai ataut gaišākas dienas. Tepat četrsimts gadu laikā katolisms nebija nekāds iesakņojies latviešos. Kā redzams liecinieks no šiem katoļu laikiem palicis vārds «pātari» (katoļi tēvreizi skaitīja latīņu valodā: «*pater noster*»), un Sv. jaunavas Marijas nosaukums, ko latviešu mūte bij pārvērtusi par Māru⁴. No noteiktas ticības pārliecības tad vēl grūti runāt. Tamdēļ mēs arī redzam, ka

² **Kettler** – V.E. – **Gothards**; pēdējais Livonijas ordeņa mestrs, pēc padošanās Polijas karalim Sigizmundam II Augustam un pēc ordeņa likvidācijas 1562.gadā kļuva par pirmo Kurzemes hercogu (1562–1587); pēc viņa valdīja viņa dēli **Frīdrihs** (1587–1642) un **Vilhelms** (1587–1616; atcelts muižnieku spiediena rezultātā, kad mēģināja ierobežot viņu privilēģijas); slavenais hercogs **Jēkabs** (valdīja 1642–1682) bija Vilhelma dēls un Gotharda mazdēls; pēc tam valdīja Jēkaba dēls **Frīdrihs Kazimirs** (1682–1698), mazdēls **Frīdrihs Vilhelms** (1698–1711) un atkal otrs Jēkaba dēls **Ferdinands** (1711–1737). Muižnieki Varšavā ilgi prāvojās ar Ferdinandu, un pēc viņa nāves par hercogu kļuva Ernsts Johans Bīrons, bet Ketleru dinastija izbeidzās.

³ Tomēr arī Kurzemes hercogistē pirmais hercogs Gothards 1570.06.20 izdeva dokumentu, t.s. «Gotharda privilēģiju», kuru 1581.11.28 apstiprināja Polijas karalis Stefāns Batorijs un saskaņā ar kuru muižas no lēņa (t.i. nomas) pārgāja privātpašumā, muižnieki ieguva tiesu varu pār zemniekiem, ieskaitot nāvessoda tiesības, un muižnieka tiesas lēmumi nebija pārsūdzami. Privilēģija deva muižniekiem arī tiesības turēt krogus, tirgoties bez muitas u.c.

⁴ Bija otrādi – V.E. –, nevis latvieši izmainīja Bībeles vārdus, bet gan sludinātāji pielāgoja Bībeles personāžus jau agrāk pastāvošiem latviešu vārdiem. Tā vēl pirms kristietības Latvijas baltu cilšu valodās bija

sešpadsmitā gadusimteņa pirmā ceturksnī te reformācija izlauž diezgan viegli ceļu. Kad Kurzemē par hercogu nāk dedzīgs luterānis Gotards Ketlers, viņš griež vērību arī uz zemes iedzīvotāju vairuma – zemnieku garīgo stāvokli. Galma mācītājs un zuperintendents Bilovs izdara, hercoga uzdevumā, draudžu revīziju, un atrod, ka visā valstī ir tikai 3 lielākas baznīcas: Jelgavā, Bauskā, Dobelē. Mācītāji maz nodevušies savam tiešam uzdevumam – draudžu garīgai apkopšanai, bet nodarbojušies ar veikaliem un kroģēšanu. Zemniekiem trūcis jebkādas jēgas ticības lietās. Visur valdījusi lielākā mānticība. Trīsvienīgā Dieva vietā latvieši piesaukuši vai nu Dārza-māti, vai Lauka-māti, skatoties pēc vajadzības. Bieži ticējuši dažādām pārdabīgām būtnēm, kā lietuvēniem, vilkačiem, raganām. Bijuši laimīgi un nelaimīgi kustoņi. Vārnas ķērķšana nozīmējusi karu, vai citu postu. Kad zaķis pārskrien pār ceļu, sagaida nelaime. Jērs un balodis – svēti dzīvnieki. Skolu nav bijis nekādu. Zemnieki dažkārt dzīvojuši bez kristības un bez vakarēdiena.

Lai apstākļus grieztu uz labo pusi, Gotards Ketlers liek būvēt valstī 70 baznīcas, pa lielai daļai uz sava rēķina. Nodrošināja mācītāju stāvokli: piešķīra viņu lietošanā zemi, noteica zemniekiem nodokļus («siecīņus») baznīcai par labu, izdeva baznīcas likumus. Uz hercoga Gotarda Ketlera rēķina tiek Karalaučos drukāta 1586.–87.gadā vispār otrā drukātā grāmata latviešu valodā: «Enchiridion», t.i.: 1) Lutera katķisms, 2) nevācu psalmi, 3) svētdienu evaņģelījumi un lekcijas, un 4) Kristus ciešanas stāsti.

(Pirmā drukātava, kā zināms, tika nodibināta 1450.gadā, Maincē, 1455.gadā pirmoreiz iespiesta bībele; pēc Mainces izpostīšanas Jāņa Gūtenberga, grāmatu iespiešanas izgudrotāja burtliči izklīda Eiropā un veicināja drukātavu atvēršanu. Grāmatu iespiešanas labumus tā tad latvieši sāka baudīt pēc vairāk kā simts gadiem no grāmatu iespiešanas pirmiem sākumiem skaitot.)

Pēc Gotarda Ketlera nāves Kurzemi sāk pārvaldīt viņa abi dēli Fridrihs un Vilhelms. Brāļu naida un nesaticības dēļ pienākas ciest arī zemei, kamēr Fridrihs viens pats saņem valdības grožus savās rokās (1618.). Šinī laikā jāmin «Kurzemes statūtu» un «valdības kārtības» noteikumu izdošana, kuri nokārto valsts administratīvo pārvaldību un nostiprina muižniecības tiesības landtāgos. Hercoga Fridriha laikā iznāk pirmā laicīga satura grāmata latviešu valodā: vācu–latviešu vārdnīca: «Lettus»⁵ (1638), tāpat pirmā latviešu frazeoloģija: «Phraseologia lettica». Šo grāmatu autors bij vēlākais hercoga galma mācītājs Mancelijs⁶, pirmais labākais latviešu valodas pratējs no cittautas mācītiem vīriem.

Ziedu laikus Kurzeme piedzīvo enerģiskā un uzņēmīgā hercoga Jēkaba⁷ laikā (1642–1682). Tas rada valsts rūpniecību (Tukumā – vara ceplis, Baldonē, Engurē, Mežmuižā – dzelzs ceplis, Emburgā – austuves u.t.t.), plašu tirdzniecības un kara-floti, iegūst kā Kurzemes kolonijas divi salas: Sv. Andreja salu pie Āfrikas vakara krastiem, un Tabago salu Vakarindijā. Tā laika Kurzemes zemnieku pārticība – bagātīga ģērbšanās, liela mielošanās godos, daudz sudraba tautas rokās – izlasāma arī Mancelija sarakstītā sprediķu grāmatā jeb postilē. Sadursme ar Zviedriju pārtrauc Kurzemes saimniecisko uzplaukšanu, bet pie hercoga Jēkaba vieglprātīgā un izšķērdīgā dēla Fridriha-Kazimira (1682.–1698.) zemes ekonomiskā labklājība strauji slīd lejup. Pieaug muižniecības vara, pēc Fridriha-Kazimira nāves izceļas jauns karš ar zviedriem (1705.–1706.), tad ar krieviem (1706.–1709.), karam pievienojās vēl bads un mēris, liela iedzīvotāju daļa izmirst. Priekš kādiem simts gadiem tāpat zemi bij piemeklējis bads un mēris, galvenā kārtā plosīdamies toreiz no kariem piemeklētā Vidzemē. Šos tautas posta laikus septiņpadsmitā gadusimteņa sākumā apdzied savās dziesmās garīgu dziesmu dzejnieks Kristaps Fīrekers⁸.

Latvieši, kas dzīvoja Rīgā un Vidzemē, gaišākus laikus piedzīvoja Vidzemei nākot zem zviedru valdības (1629.–1721.). Bet še mantojums no poļu valdības bij tik grūts, ka pagāja vairāk gadi, kamēr zviedru valdībai, ar enerģisku rīcību, izdevās uzlabot stāvokli. Ļaužu garīgās apgādības un skolas lietas piederēja baznīcai. Par zuperintendentu iecēla Pētera baznīcas virsmācītāju Hermani Samsonu: tas iecēla un atcēla mācītājus amatos, pārbaudīja tos amata prašanā, sastādīja noteikumus mācītāju sapulcēm (zinodēm), kuras, uz ķēniņa pavēli, bij sasaukamas ikgadus Valmierā vai Cēsīs. 1630.gadā Samsons kādā vēstulē raksta, ka, no 50 mācītājiem, cik vajadzējis būt, visā Vidzemē atradis tik 7. Baznīcas daudz vietās izpostītas. Dažiem mācītājiem jāapkopj vairāk draudzes. Mācītāji neprotot latviešu valodu, ko zviedru valdība uzstādīja kandidātiem kā noteikumu, lai varētu ieņemt mācītāja vietu latviešu draudzē.

personu vārdi Jānis (Jonis, Janis) un Māra (Mora), un sludinātāji sāka apgalvot, ka tie esot tie paši Joanns un Marija jeb, citiem vārdiem sakot, ka Kristītāju saukuši par Jāni, bet Jēzus māti par Māru.

⁵ Tulkojumā: «Latvietis» – V.E.

⁶ Vāciski *Manzel*, latīniski *Mancelius* – V.E. – Georgs, dzimis 1593.06.24 Mežamuižā, miris 1654.03.17 Jelgavā 61 gada vecumā.

⁷ Jacobus – V.E. – dzimis 1610.11.07 Kuldīgā, miris 1682.01.10 Jelgavā. Studējis Rostokas un Leipcigas universitātēs (1622–1624)

⁸ *Fūrecker* – V.E. – Kristofors, dzimis ap 1615, miris ap 1684.gadu 69 gadu vecumā.

Āraižu mācītājs Bruno raksta Samsonam, ka latviešu valodu jau tik daudz saprotot, cik lasot grāmatā. Rehehuzens, pirmās latviešu gramatikas sarakstītājs (1644.) sūrojas, ka jauno mācītāju sprediķos dzirdami pavisam aplami vārdi un tamdēļ zemniekiem viņu sprediķi paliekot nesaprotami⁹. Jāievēro, ka mācītāji toreiz savā personā savienoja arī skolotāju uzdevumus, t.i. mācīja tautu grāmatā – vispirms jau baušļus un katķisma galvas gabalus. Vēsturnieki izrēķinājuši, ka no simts gadiem (1563.–1661.) Vidzemei piecdesmit bijuši kara-gadi! Karam sekoja tā uzticīgi pavadoņi: bads, posts, mēris, ļaužu tikumiska pagrimšana. 1625.gadā mēra laikā tikai astotā daļa no visiem Vidzemes iedzīvotājiem palikuši pie dzīvības. Apmiruši mācītāji: Ādažos, Allažos, Siguldā, Raunā, Rubenē, Dzērbenē, Smiltēnē, Straupē, Lēdurgā, Umurgā un citur. Tādos apstākļos nav brīnums, ka 1642.gadā kāds mācītājs ziņo, ka no 160 baznīcēniem tikai pieci pratuši skaitīt tēvreizi, bet 1643.gadā kāds cits mācītājs, ka visi viņa kristīti bērni bijuši tik lieli, ka gājuši kājām. Nestāv augsti tikumības ziņā arī paši mācītāji: tā Samsons žēlojas, ka tam dēļ zagšanas kāds mācītājs bijis jāatlaiž no amata, kādā citā reizē mācītājs atcelts netiklas dzīvošanas pēc, cits – zaimojis ķēniņu, cits – pie dievgalda ķildojies ar zemniekiem dēļ nenobērtiem sieciņiem!

Rīgu briesmīgs mēris piemeklēja 1657.gadā. Maskavas cars Aleksejs Michailovičs aplenca pilsētu no augusta beigām līdz oktobrim. Priekšpilsētas izpostīja. Pēc krievu aiziešanas pilsētā izcēlās mēris. Šos briesmu laikus vēsturnieks apraksta: «*No (Rīgas) rātes locekļiem apmira puse, no iekšpilsētas mācītājiem – visi. No rīta agruma līdz vēlam vakaram apraka liķus. Baznīcas, kur toreiz glabāja, tādā mērā bij uzraktas un liķiem pildītas, ka tur nevarēja ne stāvēt, ne staigāt, ne atrast vietas jauniem liķiem. Briesmīga smaka piespieda uz kādiem mēnešiem pārceļt dievkalpošanas no baznīcām uz ģildes namu*». Kāds domaskolas skolēns ieraksta savā dienas grāmatā: «*Miroņu starpā bij lielās ģildes priekšnieks, un 16 vecākie, no mazās: 3 priekšnieki un 23 vecākie, no doma skolas: 3 skolotāji, 16 ģimnāzisti un 53 skolēni*». (Skat. Hilnera: «Ernests Gliks», 14.l.p.)

Jo vairāk tāpēc pelna atzinību zviedru valdības gādība par izpostīto zemi. Tā nodibināja Tērbatas augstskolu¹⁰, baznīcas virskonzistoriju, 3 apakškonzistorijas, izstrādāja un ievada instrukcijas par mācītāju iecelšanu draudzēs un mācītāju apgādāšanu, par mājas mācības ieviešanu, par bībeles un citu nepieciešamu garīgu grāmatu tulkošanu un iespiešanu latviešu valodā.

Raksturīgi, ka Rīgā jau sešpadsmitā gadsimteņa pirmā pusē sastopam pirmos laicīga satura rokkrakstus latviešu valodā. Vēsturnieks Leonīds Arbuzovs¹¹ atradis Rīgas vēstures un senatnes pētītāju biedrības bibliotēkā vecus Rīgas arodorganizāciju locekļu sarakstus, kuros sastopam pirmos vārdus ierakstītus no 1532., 1533. un vēlākiem gadiem. Dažkārt šie saraksti, kā, piem., pie izkrāvēju organizācijas, vesti, jau latviešu valodā, kas nozīmē, ka sešpadsmitā gadsimtenī vēl latviešu amatniekiem un pilsoņiem piederējusi ievērojama loma pilsētas dzīvē. 1544.gadā sastādītie audeklu audēju organizācijas arodnoteikumi nosaka, ka tikai vācieši un latvieši drīkst šinī arodā būt meistari, bet ne igauņi un leiši: tā tad, pamatojoties uz savu skaitlisko pārsvaru vācu un latviešu amatnieki nodibinājuši sev zināmas ekonomiskas priekšrocības. Arodorganizāciju statūti (šrāgas) izstrādāti vācu un latviešu valodās un pieder pie vecākiem latviešu laicīga satura rakstiem. (Skat. tuvāki: «Latvijas Augstskolas raksti», II.)

Septiņpadsmitā gadsimteņa beigas latviešu garīgā attīstībā atzīmējamas ar Glikas¹² bībeles tulkojumu un pirmo latviešu skolu dibināšanu. Kurzemnieku (Mancelija un Firekera) pirmie ievērojamie darbi latviešu valodas izkopšanas un rakstības nodibināšanas laukā te atrada cienījamu tālāk virzītāju un papildinātāju. Lai cik grūti šie divi gadsimteņi (16. un 17.) bijuši latviešu tautai, bet viņos likts pamats tai garīgai kultūrai, kuras augļus baudām šodien, un pie kuras tālākizkopšanas un veidošanas aicinātas tagadējās tautas paaudzes.

⁹ Starp vācu mācītājiem – V.E. – tajā laikā plaši pazīstams bija kāda latvieša izteiciens baznīcā, ko mācītāji viens otram ilgi pārstāstīja un ko piemin daudzi autori: «Ej nu zini, ko tas Vāczemes kaķis tur murkšķ». (Vārds «kaķis» te laikam parādās vārda «katķisms» dēļ).

¹⁰ 1632.gadā – V.E.

¹¹ Leonīds Arbuzovs, dzimis 1882.10.31 Bauskā, miris 1951.02.16 Getingenē – V.E. –, neskatoties uz tādu uzvārdu, bija ne krievu, bet gan baltvācu vēsturnieks, LU profesors 1922–1936 (pirms tam docētājs); 1939.gadā repatriējās uz Vāciju un bija Pozenes (Poznaņas) universitātes profesors (1941–1945). Jau viņa tēvs – arī Leonīds Arbuzovs (1848.01.19 Jelgavā – 1912.01.14 Rīgā) – bija Baltijas vācu vēsturnieks (gan bez oficiāliem grādiem un amatiem). Arbuzovs-tēvs publicēja landtāgu un pilsētu sanāksmju aktis, Livonijas ordeņa locekļu un garīdznieku biogrāfijas; Arbuzovs-dēls izdeva Latviešu Indriķa hroniku, vēl citas landtāgu aktis, latviešu amatu dokumentus u.c. vēsturiskus avotus.

¹² **Glück**, Ernests – V.E. – dzimis 1652.11.10 Vetinā, Vācijā, miris 1705.05.05 Maskavā 52 gadu vecumā.

Juris Mancelijs

Mūsu literatūrvēstures dokumentariskos sākumus atrod jau sešpadsmitā gadusimteņa pirmā pusē. Viņu izcelšanās viegli saprotama. Baltijā rīkojas un saimnieko vācu iekarotāji. No Vācijas uz rītiem un ziemeļiem izplatās luterisms. Viņš nāk pa pēdām katolismam, kurš trijos gadusimteņos tomēr nav paspējis diezcik dziļas saknes laist latviešos. Roku rokā vai ciešā sakarā ar politisko varu rīkojās garīgā – pirmos gadusimteņos pēc sakaru nodibināšanās starp Baltiju un vācu tirgotājiem, šī garīgā vara nes sevī arī politisko. Ar latviešu tautas reliģiskām interesēm aicināti iepazīties un tās apmierināt vācu garīdznieki. Viņiem vajadzīgas rokas grāmatas, palīga līdzekļi.

Sevišķi pie šī darba dedzīgi ir jezuīti. Viņi ir pirmie, kas pie latviešiem strādā reliģiskas apgaismības darbus. Jesuītu dievvārdu daktera Pētera Kanizija katķisms ir pirmā drukātā latviešu grāmata (Viļņā, 1585.) Bet katolisma vietā nāk dzīves praktikai vairāk pielaikotais luterisms. Vajadzība pēc kristīgas ticības pamatnoteikumiem latviešu valodā paliek tā pati: Dobeles mācītājs Jānis Rivijs¹³ ir jau pārtulkojis Luteru mazo katķismu latviešu valodā (ļoti iespējami, ka mācītāju tulkojumos rokrakstā šie un citi gabali bij jau agrāk izplatīti draudzēs, kā tas zināms par Ramma baušļu tulkojumiem ap 1530.gadu), tam pievieno evaņģēlijumu un garīgas dziesmas un 1586.gadā Karalaučos drukāta (no Kurzemes hercoga Gotarda Ketlera izdota) iznāk otrā grāmata latviešu valodā, «Enchiridion». Taču visai šai literatūrai ir tik specifisks arodniecisks raksturs, tā visa vēl tik tālu stāv no tautas saprātas un uzņemšanas, tajā tik maz dzejas elementa, tā visa vēl tādā mērā sastāv no fragmentiem, ka no kādas rakstniecības attīstības daudz maz pareizā šī vārda nozīmē grūti runāt vēl līdz septiņpadsmitā gadusimteņa vidum.

Ir trīs personības, kuras kā vēsturiski pieminēji raugās caur gadusimteņiem cauri latviešu rakstniecībā uz tagadni – šīs personības ir Kurzemes hercoga galma mācītājs un dievvārdu profesors Juris Mancelijs, mūsu garīgās dzejas radītājs, «students» Kristaps Fīrekers un Alūksnes mācītājs, ievērojams valodu pratējs, Ernests Gliks. Tās visas ir markantas personības, kuru darba ideja apgaismo tās pienācīgā vēsturiskā gaismā, lai arī viņu darba ārējais veidojums uzņēmis maiņas un grozījumus vēlākos gadusimteņos. Šīs personības ir lielumi jeb kurā laikā, jo cildenāks paliek viņu garīgais, skats un ideālisms, kad iedomājamies, ka toreizējā latviešu tauta vismazāk spēja pateikties tiem par viņu darbu latviešu labā.

Juris Mancelijs ievērojams priekš sava laika ar savu plašo izglītību. Kas viņu saista ar latviešiem – ir viņa dzimtene – viņš dzimis kurzemnieks (1593.). Kā Kurzemes mācītāja dēlam viņam plaša izdevība novērot latviešu tautas likteni. Ejot Jelgavā un Rīgā skolā viņš tāpat bieži dabū ieklausīties latviešu valodā un ieinteresēties par latviešu likteni. Mancelija studijas ārzemēs varēja to, dzimtenē atgriežoties (1615.), tikai skubināt, rūpēties par latviešu gara apgaismību. Tad skaidri zinātniska darbība Tērbatas universitātē¹⁴ uz kādu laiku Manceliju pavisam izrauj no latviešu vidus. Bet arī Tērbatas universitātē darbotamies Mancelijs neaizmirst latviešus. Viņš izlabo «Enchiridija» slikto, aplamo tulkojumu valodu, pārtulko no savas puses dažas garīgas dziesmas un pieliek klāt «Zīraka gudrības grāmatu», un tad kā «Vademecum'u»¹⁵ laiž to no jauna latviešu tautā.

Mancelija nopelni latviešu rakstniecībā ir divējādi: vispirms viņš gādā, lai tiem darbiniekiem, kas grib strādāt latviešu garīgā laukā, atvērtos ceļš uz tautas sirdi – valodu. Šim nolūkam kalpo divi sava laika ievērojami darbi – vācu–latviešu vārdnīca jeb «Lettus», un pirmā latviešu frazeoloģija: Phraseologia lettica (abas iznāca 1638.). Otrkārt – viņš pats grib tautu mācīt, dot tai iespēju mācīties bez skolotāja klātbūtnes, grib aizrādīt uz tautas dzīves ēnas pusēm, kā dzeršanu, slinkumu, brammanīgu izdzīvi (kas liecina par tā laika kurzemnieku zināmu turību) u.t.t. un šinī nolūkā saraksta savu pirmo sprediķu grāmatu jeb «Postilli», kura iznāk jau Mancelija mūža beigās (1654.). Te Mancelijs parādās arī kā mūsu ortogrāfijas ceļlauzis, izvedot zināmas konzekvences: ievēdot lietu vārdu locījumus, darbības vārdu laika apzīmējumus, garumu apzīmējumus ar «h», izšķir plato un šauro «e», u.t.t. Rakstības nodibināšanas darbs nākošiem darbiniekiem, īpaši Ernestam Glikam, tā tad zināmā mērā bij pašķirts ar Mancelija priekšdarbu.

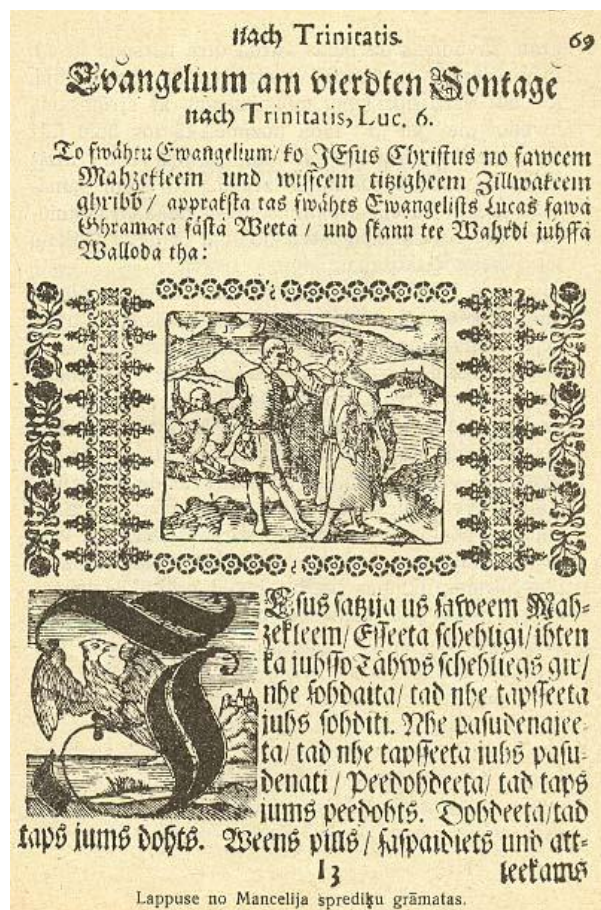
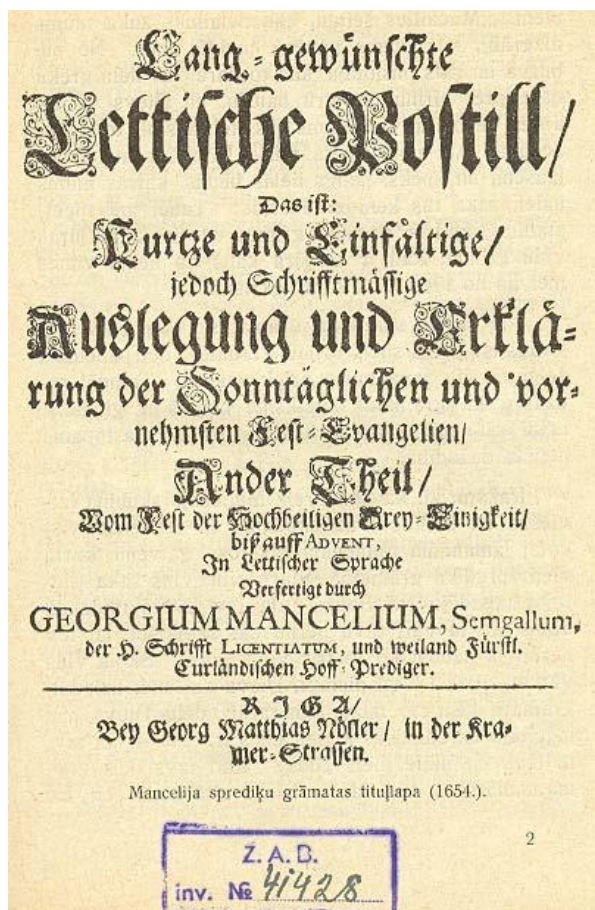
¹³ *Rivius* – V.E. – Johans, dz.g. nezināms, miris 1586; 1540-tajos gados bija Rīgas latviešu Jēkaba baznīcas jaunākais mācītājs; pēc 1550.gada mācītājs Dobelē.

¹⁴ Pēc tam – V.E. –, kad Mancelis bija pabijis par mācītāju latviešu draudzēs Vallē (1616–1620) un Sēlpilī (1620–1625), viņš kopš 1625.gada bija vācu draudzes virsmācītājs Tērbatā un, kad 1632.gadā tur dibināja universitāti, kļuva tajā par profesoru, bet kopš 1636.gada – par rektoru; no 1638.gada galma mācītājs Jelgavā pie Kurzemes hercoga Frīdriha un (no 1642.g.) pie hercoga Jēkaba.

¹⁵ «Lettisch Vademecum» – V.E. – «Latviešu ceļvedis», 1631.

Kaut gan tikai kādi piecdesmit gadi pagājuši no pirmo latviešu grāmatu iznākšanas («Kanizija katķisma» 1585. un «Enchiridija» 1586.), tomēr, var redzēt, latviešu vārds zemē visnotaļ kļuvis populārs; kamēr pirmās grāmatas runā par «nevāciem» (undeutsche), itkā izvairīdamies no latviešu vārda, tikmēr Mancelijs jau gaiši un noteikti visur min «latvieši». Liekas, Mancelija rakstos izzudis vārds «nevāci». Ja viņš grib izšķirtību darīt, tad viņš runā par vietējiem (*Einheimischen*) un āreniekiem – jāsaprot ienākušie vācieši un prūši – (*Ausheimischen*). Tas liecina, bez citām zīmēm, ka tiklab sešpadsmitā, kā septiņpadsmitā gadusimtenī vācieši rēķinājušies šeitā tikai ar latviešiem, kā ar galveno vietējo tautību (ne lībi, ne sēļi tad vairs nekādu lomu nav spēlējuši).

Nemot rokā Mancelija grāmatas, mēs arī pārlicināties, kādas priekšrocības viņa darbiem devis tas apstākļi, ka Mancelijs piederēja pie «vietējiem», t.i. bij dzimis un uzaudzis Kurzemē. Viņa auss samērā ņemot dzird diezgan pareizi latviešu valodas skaņas, viņš samērā prot arī šo izrunu apzīmēt. Ja ir kļūdas un rupjas kļūdas (kā dažu dzīvnieku nosaukumos), tad šīs kļūdas nobāl paliekamā darba priekšā un tikai liecina, ka arī sava laika ļoti izglītots vīrs, kāds bij Mancelijs, nevar visus arodus zināt, viņš nevar būt dabas pētnieks, galdnieks jeb, kā Mancelijs saka, sniķeris, pavārs u.t.t. Dažas vecas valodas formas, piem., «s» daudzskaitļa instrumentāla formā rāda, ka šīs formas Mancelija laikā vēl tikušas lietotas, tikai vēlāk izzudušas. Jāaizrāda arī, ka jau Mancelijs lieto vēlāk no dažiem valodniekiem neieredzēto vārdu «vidūtājs» (Kurzemē ļoti labi pazīst substantīvus «vidus», «viducis» – arī māju nosaukumos). Mancelija «Lettus»¹⁶ rāda, ka viņš latviešu valodas vārdus nav tikai tulkojis, viņš pūlējies katrā vārdā pēc iespējas ielikt arī valodas garu, piem., acuraugs, bez bēdām (*sicher*) un citos vārdos. Mancelija nopelnus mūsu valodniecības laukā tagad pilnā mērā atzīst arī mūsu dienu valodnieki.

Līgotņu Jēkaba brošūrā reproducētās Mancelļa Sprediķu grāmatas lappuses

Mancelija lielākais un ievērojamākais darbs ir viņa sprediķu grāmata, jeb «ilgi cerētā», kā viņš pats saka, «latviešu postille»¹⁷. Te runā vīrs, kas ar drošu prātu un dedzīgu sirdi stāv par latviešiem. Viņš uzsver, ka viņš ar savu grāmatu negrib pakalpot tikai vācu ienācējiem, bet arī zemniecībai, latviešiem, kuri ir «zemes pirmie īpašnieki un iedzīvotāji». Otrā vietā, runādams, viņš vēlas, lai šis dievavārds nāktu

¹⁶ «Latvietis», 1638. – V.E.

¹⁷ «Ilgi gaidītais latviešu sprediķu krājums», 1654. – V.E.

par labu «latviešu **tautas** draudzēm». Tas liecina, ka Mancelijam nav latvieši bijuši tikai kā nevāci, kā zināma darba objekti, bet ka viņš latviešos redz tautu, kurai ir pirmās tiesības uz šo zemi un tiesības uz viņas garīgo vajadzību apmierināšanu. No «nevāciem», ko sastapām latviešu pirmos rakstos, līdz «latviešu tautai», ko sastopam Mancelija rakstos, tas ir liels solis uz priekšu.

Griežoties pie Mancelija sprediķu grāmatas satura, tā uzrāda: vispirms autora ļoti dziļu bībeles prašanu un pazišanu; nav vietas, nav domas, nav sprieduma, ko viņš nevarētu pastiprināt ar attiecīgu citātu no bībeles, otrkārt – savas pamācības viņš izteic nepārspīlētā, tautai saprotamā, asā, bet noteiktā valodā. Viņš runā ne modernās kultūras, bet dabas bērnu skaidro valodu, kura katru lietu sauc vārdā, piem., «*Visi jūs, bezdievīgie un nebēdnieki* (Mancelijam ļoti iemīļots vārds), *katri (kuri) jūs savos grēkos kā cūka dubļos vārtaities, jūs nestāvat, bet guļat kā cūka sutrainī, jūs guļat uz tām mielēm un piepēm jūsu grēku*» u.t.t. Lai arī teikumu būvē manāms stiprs vācu valodas iespaids, piem., apzīmētāja ģenitīva nostādīšana aiz apzīmējuma vārdu (jūs guļat uz tām mielēm jūsu grēku), tomēr Mancelija vārdu krājums katrā teikumā liecina, cik labi tas pazinis latviešu valodu nevien konkrētu lietu apzīmējumos, bet kad tam jāizsaka arī abstrakti jēdzieni par Dievu, gariem, ticību.

Garīgās dziesmas Mancelijam nepadodas. Vairāk viņa tulkotas garīgās dziesmas iespīestas arī sprediķu grāmatā, bet tām trūkst muzikaliskā rituma, tās bez atskaņām un neiesilda lasītāju. Runājot prozā Mancelija valoda vietām top dzejiska, piem.,

«Mācāities šeit, kad nelaiemes auka mums aizgrābj, kur mums pavēni meklēt būs. Ne pie burva un sāls pūšlotāju, kas to dara, tas lielu grēku dara pret pirmu un otru bauslu, un Dievs to neatstās nesodītu. Bet mums būs steigties pie to kungu Jezum. Aiz to viņš ka mūso Dievs ir mūso paļaušena un spēks, palīgs lielās bēdās, katras mums uziet, saka tas kenings Dāvids: Tādēļ mēs nebīstamies, kad ir pasaule grimtu un tie kalni jūras vidū grimst, kad ir tā jūra kauc no lielas vilnes met un no tās aukas kalni iekristu.»

Pie savas sprediķu grāmatas Mancelijs ilgi strādājis: viņš sācis to jau Tērbatā, bet pabeidzis Jelgavā, jau sava mūža priekšvakarā. Tamdēļ redzams, ka grāmatas izteiksme beigās ir gludāka, nekā sākumā; vārdu rakstībā arī vēl sastopama neliela dažādība.

Raksturīgi, ka jau toreiz Mancelijs skubina latviešus uz izglītību, uz skolām. Šī tendence visnotaļ izmanāma Mancelija rakstos, galvenā kārtā viņa sprediķu grāmatā. Starp citu, viņš saka (lietojot tagadējo rakstību):

«Ja tev Dievs tikdaudz devis, ka tu vari tavu bērnu likt skolā iet, lai tev nerūp tā nauda, ko tu par viņu izdod. Skolā viņš var mācīties Dievu pielūgt, Dieva dziesmu dziedāt, grāmatu lasīt, jo dažu labu arāja dēlu Dievs par mācītāju un baznīcas kungu cēlis ir. Ne ir tas tev, o, tēvs un māte, liels gods? Kad tavš dēls grāmatu mācījies, tad var to Dievs citā godā celt, ka tas top par tiesnesi un grūta lieta tādu tiesu nest, ka visi brīnojas. To ir viņš grāmatu lasīdams mācījies. Ne ir tas tev, o, tēvs un māte, liels gods? Un jebšu ir viņš par arāju paliek, tad tomēr tas, ko viņš skolā mācījies, nebūs tik grūts., ka viņš tādēļ nebūtu arklū valdīt, vagu dzīt, ecēt, kult un savu maizi ar godu pelnīt.»

Daudz saistošas ziņas nevien par Mancelija laika latviešu zemnieku dzīves iekārtu un uzskatu pasauli, bet arī par agrākiem vēsturiskiem notikumiem atradīs arī vēsturnieks Mancelija sprediķu grāmatā. Tā viens sprediķis ziedots Kurzemes miera svētkiem 15./25. janvārī pēc poļu–krievu kara iebrukuma 1582.gadā. Agrākos krievu laikus Mancelijs atceras: «*Dieva gaužu sodu gir (ir) jutuši krievu laikā tie ļautiņi, Vidzemē dzīvodami. Tikdaudz (ne) kļuva žēlots vāciets, ciek zemnieks; tiek zeltnesis (aristokrāts. Lt), ciek arājs, viens, tiklab kā otrs tapa ar pātagām kapāts, ka āda plīsa, un asinis līdz ar miesām izlēca, citi kļuva gabalu gabalos sakapāti, citi dīrāti; kam rītā agri maizes rīciens bij, vakarā tas nezināja, kādas mokas tam bij (būs) jācieš».* Kādu citu «vaidu» (kā Mancelijs saka) viņš atceras šīn pašā laikā (1656.–61.): «*Neģ gir Dievs šo zemi sodījis uz dārgu laiku, ka cilvēks cilvēku ēde; ja, nomaitāti ļaudis no karātavām un rata kļuva apēsti. Tādēļ tanī paša gada rudenī liels mēris bij, ka dažs cilvēciņš ceļamalā pieklupa, nomira un no suņiem apēsts tapa*» (181.l.p.).

Zīmīgi ir Mancelija atvasinājumi: tā – aristokrata vietā viņš lieto – zeltnesis, tirgotāja vietā – precinieks un c.

Oriģināli ir Jura Mancelija salīdzinājumi: abstraktus jēdzienus viņš lūko paskaidrot ar konkrētiem, tā: «Vēl dusmas sēž tavā sirdī **dūres lielumā**» (92.l.p.), «Pie viena deg tā ticība **kā liela lāpa**, pie otra atkal atspīd tā kā kāda dzirkstele» (190.l.p.), «Vēl iet apkārt kā kāds **maurodams zvērs**» (291.l.p.), u.t.t.

Laimīgi Mancelijs māk izlietot arī dažas tautas parunas: «*Dažs izliekas tik gudris esots, ka viņš no lielas gudrības dzirdētu, kad vēzis šķauda*» (93.l.p.), vai: «*Mūžam tam labs neizdosies, kas tos puķus (puķes. Lt.) savas jaunības velnam dod ožņāt, bet tās biezās miesas savas vecības (tagad sakām:*

vecuma. Lt.) *Dievam priekšā ceļ*» (95.l.p.), vai: «*Tad dzīvo vīrs ar sievu kā suns un kaķis*», «*Viens otru uzlūkojas kā nodurts āzis*», «*Tāda nelaime ir cieta, cieta akmiņaina ūdens krūze*» (145.l.p.), «*Ļaudis turas, ēdas kā zivis ūdenī*» un c.

Mancelija sprediķu grāmata paliek kā ievērojams vēstures un valodas piemineklis. Kā vēstures piemineklī tajā atspoguļojas latviešu tautas dzīve Kurzemē, hercoga laikos, kādu šo dzīvi redz cittautieša acs, toreizējie tikumi, parašas, attiecības dažādu šķiru starpā. Kā valodas piemineklī tajā palikuši salīdzinājumi un gleznas, kas tuvi toreizējai zemniecības pasaulei, māņi, biedēkļi, dažas tagad izzudušas, valodas formas (Aizto – jo, prepozīcijas ar galotnēm – *an* – iekšan, priekšan, apakšan, āran, savādības darbības vārda otrā personā u.c.), mēģinājumi, nodibināt konzekventu ortogrāfiju, ievēdot dažu līdzskaņu mīkstināšanu ar strīpošanu, ievēdot «ie» un «ž» tādā nozīmē, kā tos lieto līdz šo baltudien, ievēdot «h» kā garuma zīmi, atzīmējot savādības pašskaņu izrunā. No šiem pamatiem izejot, varēja attīstīties mūsu tālākā rakstniecība, bet sevišķi lielu atvieglojumu tā deva Glikam pie bībeles tulkošanas.

Juris Mancelijs pieder pie pirmām personībām mūsu rakstniecības sākumā. Kā iesācējam un jaunū ceļu radītājam tam savas kļūdas un trūkumi, kuri izskaidrojami ar viņa laika vēsturiskiem apstākļiem, bet savā pozitīvā darbā viņš stāv kā pirmais, kas uz latviešiem raugās kā uz tautu, kurš runā tik latviskā valodā uz tautu, kā neviens rakstnieks priekš viņa nav to darījis, kurš latviešu valodu dara pieietamu sveštautiešiem, kurš latviešu tautu māca un audzina, skubina censties pēc gara gaismas, kā viņš to vislabāk saprot, kurš noskaidro mūsu ortogrāfijas pirmos likumus un tos ievēd praktikā, un sagatavo mūsu vidusizloksnei ceļu uz latviešu literatūras valodu.

Kristaps Fīrekers

No Mancelija mums jāpārnāk uz otro redzamāko personību mūsu rakstniecības sākumos, uz mūsu garīgās dzejas nodibinātāju un ievērojamāko garīgās dzejas dziesminieku vispār mūsu rakstniecībā – uz Kristapu Fīrekeru. Pie viņa skaistām dziesmām daudzi esam auguši, daudzi no tām dažkārt esam mācījušies grāmatu lasīt, viņa dziesmu pantiņus no «Dievs Kungs ir mūsu stipra pils», «Redz', šī diena jau pagalam», «No debesīm būs man atnest», viņa vieglās bērna lūgšanas «Bērniņ, mīļais, Dieva stādīts», un citas esam mācījušies skolā ejot no galvas skaitīt, vai pie iesvētīšanas, vai dziedājuši reliģiskos aktos pie dievlūgšanas. Šo dziesmu kodols, gleznainums un parunas ir bieži pārgājušas mūsu apziņā. Lietotas no mums ikdienas dzīvē, nemaz neiedomājoties, vai neatceroties viņu autoru. Tā apstiprinājas, ka laba darba darītāju var aizmirst, bet viņa darbs joprojām dzīvo, sēdams laba un daiļa sēklu, mūs pašus saukdams un aicinādams uz augšu, lielākai garīgai pilnībai pretīm.

Jo raženāki Kristapa Fīrekera darbs dzīvo mūsu vidū, jo trūcīgākas, nepilnīgākas ir tās ziņas, ko mums literatūrvēsturiski pētījumi sniedz par Kristapa Fīrekera mūža gaitu un dzīvi. No jaunākiem pētījumiem pilnīgākais un iespējami pārbaudītākais gan būs Luda Bērziņa raksts: «Christophorus Fūrecerus» «Austruma» septembra un oktobra burtnīcās 1899.gadā. Noteikti zināms, ka Fīrekers ir kurzemnieks un vācu tautības, viņa tēvs būtu Neretas mācītājs Kristjānis Fīrekers, kurš 1604.gadā tur uzņēmās šo amatu. Par Fīrekera dzimšanas gadu, bērniības iespaidiem, pirmās skolas apmeklēšanu jebkādu drošu ziņu trūkst. Noteiktas ziņas mums ir par Kristapu Fīrekeru, kad viņš 1632.gadā tiek ierakstīts par studentu Tērbatas unīverzitatē. Še mēs šinī laikā sastopam priekšā jau mums pazīstamu vīru – Juri Manceliju, kurš no 1625.gada pārgāja uz Tērbatu par turienes Jāņa draudzes virsmācītāju, bet drīz vien tika iecelts par unīverzitates teoloģijas fakultātes profesoru. Mancelija, latviešu drauga un rakstniecības darbinieka (viņa «Vademecum» iznāca 1631.g., vārdnīca un frazeoloģija 1638., tā tad Mancelijs pie tām strādāja, darbotamies jau Tērbatas unīverzitatē) ierosinājošam iespaidam Fīrekers kā students, droši vien, nevarēja paiet garām. Jādomā, ka Kristaps Fīrekers ir jo čakli nodarbojies jau ar latviešu valodas studijām un mēģinājis garīgā dzejā, jo ka savu māksliniecisko gatavību Fīrekers nav uzreiz aizsniedzis, par to atrodam pierādījumus pašos Fīrekera darbos.

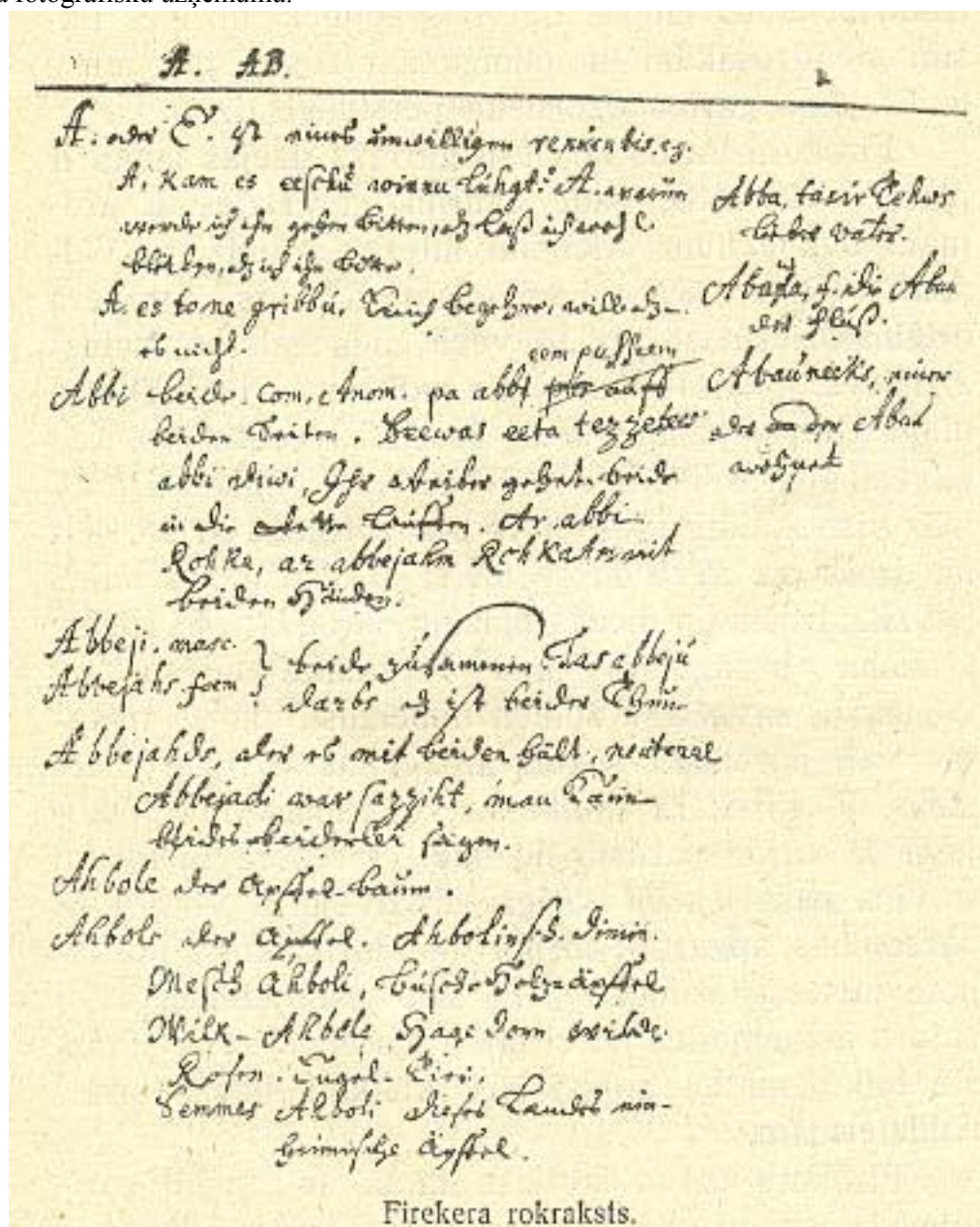
Par Fīrekera studiju gaitu mums tuvāku ziņu trūkst. No jauna to sastopam tā ap 1650.–1660.g. Dobelē, kur tas dzīvo jau apprecējies, un kur tolaik darbojās vietējā draudzē mācītājs ārzemnieks Heinrichs Adolfs. Viņš nu mācās pie Fīrekera latviešu valodu. Šī latviešu novada (Dobeles apgabala) izloksne nu arī atstājusi dziļāko iespaidu Fīrekera dzejas izteiksmē. Kādu dzīves uzdevumu vai amatu Fīrekers Dobelē, bez latviešu garīgu rakstu kopšanas vēl izpildījis, arī trūkst noteiktu ziņu. Vēsturiskās ziņas min, ka viņš tur apprecējies brīvu, pārtikušu latvieti, tādā kārtā, domājams, Fīrekers darbojās savā šaurākā saimniecībā un no dienišķās maizes rūpēm bij atsvabināts.

Šīs precības, liekas, vispār svarīgu lomu spēlējušas Fīrekera mūžā. No vēsturiskām ziņām nav pierādāms, ka viņš studijas būtu beidzis Tērbatas unīverzitatē. Jau pieminētais Heinrichs Adolfs, Kurzemes dziesmu grāmatas vēlākais izdevējs, šīs dziesmu grāmatas priekšvārdā (1685.), sniegdams

ziņas par Fīrekeru, piemin to kā dievārdu studentu. Dažos vēlākos rakstos gan piemin «kandidātu», bet ka tas būtu augstskolā iegūts zinību grāds, par to pierādījumu nav. Raksturīgi ir tas, ka, neraugoties uz toreizējo inteliģento darbinieku trūkumu latviešu garīgā laukā, Kristapam Fīrekeram, arī kā augstskolas izglītību baudījušam un krietnam latviešu valodas pratējam, nekāds svarīgāks amats netop ierādīts. Izskaidrojums šim faktam laikam būs Fīrekeras precības ar latvieti, ko aizspriedumos uzaugusē septiņpadsmitā gadusimteņa vācu-baltiešu sabiedrība nevarēja Fīrekeram piedot.

No Fīrekeras atdzejotām dziesmām daudzas kļuvušas taisni par priekšzīmīgām (klasiskām) mūsu draudzū un māju lietošanā. Minēsim te raksturīgākās: 1) Dievs Kungs ir mūsu stipra pils; 2) Gods Dievam vien ar pateikšan'; 3) Es cēlies sveiks un vesels; 4) Es savus grēkus sūdzos; 5) Ak, Tēvs, tavs nabags bērniņš nāk; 6) Kā spoži spīd mans Jēzuliņš; 7) Jēzus, kas dod prieku un d.c. Vēl Fīrekers darbojās strādājot pie Mancelija «Vademecum'a» pārlabošanas darbiem, taču šo uzdevumu, aiz vēl nenoskaidrotiem iemesliem, nav līdz galam izvedis. Viņš ievēd «h» kā garumzīmi galotnēs un pārlabo Mancelija rakstību.

Ziņas par Fīrekeru smeļamies no H. Adolffija izdotās (1685.) latviešu valodas mācības, kuru autors sastādījis pēc Fīrekeras atstātiem materiāliem. Fīrekeras valodas zināšanas, tā tad, nākušas par labu mūsu bībeles tulkotājam Glikam, kurš ar Adolffija gramatiku, kā vēsturnieki spriež, iepazīnieš rokrakstā un visnotaļ pie tās noteikumiem pieturējies, tulkojot bībeli. Fīrekers sācis sastādīt arī latviešu-vācu vārdnīcu. No šī manuskripta, pateicoties mūsu bibliogrāfa Mišņina kga laipnai pretimnākšanai, sniedzam šinī vietā fotogrāfisku uzņēmumu.

Fīrekeras rokraksts.

Fīrekera miršanas gads domājams pēc 1680.gada, kā to pamato Ludis Bērziņš savā pētījumā. Vecuma dienās Fīrekers ar trieku zaudējis valodu un nespējis roku kustināt. Varbūt šie iemesli ir tie, kāpēc Fīrekers nepabeidza Mancelija grāmatas pārļoļojumu. – Varbūt tagad, kad daļa no Kurzemes arhīviem, kas vēl uzglabājušies pēc pasaules kara, nāks pieietami jaunas Latvijas pētniekiem, mēs tiksim pie drošākām un pilnīgākām ziņām par mūsu ievērojamā garīgā dzejnieka personīgo dzīvi.

Fīrekera darbs latviešu garīgās dzejas laukā ir plašs. Vēl 1889.gadā caurlūkotā «Dziesmu grāmata evaņģēliuma ticīgām lutera draudzēm Vidzemē» (Rīgā, 1898.), sastopam sekošas Fīrekera oriģināldziesmas: 1) Tā vecā gada gals no mums; 2) Dievs, mīlais Tēvs, mans radītājs; 3) Ak Dievs, mans Dievs, tu Dievs tik liels iekš goda; 4) Kad cilvēciņš grib lielīties; 5) Uz tevi, mīlais Dievs, mēs visi skatāmies; 6) Ar Dievu Kungu gribu sākt un drošs pie sava darba nākt; 7) Tā tumša nakts jau skaidrojas un dienas blāzma parādās; 8) Redz', šī diena jau pagalam; un 9) Tā saulīte jau tālu aizgājusi, tā savu ceļu šodien nobeigusi, un 97 tulkotas vai, pareizāki sakot, atdzejotas garīgas dziesmas, jo Fīrekera «tulkotās» dziesmas nav tulkojumi šā vārda parastā nozīmē. Fīrekera tulkojumi ir viņa paša iekšēji garīgi pārdzīvojumi, viņa paša personības apgaroti, formā un muzikalismā noskaņoti, latviešu valodas gara caurausti, tamdēļ savu saturu aizņemoties no cittautu parauga, savā būtībā šie tulkojumi kā atdzejojumi stādāmi līdzās oriģināldziesmām.

Fīrekers dzīvo latviešu tautā ar savām garīgām dziesmām. Gadusimteņi ir gājuši pār latviešu zemi, mainījušies laiki un tikumi, mainījušās valdības un valdīšanas formas, latviešu tauta Kurzemē ir pasaules kara laikā izklīdināta pa visu lielo Krieviju, tagad latviešu tauta, pie politiskas pilngadības kļuvusi, dibina savu dzīvi uz jauniem pamatiem, bet no mūsu pirmā ievērojamā garīgā dzejnieka daudz kas pārgājis mūsu tautas tikumos: viņas darbā, viņas izturībā ļaunās dienās, viņas godprātībā. Neaizmirsīsim, ka pat tur, kur bēdās mūsu tautai nevarēja aizklūt nekāds garīgs padomdevējs, ne laba grāmata, ne lietiski sastādīta avīžu lapa, kur nebij ne skolu, ne biedrību, ka tomēr Fīrekera dziesmas deva spēkus mūsu mātēm panest trūkumu un svešumu un uzturēja ticību uz tautas gaišākām dienām. Un tas noticis aiz Fīrekera dziesmu iekšējā spēka, neraugoties uz satura vientiesīgumu, uz sastopamām formas kļūdām, neraugoties uz to, ka tagadnes cilvēkam nevar būt tās reliģiskās viengabalības, kas bij septiņpadsmitā gadusimteņa latvietim. Iekš kā nu meklējams Fīrekera garīgās dzejas iekšējais spēks un pastāvīgums? Ir aizmirsti tādi savā laikā populāri rakstnieki, kā Stenders, Līventāls, Ruģēns un citi. Ir bijuši laiki, kad draudžu mācītāji mēģinājuši izskaust Fīrekera dziesmas no «Dziesmu grāmatas», bet tauta tomēr pēc tām sniegusies. Kāpēc?

Garīgu dziesmu kā estētikas elementu nomāc tās lietderības princips. Garīgā dziesma izaugusi un saaugusi pie mums ar tautu no lutera baznīcas dievkalpošanas kārtības un caur šo baznīcu. Draudze nav tikai pasīva klausītāja baznīcā, viņa ir arī aktīva līdzdalībiece – viņa dzied dievkalpošanai pielāgotas dziesmas, kuras izteic viņas pašas sajūsmu un vēlēšanās, viņa dzied dziesmas pie bikts, dzied svētku dziesmas, dzied dažādu gadījumu dziesmas, kā nelaiķus pieminot, bērnus kristot, jaunu māju uztaisot, kādu veikalu vai uzņēmumu labvēlīgi nobeidzot u.t.t. Caur to garīgai dziesmai kā tādai jau iepriekšēji tiek uzlikts utilitārijas princips un viņa izņemta no estētiskās kritikas lauka. Dzeja, arī garīgā, nav ierindojama dzīves veikala plauktos.

Šim garīgās dziesmas vispārīgajam liktenim nav varējis izvairīties arī Fīrekers. Ir vēl otrs liktenīgs apstāklis, kas met savu aizmirstības krēslu uz Fīrekera garīgām dziesmām. Šis apstāklis ir laiks, ir vēsture.

Laikos grozās tautas kolektīvā dvēseles uzbūve. Tie sasmalcinātie jūteklī, kas uzņem estētiskus iespaidus (arī dzejas) arī tautām ar laiku pārveidojas, izkopjas, top vēl sarežģītāki, tā kā zināmi kairinājumi ir pārāk primitīvi, nerada dziļāka dvēseles saviļņojuma, estētiski neaizrauj, nesasilda. Tā vēsturiskā dzeja (darbi, kas ar tiesību nes dzejas vārdu), jaunām paaudzēm izliekas pārāk vientiesīga, pārāk bāla, kā pārdzīvots interesants dvēseles dokuments, bet otreiz vairs nepārdzīvojams. No veciem dzejniekiem tā mums aizgājuši, vēstures krēslā ietīti, vecais Stenders, Hugenberģers, Līventāls, aiziet Mālberģis, Ruģēns, Kaudzītes Matīss, Brīvzemnieks un citi, par jaunākiem nemaz nerunājot. Tur nav forma vien vainīga, kāda bez šaubām piedauzīga ir vecam Stenderam un vienam otram no vecākiem dzejniekiem, tur vainīga arī tautas dvēseles sajūtu struktūra, kura izveidojās zem sava laikmeta vēsturiskiem, saimnieciskiem un politiskiem apstākļiem. Tas nu ir reiz vēstures likums un tas izņēmumus pieļauj tikai ģenijam.

Bet Fīrekers nav ģenijs. Viņš priekš sava laika ir apdāvināts, liels talents, spilgta personība, dzejas temperaments, bet ne pāri savam laikam stāvošs. Viņa garīgās dziesmas, neraugoties uz savu muzikalismu un jaukskaņu, bieži kļūdainas. Ja nu tauta viņa dziesmas tomēr uzņēmusi, neraugoties uz šīm no vēsturiskā stāvokļa skaidri saprotamām, bet tomēr nenoliedzamām kļūdām, tad tam ir savi dibināti cēloņi.

Fīrekeras dzeju dara dzīvu viņas reliģiskā, ne dogmatiskā ideja. Fīrekers savā labākā dzejā nav dogmatīks. Dievības jēdziens viņam daudz plašāks par kādas konfesijas šauriem rāmjiem, viņa meklējamais cilvēka pilnības ideāls daudz augstāks un cēlāks, nekā tikai zināma baznīcas priekšrakstu izpildīšana. Fīrekeras reliģiskā ideja ir visu aptverošas cilvēka ilgas, sapņi, dziļš anāns pēc augstākas garīgas pilnības, dziļākas cilvēka vērtības, sirdsskaidrības un dvēseles miera. Tādas sajūtas, lasot vai dziedot, modina mums Fīrekeras dzeja. Un šo reliģisko ideju Fīrekers mums neizteic tikai savas dzejas vārdiem. Tad viņa garīgās dziesmas būtu sen aizmirsušas. Šo reliģisko ideju Fīrekers uzņēmis savā personībā, pārkausējis to savas dvēseles ugunī, šo pārkausēto metālu iztīrījis no sava vēsturiskā laika piejaukumiem, izveidojis tad ar savu spēcīgo dzejnieka roku un radījis mums skaidru, kā jaukskanīgu, caur gadusimteņiem, cauri skanošu zvanu, kurš cēli un skaidri un sirdspacilājoši vēl mūsu dienās skandina savu Dieva dziesmu. Un vai tas nav nesatricināms, cēls dvēseles miers, kurš atbalsu atrod mūžībā, izteikts šinīs pārāk vienkāršos, bet tomēr ar lielu pārdzīvojumu spēku radītos Fīrekeras vārdos:

Es lieku Dievam gādāt,
 No kā viss padoms nāk.
 Viņš dos man spēku strādāt,
 Viņš mani svētīt māk.
 Lai tam ir pavēlēts
 Mans gājums visās vietās
 Un visas manas lietas.
 To lūdzos Kristus pēc.

Bez šiem skaidri iekšējiem cēloņiem Fīrekeras dzeju latviešu tautai dara tuvu arī viņas ārējā forma un saturs.

Fīrekers ir īsts zemeskopēju dzejnieks. Savas dzejas salīdzinājumus un valodu viņš ņem no zemkopju pasaules. Viņš dzied, ka mums bij skaidriem gaudiem būt, ka priekš nāves neaug zāle, viņš lūdzas, lai pāriet tavs dusmu gaiss, par cilvēka likteni viņš dzied, kā lapas drīz mēs birstam, kā ziedīņš savīstam, vai atkal: no visa ļauna pestī mūs, kad grūtus laikus redzēt būs, vai vēl: gars gan šķietās spēcīgs būt, bet tās miesas vājas u.t.t. Šīs dzejas izteiksmes veids vienu nešaubāmi liecina – cik autors tuvi stāv tautai, kā viņš iedzīvojies tautas domu pasaulē, cik reizē vienkārši, īsi un izjusti viņš prot izteikties. Ļoti tuvu ar savām garīgām dziesmām Fīrekers stāv arī latviešu tautas dziesmām: saule, zvaigznes, zelts un sudrabs, diena un nakts, gaisma un dzīvība – šie tautas dziesmu elementi ne mazu lomu spēlē arī Fīrekeras dziesmās. Pat abstraktas lietas Fīrekers vienkāršā zemnieku valodā tautai dara tuvas un saprotamas; viņš dzied: Tavs spēks, kas jau no mūžības pār zem' un debess izstiepjās, Kungs Kristus, kas nesācis, bet pats tas iesākums; Tavs vārds kā rīta zvaigzne spīd, iekš mūsu tumšām sirdīm krīt u.t.t. Apdziedot Kristus ciešanas, Fīrekeras dzeja top plastiska un vietām sasniedz lielu dramatisku spēku.

Kā pirmais mūsu garīgais mākslas dzejas dzejnieks, muzikālās jaukskanīgās tautai tuvās garīgās dziesmas nodibinātājs, reliģiski-estetiskās idejas izpaudējs un audzinātājs Fīrekers pāri gadusimteņiem stāv vēl tagad mūsu rakstniecības vēsturē. Mainījušās paaudzes, bet Fīrekeras garīgās dziesmas vēl dzīvo un ja arī jaunās paaudzes tās formas ziņā atradīs sev nepielāgotas, viņu tikumiskais kodols nezaudēs savu pirmatnību un mirdzumu arī nākošos laikos.

Ernests Gliks

Metot skatu uz latviešu rakstniecības garīgu rakstu laikmetu (1530.–1750.), mums jāpakavējas pie trešās spilgtākās personības, pie latviešu bībeles tulka, latviešu «Mārtiņa Lutera» un latviešu skolas tēva – pie Ernesta Glika, ar kuru dabīgi noslēdzas šis mūsu rakstniecības vēstures posms. Cik Mancelijs ievērojams kā celmlauzis mūsu rakstniecībā un Fīrekers kā jūsmotājs un garīgu dziesmu dziedātājs, tik Ernests Gliks uzskatāms par pamata licēju visai mūsu garīgai literatūrai, par mūsu garīgās un baznīcas rakstniecības terminoloģijas nodibinātāju, par pirmo pilnīgāko mūsu garīgās literatūras stila meistaruru. Glika nodibinātā garīgā rakstu valoda jaunākā laikā gan dabūjusi noslīpējumu un grumbuļu nolīdzinājumus, bet savā pamatā tā palikusi nepārgrozījusies un dzīvo joprojām mūsu garīgos rakstos. Vēl vairāk, vēl līdz 19. gadusimteņa beigām pie mūsu pasaulīgās prozas meistariem (Neikena, brāļiem Kaudzīšiem, Apsīšu Jēkaba, Andr. Niedras) izmanāms bībeles valodas, tā tad Ernesta Glika radītās latviešu valodas iespaids. No tam mēs redzam, kādu lielu valodas un gara pieminekli Gliks ar savu bībeles tulkojumu atstājis latviešu tautai.

Bet bez sava darba, Ernests Gliks interesants arī kā personība; pie tam par viņa dzīvi mums uzglabājies daudz vairāk ziņu, nekā par Manceliju, un sevišķi Fīrekeru. Aizrādu jau šinī vietā uz māc. G. Hilnera rūpīgo (formas ziņā gan vecmodīgo), bet latviešu rakstniecībā vēl maz pazīstamo monogrāfiju: «Ernests Gliks, latviešu bībeles tulks miera darbos un kara briesmās» (Rīgā, 1918., V.F. Hekera izdota). Tālāk par Gliku darbus sastopam vēl no Debnera, K. Kundziņa un citiem.

Ernesta Glika darbības laiks sakrīt ar zviedru valdīšanu Vidzemē (1629.–1721.), kad luterisms Vidzemē atrod savu oficiālu nostiprinājumu, bet draudžu pārvaldība dabūn satversmi, kāda pastāvēja, ar nelieliem grozījumiem, vēl līdz 20. gadusimtenim. Luterisma iesakņošanas Vidzemē kavēja tas, ka zemes augstākie pārvaldītāji piederēja pie katoļu ticības. Tie, no laika prasībām spiesti, luterismu gan, sākot no 1630.gada, sevišķi neapkaroja, bet arī to neveicināja. Tā luterisms varēja visraženāki ieviesties Rīgā, kur to pabalstīja pilsētas pašvaldība, bet ne uz laukiem. Tā pāiet tepat simts piecdesmit gadu, bet latviešu draudzēm nav vēl bībeles latviešu valodā. Tas traucē arī dievvārdu sludināšanu no mācītāju puses, jo tiem nav vajadzīgā pirmavota, bībeles, un paši tie vāji pārvalda latviešu valodu. Zviedrijas ķēniņu nams ir dedzīgi luterisma veicinātāji, tā Gustavs Ādolfs, kā viņa tālākie pēcnācēji – Kārlis XI. (1660.–1697.), kurš, kļuvis par valdnieku, piegriez visu uzmanību zemnieku stāvokļa uzlabošanai. Gustavs Ādolfs bij jau nodibinājis Tērbatas univerzitati (1604.), ģimnāzijas Rīgā un Tērbatā, izdalījis latviešu draudžu pārvaldīšanu īpašās apakškonzistorijās, noteicis draudžu robežas, baznīcu pārlūkošanu, mācītāju un ķesteru ienākumus. Kārlim XI. pienācās šo darbu izkopt un paplašināt. Viņš aicina par ģenerālsuperintendentu enerģisko, izglītoto, politiskā ziņā gan konservatīvo Jāni Fišeru¹⁸. Tas ierodas 1673.gadā Rīgā un 1674.gadā tiek ieviests par Vidzemes superintendentu. Pēc citām ziņām, ar viņu ir pazīstams arī Ernests Gliks un viņi, itkā kopā, būtu ieradušies Vidzemē. Iepazinies tuvāki ar savu darba lauku, Fišers ceļ priekšā ķēniņam par tām reformām, kas izvedamas Vidzemes draudžu dzīvē. Vidzemes latviešu draudzēm trūkst latviešu valodā bībeles, tāpat tās trūkst mācītājiem, kam jāsludina dievvārdi. Sarunās ar Gliku, kuru Fišers pazīst kā ievērojamu valodu pratēju, noskaidrojās, ka Gliks labprāt gribētu uzņemties tulkot latviešiem bībeli¹⁹, ja valdība grāmatu izdotu. Fišers ziņo šo priekšlikumu ķēniņam, kas tam labprāt piekrīt. Tagad Gliks jau nopietni sāk domāt par savu uzdevumu. Viņš negrib ķerties pie tā vieglprātīgi. Kā valodnieks Gliks zin, ar kādām grūtībām savienots šis darbs. Vajaga nevien gribas, bet arī – spēju un prasības. Gliks grib vēl padziļināt savas zināšanas.

Ir daudzi, kas vēlētos krietnus darbus strādāt, ja tur nevajadzētu neatlaidības un izturības un arī zināšanu. Ir cilvēki, kas sajūsminājas par simtiem labiem nodomiem, bet nevienu nespēj galā vest. Gliks nepieder pie tādiem. Neraugoties, ka Gliks vēl jauneklis, tikko pāri par divdesmit, viņš gaiši saprot sava darāmā darba lielo nozīmi un nopietni gatavojas uz to. Vispirms viņš mācās pamatīgi latviski. Bet

¹⁸ *Fischer* (1633.12.13 – 1705.05.17), Johans – V.E. –; studējis Rostokā un Altdorfā; 1673.g. sāka vadīt Vidzemes latviešu daļas luteriešu baznīcas; 1674 – 1699 Vidzemes ģenerālsuperintendents; 1675.g. noorganizēja tipogrāfiju Rīgā; 1699.g. atgriezās Vācijā.

¹⁹ Līgotņu Jēkaba aprakstītās sarunas notiek ne agrāk par 1674.gadu – V.E. – bet lietai bija priekšvēsture. Jau 12 gadus iepriekš, 1662.gadā toreizējais ģenerālsuperintendents J. Gecelis rakstīja Zviedrijas karalienei Hedvigai Eleonorai, ka Bībele jātulko latviski un igauņiski. Uz to Geceli pamudināja fakts, ka Raunas mācītājs (no 1658.gada) latvietis Janis Jātnieks (Rīgas namdara dēls, kopš studiju laikiem dēvēja sevi par Johanesu Reiteru) jau faktiski bija iesācis to darīt. Karaliene Gecela priekšlikumam piekrita un 6.decembrī pilnvaroja Vidzemes ģenerālgubernatoru un ģenerālsuperintendentu atlasīt mācītājus, kas spētu tulkojumu veikt. Sinode 1664.gadā izraudzījās 10 mācītājus, kam bija jāmeģina tulkot un jāiesniedz savu tulkojumu paraugi. Tajā pašā 1664.gadā Jātnieks-Reiters Rīgā jau izdeva viņa pārtulkoto Mateja evaņģēliju, taču Jātnieku-Reiteru pat neiekļāva sinodes izraudzīto tulkošanas kandidātu sarakstā, jo viņš atradās konfliktā ar vācu mācītājiem – gan savas tautības, gan nepakļāvīgā rakstura dēļ (viņu pastāvīgi apvainoja par to, ka viņš nostājoties latviešu zemnieku pusē pret vācu muižniekiem). Reiteru atcēla no Raunas mācītāja amata (1664.gada 9.novembrī); viņš prasīja vietu Kurzemes hercogam, bet tas viņu noraidīja, un tad Reiters 1665.gadā vispār pārgāja katoļticībā (taču 1670.gadā lūdza uzņemt viņu atpakaļ luterānos). Neiekļauts «oficiālajos» pretendentes uz tulkošanu, Reiters 1675.gadā patstāvīgi iespieda vēl vienu savu Bībeles fragmenta tulkojumu. (Vienu tā eksemplāru viņš nosūtīja Zviedrijas karalim, kā rezultātā karalis kļuva viņam labvēlīgs un 1681.gadā atjaunoja viņu mācītāja amatā, taču ne Latvijā, bet Igaunijā pie Narvas; Jātnieks labi prata igauņiski un somiski). Tomēr vācu garīdznieki viņu konsekventi apkaroja un viņa darbus nīdēja arī kā vien varēja. 1670.gadu beigās Reiters dzīvoja Hamburgā, kur uzturējās arī Gliks, uz laiku atgriezies Vācijā, lai papildinātu savas grieķu un ebreju valodu zināšanas. Gliks aizbrauca uz Vāciju ar ļoti vājām latviešu valodas zināšanām, bet atgriezās no turienes neparasti labi prazdams latviski. Ir pamats domāt, ka Hamburgā Gliks mācījās latviešu valodu no Jātnieka-Reitera. Jātnieks-Reiters pats bija dzimis Rīgā, bet viņa senči bija nākuši no Zemgales; tādējādi arī viņš sekmēja Vidusdialekta nostiprināšanos par latviešu literāro valodu. Jātnieka precīzs dzimšanas gads nav zināms, bet varētu būt starp 1630. un 1635.gadu; miris 1695. vai 1697.gadā Dūderhofā (vēlāk cars Pēteris Pirmais tur uzcēla savu Carskoje Selo), kur kopš 1685.gada Jātniekam bija piešķirta somu draudze.

tulkojot jāprot nevien tā valoda, kurā tulko. Un bībele jātulko no oriģināliem – no senebreju un grieķu valodām. Bet sevišķi ebreju valodā Gliks nejutās vēl pietiekoši stiprs: tamdēļ Gliks atgriezās uz Vāciju, uz Hamburgu, pie slavenā austrumu valodu pratēja Edcardus, lai pie tā papildinātu savas valodu zināšanas, īpaši ebreju.

Jāpiezīmē, ka pats Gliks dzimis 10.novembrī 1652.g. Vettinē, Magdeburgas apgabalā, netālu no Halles, kā mācītāja dēls. 1665.gadā tas apmeklēja latīņu skolu Altenburgā, bet pēc tam Vitenbergā un Leipcigā studēja tieslietu zinības, vecās valodas un teoloģiju. Neskatoties uz šīm studijām, Gliks, kā teikts, vēl nejutās savam darbam pietiekoši sagatavojies un, atgriezies Vācijā, vēl dažus gadus nopietni mācās.

1680.g. Gliku atkal redzam Vidzemē. Kā jaunam ienācējam, viņam jāapmierinājas ar mazāku vietu. Pie Daugavas grīvas, zviedri pār Vidzemi valdot, bij cēluši cietoksni, kur pastāvīgi mita kara spēks. Gliks nu tika iecelts par Daugavgrīvas kara spēka mācītāju. Vieta, laikam mazās algas dēļ, nebija pastāvīga, pie tam no sākuma Gliks piedzīvoja savā darbā pirmo atklāto sadursmi un te mēs iepazīstamies ar Glika rakstura jaunu cildenu īpašību – ar vīrišķību.

Glika priekšgājējs amatā, Toms Betulins, neskatoties uz savu mācītāja amatu, bij stiprs alkohola lietotājs. Varbūt šo laikmetu raksturojot varētu piebilst, ka septiņpadsmitā gadu simtenī Vidzemē bīstamā mērā bij izplatījusies alkohola sērga. Veci raksti piemin, ka Vidzemē šinī laikmetā svinētas zemnieku kāzas, kur nodzerts līdz 40 mucas alus un degvīna (pa daļai brūtes pārim dāvināts no kāzniekiem). Šis Betulins jau slimoja Glikam iestājoties amatā un 1681.gada septembrī nomira. Pie Betulina liķa apbedīšanas nu Gliks, savā pavadīšanas runā bij sacījis, ka Betulins no Dieva kā degvīna dzērājs pazudināts ellē. Par to nu Betulina atraitne iesniedza konzistorijai par Gliku sūdzību. Tā kā par ģeneralzuperintendentu bij Glika draugs Fišers, tad Glikam kancele gan neatrāva, bet administratīvā kārtā tomēr piedzina no Glika algas tiesas izdevumus sūdzētājai, Betulina atraitnei, par labu. Rīgas mācītāji gan liekulīgi saskurinājās pret Gliku, kurš bij iedrošinājies atklāti nosodīt mācītāju dēļ dzeršanas, kamēr viņi dzeršanas grēku nosodīja tikai pie zemniekiem, tamdēļ Glika kandidatūru nevarēja uzstādīt pie Jēkaba draudzes mācītāja izraudzīšanās, kā to bij vēlējušies draudzes priekšstāvji. Jāpiezīmē, ka Daugavgrīvā darbojoties, Gliks pārtulko latviešu valodā Fišera «Jautājumu katķismi», kāds darbs atkal tuvina abus draugus. Šis Glika tulkotais katķisms ilgus gadus derēja sevišķi mācītājiem, kā nepieciešama rokas grāmata mājas mācībā.

Gliku pārcēla uz Vidzemes nomali Alūksni, kur tam bij vēlēts, ziedot latviešu tautai savus labākos darba gadus un radīt mūsu garīgās rakstniecības lielāko pieminekli – bībeles tulkojumu latviešu valodā.

1683.gadā Gliks pārnāca Alūksnē. Viņš čakli turpināja jau Daugavgrīvā iesākto latviešu bībeles tulkojumu.

Te Glikam jau draudzē bij darba daudz: jāapkalpo bij trīs baznīcas: Opes, Zeltiņa un Alūksnes. Bez tam bij jāapkopj paprāva vācu draudze Alūksnē un pa apkārtējām muižām. Jāpiezīmē, ka dzīvodams Alūksnē, Gliks arī apprecējās, apsievojot Alūksnes komendanta meitu, vācieti. Darba Alūksnē Glikam tiešām bij pilnas rokas, jo nācās pārzināt arī savu vietējo muižas saimniecību. Ja Gliks visus šos darbus veica, tas liecina, ka mūsu priekšā atrodas nevien vīrs ar lielām gara dāvanām, bet arī ar ārkārtējām darba spējām. Ievērojot Glika vīrišķīgo un taisnīgo raksturu, arī Alūksnē dzīvojot tas drīz vien sanāca sadursmē ar vietējiem muižniekiem. Strīdus cēlonis arī šoreiz bij kāds Glika sprediķis baznīcā. Tiklab vācu, kā latviešu valodā (abām draudzēm) sacītā sprediķī Gliks teicis, ka «Alūksnes draudzē²⁰ neesot ne viena vai divu kungu, kas nepiederot velnam». Par to nu Beijas muižas rentnieks Dannfelds un Lāsbergā muižas rentnieks fon Koskuls bij iebrukuši mācītāja muižā un Gliku tikko ar dūrēm neapstrādājuši. Katrā ziņā no muižnieku ālēšanās Glika kundze tā bij uztraukusies, ka zīdainītis bij saslimis no viņas piena un trešā dienā nomiris²¹. Lieta nāca tiesā. Pie tiesas nu Gliks paskaidroja, ka tamdēļ tik bargu sprediķi pret muižniekiem turējis, ka tie nesūtot nevācu (t.i. latviešu) bērņus skolā. Pie tiesas gan Gliks mēģināja savus vārdus mīkstināt, bet fakts paliek, ka zemnieku, t.i. vietējās tautas labā Gliks nav baidījies skarbu atklātu, vārdu teikt acīs tolaiku varenajiem muižniekiem.

Bet muižnieki trakoja nevien ar dūrēm pret Gliku. Kāds no Glika kaimiņiem muižas turētājiem gribēja Glikam patvarīgi atgriezt dažus mācītāja muižas laukgabalus. Atkal Glikam vajadzēja griezties pie tiesas. Vēstures dokumenti min, ka Gliks šinī prāvā uzdevis par lieciniekiem trīs savus zemniekus: Sīmani Gaigalu un vēl divus, kuri «skaidrā prātā» (t.i., nepiedzērušies) bijuši pie dievgalda. Prāva ilga kādus 8 mēnešus; maksāja Glikam ne mazums pūļu un rūktuma, bet galā tomēr nepatiesa ceļā no mācītāja muižas atrautā zeme bij Glikam jāatdod atpakaļ.

²⁰ Alūksnes draudzē – V.E. – ietilpa arī Māļupes pagasts, no kurienes ir nākuši mana tēva senči; droši vien daudzi no viņiem tika klausījušies Glika sprediķus.

²¹ Šī acīmredzot ir leģenda – V.E. –; Glika bērna nāvei, protams, bija citi – reālāki iemesli.

attīstībā trūkst izteicienu un vārdu. Šinī ziņā ebreju valoda tikpat bagāta, cik tā zinātnei nabadzīga. Bībeles tulkotājam nu jāiedziļinājas tikpat ebreju tautas garā, kā pašā bībeles garā, tāpat arī tās valodas garā, kurā bībeli tulko. Zīmējoties nu uz Glika tulkojumu, jau minētais Vierhufs liecina, ka Gliks «*ir devis latviešu bībeles tulkojumu, kurš pilnīgi ieiet bībeles ebrejiskā garā, kurš (tulkojums) specifiskām ebrejiskām domām atrod tādu izteiksmi latviešu valodā, kura (izteiksme) liecina par tulkojamā pilnīgu saprašanu; daudz daudz vietās tas labāki izteikts nozīmes un izteiksmes ziņā, nekā Luteram tas izdevies izteikt vācu valodā; ja, tiešām, Gliks padara latviešu valodu daudzējādā ziņā bagātāku un paceļ to pār verdzību*». Šāda atzinība no lietpratēja puses liecina nevien par Glika apbrīnojamām valodnieka dāvanām, bet arī par lielo rūpību un gara pacilātību, ar kādu Gliks tulkojumu veicis. (No jaunākiem bībeles fragmenta tulkojumiem ar skaisto, skaidro latviešu valodu atšķiras mācītāja Jura Neikena Pāvila grāmatas romiešiem tulkojums (1863.).)

Apcerēdams bībeles latviešu tulkojumā lietotos vārdus, kā «Dievs», «velns», «svēts», «žēlastība», «atpēstīšana», «ticība», «mīlestība», «cerība» – valodnieks Dr. A. Bīlensteins liecina: «*Te parādās dziļā gara bagātība, kāda iemīt latviešu valodā, teicama formas piemērotība, kurās tā var izpaust kristīgās idejas*». Un tālāk: «*Krīt acīs, kādu augstu cienību pelna latviešu valoda, kura devusi tik dziļi zīmīgu un skaistu izteiksmi augstākiem un svētākiem jēdzieniem, un kāda augsta atzinība jādod vīriem, kuri bībeles rakstus tulkojuši latviešu valodā un visā vairumā ņemot oriģināliem atraduši nepārspējamu izteiksmi*». («Magazin», XIII., III.) Vairāk vēlāki mēģinājumi, tulkot bībeli par jaunu, nav devuši apmierinošus rezultātus. Piem., Glika lieliskā grieķu un latviešu valodas prasana parādās arī iekš tam, ka Gliks pratis grieķu valodai latviešu valodā atrast tik dziļu izteiksmi, kur jēdziens nav vis burtiski jātulko, bet idejiski no jauna jārada ar kādu runas figūru, vai pavisam citu apzīmējumu. Tā mācītājs Debners, rakstīdams par latviešu bībeles tulkojuma vēsturi («Magazin», IXX., II.) nevar diezgan apbrīnot tādu Glika radītu nosaukumu, kā «dienu mūžs».

Bībeles iespiešanas un tulkošanas izdevumus aprēķināja uz 7500 dālderiem. Šij zumai barons Gustafs Mengdens iemaksāja 3000 rubļus, ko viņam kā soda naudu par divkaujā nošauto Staelu von Holsteinu bij uzlikusi zviedru valdība. Bībeli drukāja J.G. Vilkena drukātava Rīgā. 1692.gadā vēl strādāja pie apokrifu grāmatām. 1694.gadā bij nobeigti bībeles drukas darbi no grāmatu drukātāja Vilkena un ar ķēniņa sevišķu pavēli no 30.zeptembra t.g. noteica to izsniegt baznīcām, baznīcas pārlūkiem un citiem augstiem interesentiem. No 1500 eksemplariem tā izgāja 250. Samērā tomēr bībeli maz pirka, pie kam vaina bij pa daļai grāmatas dārdzība, bet galvenā kārtā – ļaužu tumsība un neprasana lasīt. Vēl 1702.gadā kādi 300–400 bībeles eksemplari bij nepārdoti. 1709.gadā Daugavai pārplūstot ūdens ieplūda Doma baznīcas koridorā, kur grāmatas glabājās, un daļu eksemplaru sabojāja. Pirmās latviešu bībeles pirmo izdevumu beidza izplatīt 1739.gadā, vēl atlikušos 100 eksemplarus izdodot dažām baznīcām par brīvu.

Te jāpiemin kāds, vēsturiski tomēr vēl pārbaudāms, nostāsts, sakarā ar latviešu bībeles tulkojumu. Bībeles iespiešanai vajadzīgais papīrs vests no Francijas. Kuģim ceļā uzbrukuši Alžīras jūras laupītāji²³ un gribējuši to aizvest. Tikai, kad pateikuši, kādam nolūkam papīrs vedams, laupītāji palaiduši kuģi vaļā. (Pēc citām ziņām, papīrs apgādāts no Holandes; tikai 50 uz labāka papīra iespiestiem eksemplariem papīrs bijis no Francijas.)

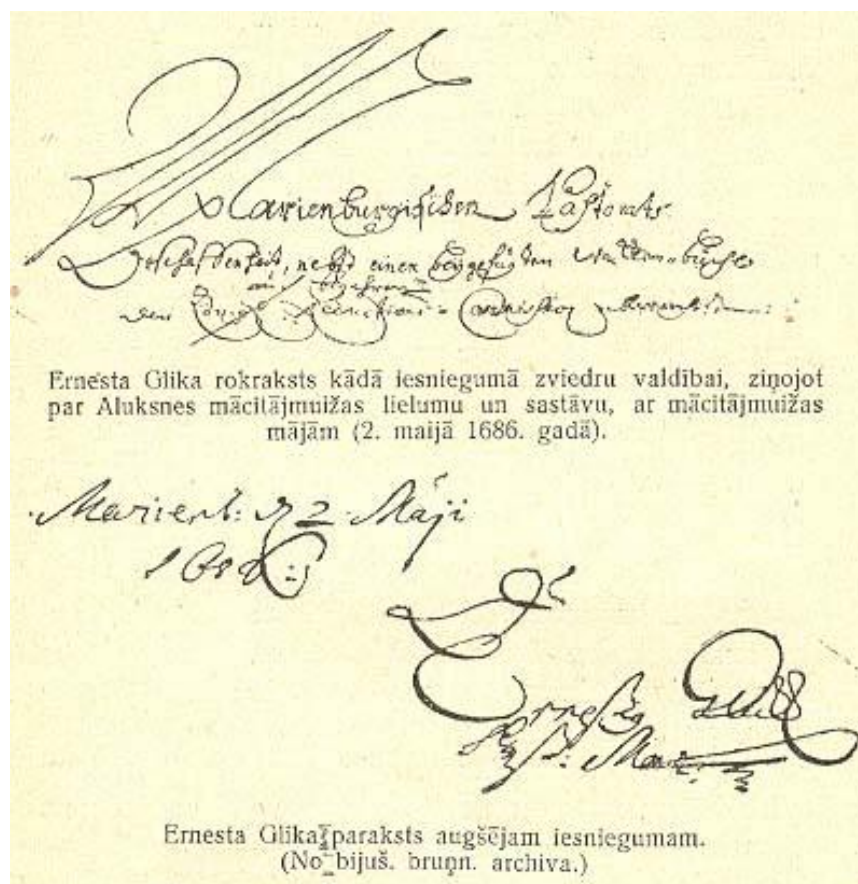
Glika tulkotai bībelei 2487 lapas. Pie tulkošanas Gliks nostrādāja 8 gadus. Glika vienīgais palīgs tulkošanas darbā bijis teoloģijas students Amannenzis Kristjāns Vittens, vēlāk Lielvārdes draudzes mācītājs, bet 1710.gadā mācītājs Bauskā. Ciktāl Vittena līdzdarbība bijusi no svara, grūti noteikt. Tā kā bībeles tulkošana prasīja krietnas valodas zināšanas, par ko mums nav pierādījumu, ka tās būtu bijušas Vittenam, tad gan tulkošanas darba vislielais nopelns piekritīs Glikam. Glika darbs, ievērojot tulkojuma krietnību, apbrīnojams, jo Luteram, piem., vācu valodā bībeli tulkojot pagāja 13 gadi, pie tam Gliks, kā redzējām, bij apkrauts vēl citiem mācītāja amata pienākumiem, tulkoja viņam svešā valodā, kuras literariskās formas bij neizkoptas, kamēr Lutera tulkoja savā mātes valodā. Uz darba ātrumu šis apstāklis nešaubāmi arī var darīt iespaidu. Pie tam Luteram, bībeli tulkojot, bij pa vienam vai divi lietpratējiem palīgiem. Glikam pienācās vienam strādāt. Tā ir reizē spožākā liecība tiklab par Glika lielāko apdāvinātību, kā viņa milzīgām darba spējām. Kas uz Glika tulkojuma valodas pareizību zīmējas, tad

²³ Lai Alžīrijas pirāti varētu izrādīties kuģim tuvumā – V.E. –, tad būtu bijis jāved no Francijas Vidusjūras piekrastes, piemēram, no Marseļas (nevis no Atlantijas okeāna piekrastes, piemēram, no Kalē, kas būtu tuvāk un dabiskāk). Dīvaini arī tas, ka musulmaņiem tāda cieņa pret kristiešu Bībeli (tajā laikā totālais karš starp musulmaņiem un kristiešiem bija visa šī reģiona centrālais process: turki uzmācās Vīnei un Budapeštai; Servantess kaujā ar musulmaņiem zaudēja roku...). Nu, protams, viss šis stāsts droši vien ir 17.gadsimta pasaciņa; par tā laika cilvēku garīgo līmeni liecina tas fakts, ka zviedru karaļi ne tikai lika tulkot un drukāt Bībeli, bet arī aktīvi vērsās pret «māņticībām» latviešu vidū; tieši zviedru laikā Vidzemē tika visvairāk dedzinātas raganas un burvji.

par to divi liecinieki: vispirms rokrakstā Glika tulkojumu skatot cauri Kurzemes un Vidzemes draudžu mācītājiem nevajadzēja ilgāk par 15 nedēļām laika, otrkārt, speciālisti, kas salīdzināši Glika tulkojumu ar oriģinālu un pazīst Lutera vācu tulkojumu, spriež: «Gliks daudz daudz vietās, svēto rakstu domas uzminēdams, atrod priekš viņām latviskus vārdus pat labāki, nekā Luters vāciskos teikumos». (Ar kādām grūtībām vispār savienota bībeles tulkošana, liecina Lutera atzīšanās: «Mums bieži atgadījās, ka mēs četrpadsmit dienas, divi, trīs nedēļas vienu vienīgu (vācu) vārdu meklējām un taujājām, un tomēr dažkārt nesadabūjām».) Jāatzīmē, ka tulkojuma atlīdzība, arī priekš tā laika, pavisam zema – 200 dālderu gadā.

Latviešu bībeles tulkojumam priekšvārds vācu valodā no ģeneralzuperintendenta Fišera sarakstīts. Tanī cildina zviedru ķēniņu Kārli XI. kā lietas izvedēju un zinātāju. Jaunai Derībai priekšvārds latviešu valodā ar virsrakstu: «Mīļais latvieti», kā domā, paša Glika sacerēts. Pie Glika bībeles tulkojuma nekur nav minēts viņa vārds.

Glika bībeles tulkojums tiklab tehniskā, kā literariskā, kā tikumiskā ziņā ir milža darbs. Tehniskā ziņā mums nācās jau apbrīnot Glika darba ātrumu un krietnību. Literariskā ziņā Gliks uzskatāms ar savu tulkojumu par mūsu garīgas prozas nodibinātāju. Vēl tagad, pēc 240 gadiem, mūsu garīgos rakstos dzīvo Glika valoda. Gadusimteņus pie šīs valodas mācījušies mūsu rakstnieki un garīga darba strādnieki. Pat mūsu ikdienas sarunas valodā, bieži nemaz neapzinoties, kur mūsu domas darbojas caur garīgu rakstu iespaidu, mēs lietojam Glika valodu. Tā tad vēl šo baltu dienu Gliks dzīvo mūsu vidū.

Ne mazāka ir arī Glika bībeles tulkojuma tikumiskā nozīme. Es nerunāšu par bībeli kā reliģisku dogmatu. Bet Kristus gaišās cilvēku mīlestības mācības, tiklab viņos smagos senatnes laikos, kā tagad un vēl turpmākām, kamēr eksistēs tautas un ciltis, mirdzēs kā mūžam dzīvību nesoša saule, vienalga, kā mainīsies dogmatiskā reliģija, vienalga, kādas formas un veidus atradīs cilvēce savu reliģisko jūtu un prasību apmierināšanai un izpaušanai, vienalga, vai šī cilvēce būs ateiska²⁴ vai teiska. Kur būs dzīvība, cilvēku cenšanās uz labu, uz krietnu, uz gaišu, tur dzīvos arī Kristus mācība par cilvēku mīlestību un nodošanos saviem tuvākiem. Šo avotu Gliks viņa plašumā un dziļumā atvēra toreiz nabagai verdzībā nomāktai latviešu tautai. Taisnība, latviešu tauta savā vairumā vēl neprata lasīt. Bet grāmata kalpoja tiem, kam garīgā laukā pienācās latviešu tautā strādāt. Ja tauta vēl tagad nemācēja bībeli lasīt, tad viņa to

²⁴ Acīm redzams, ka pats Līgotņu Jēkabs Dievam netic – V.E.

iemācījās lasīt vēlākos gadusimteņos. Bībele tā kļuva par tautas pirmo mājas grāmatu un ar savu saturu un domām darīja iespaidu uz tautas garu. Līdz šim bībele, ieskaitot arī «Jaunās Derības» atsevišķus izdevumus, izgājusi latviešu valodā pāri par 600,000 eksemplaru.

Vai šis iespaids bij labvēlīgs latviešu tautai? Es domāju, ka neraugoties uz dažām pretējām balsīm par judaisma ēnas pusēm (fanātismu, despotismu, neiecietību), kriticisma reliģiskā (ne dogmatiskā) ideja tomēr apaugļoja mūsu tautas garu, padarīja to bagātāku un bija ļoti liels garīgs atbalsts tautas smagās verdzības dienās vēlākos gadusimteņos. To, kas priekš tam gaišs, saules pilns un uztaisošs, bij tautas dvēselē, reliģiskā ideja nespēja nonāvēt. – Interesanta arī bībele kā vēstures dokuments, īpaši reliģiski-filozofisko ideju attīstības ziņā.

Un tad – bībele ir mūžīgas dzejas pavasars. Kristus kalna sprediķi, dažas vietas no apustuļu grāmatām, Zālamana augstā dziesma, Ijaba grāmata, Dāvida dziesmas, Ezaja, Ecekiela un citas grāmatas runā pretīm mums skaistas īpatnējās austrumnieciskās dzejas valodu, ar tās bagātiem salīdzinājumiem, vareno temperamentu, spēcīgām abstrakcijām, oriģinālām hiperbolām, spilgtiem efektiem. Šie dzejas paraugi pastāvējuši, kā lieli noslīpēti dārgakmeņi, gadu tūkstošus un laika putekļi tos neapbrūsinās. Šī dzeja nevarēja palikt toreiz bez iespaida arī uz svaigo latviešu tautas dvēseli.

Ne mazais nopelns ir arī Glikam pie mūsu literariskās valodas izkopšanas un rakstu valodas nodibināšanas, ņemot pamatā vidus izloksni. Ja mēs salīdzinām Mancelija un Fīrekera rakstu paraugus ar Glika bībeles tulkojumu, starpība acīm redzama. Mancelijam ne rakstības, ne valodas ziņā neredzam vēl konzekvences, noteiktus gramatikas likumus, nenoliedzot tam asprātību un domu dziļumu, labu tautas dzīves pazīšanu. Tāpat Fīrekera rakstība vēl stipri kļūdaina. Glika valoda izteiksmes un rakstības ziņā jau veidota pēc zināmiem valodas likumiem; attulkojot latviski bībeli, Glikš nezaudē latviešu valodas garu²⁵, viņa izteiksme rāda jau visu latviešu valodas dziļumu un bagātību, lai arī teikumu konstrukcijās un artikulu lietošanā manāms vācu valodas iespaids. Bībeles valodas redzamas pazīmes izmanām pat vēl deviņpadsmitā gadusimtenī pie mūsu labākiem rakstniekiem, kā brāļiem Kaudzīšiem, Apsīšu Jēkaba, Niedras un citiem.

Pēdīgi Glikš mums nav aizmirstams kā latviešu tautas dedzīgs aizstāvis viņos tumšos laikos, kad pašai tautai bij ņemta spēja sevi aizstāvēties; viņš nodibina arī pirmās lasīšanas skolas jaunatnei, tā sagatavodams pirmos ābece skolotājus tautai, kuri izklīda no Alūksnes pa tuvākiem novadiem un mācīja tautu lasīt.

Ziemeļu karā krievi Gliku 1702.gadā aizveda uz Maskavu kā gūstekni. Te uz viņa lielām gara spējām vērsa uzmanību ķeizars Pēteris I un iecēla Gliku par kādas augstākas skolas pārzini²⁶. Pēteris I apprecēja arī Glika skaisto audzēkni, Martu²⁷, inflantieti, kura, pārejot pareizticībā, dabūja Katrīnas vārdu un pēc Pētera nāves laiciņu valdīja kā Krievijas ķeizariene. Glikš pēc rosīga darba mūža mira Maskavā 5.maijā 1705.gadā, kur apglabāts vācu kapos. Jāpiezīmē, ka Glikš pārtulkoja vairāk grāmatas arī krievu valodā, ātri iemācīdamies krieviski.

Pēc bībeles latviskā tulkojuma beigšanas Glikš, šim darbam par piemiņu, Alūksnes toreizējā mācītāja muižā stādījis divus ozolus, kuri vēl tagad augot, dziļi laiduši savas saknes latviešu zemē. Cik vēl dziļākas tās garīgās saknes, kas Gliku tur latviešu tautā. Laicīgo ozolu var vētras lauzt, bet garīgais nemitīgi zaļos, sniegdams latviešu tautai mūžu dienu saulē jaunu spēku spīrgtumam un veldzi.

No Glika personīgām īpašībām, minamas: viņa lielās valodas spējas, vīrišķība un nelokāms raksturs un neatlaidīga darba mīlestība. Lai gan Glikš pats bij vācietis, viņš tomēr apbrīnojami ātri prata iemācīties svešas valodas. Tā jau 1680.gadā, kad pa otram lāgam atgriezies Vidzemē, Glikš

²⁵ Lielāko daļu tulkošanas darba – V.E. – Glikš acīmredzot veica Alūksnē. Tomēr Bībele ir pārtulkota «vidus dialektā», kādā runāja Zemgalē – ap Jelgavu, Bausku, Dobeli. Alūksnes «malēniešu» izloksne atšķiras no «vidus dialektā» visai radikāli (es to esmu dzirdējis pietiekoši daudz). Malēniešu izloksne dominēja Alūksnes draudzē vēl 20.gadsimta sākumā – vairāk nekā divus gadsimtus pēc Glika. Tā mana vecmāte (tēva māte) stāstīja, ka viņi visi runājuši «malēniski» līdz tam laikam, kad viņu dēlam Valim (manam tēvam) vajadzējis sākt iet skolā (ap 1922.gadu). Tad viņi arī ģimenē pārgājuši uz «literāro valodu» (lai Valim nerastos grūtības skolā). Tātad Glikš faktiski pārtulkoja Bībeli tādā valodā, kādā NERUNĀJA latvieši viņa apkārtnē. Tas bija tulkojums no divām «abstraktām» valodām (grieķu un senebreju) uz trešo «abstrakto» valodu, kuras nesēji nedzīvoja tulkotājam apkārtnē. Šis ir apstāklis, kas, kā man šķiet, nav ticis pietiekoši vērīgi aplūkots un iztīrīts literatūrā par Gliku. (Interesanti, kādā «latviešu» valodā Glikš lasīja sprediķus mani senčiem? – tajā, ko runāja viņi paši, vai tajā, ko viņi nekad agrāk nebija dzirdējuši?).

²⁶ Par Maskavas ģimnāzijas direktoru – V.E.

²⁷ Šeit es sāku ievietot zemsvītras piezīmi par Glika audzumeitu, bet piezīme iznāca tik gara, ka galu galā es to pārcēlu uz atsevišķu pielikumu šīs publikācijas beigās – V.E.

sadzejo kādu dzejoli savam draugam Matezijam par godu: «*Ara et honoris et amoris*» piecās valodās: vecslāvu, ebreju, grieķu, latīņu un vācu valodā. Īsā laikā Gliks iemācās tik dziļi latviešu valodu, ka viņa tulkojums savas pareizības un dzejiskuma ziņā gan pārlabots, bet ne pārspēts. Kā mācīšanās līdzekļi tam galvenā kārtā varēja noderēt Mancelija «Postille», tā paša vārdnīca «Lettus», Rehehuzena gramatika (1644.) un, liekas, arī Adolfa Fīrekera gramatika, ar kuru Gliks iepazīnīes rokrakstā, un, par visām lietām, dzīvās tautas valodas ieklausīšanās. Glika nelokāmo, vīrišķīgo raksturu liecina viņa nenovēršanās no uzņemtiem pienākumiem un cīņa ar muižniekiem un augstāko baznīcas priekšniecību latviešu garīgo interešu un izglītības dēļ. Par Glika darba mīlestību – liecina viņa darba lielās sekmes. Ja gribam Gliku kā personību raksturot, tad tas vislabāk izteicams divos vārdos: vīrs – un darbs!

Paraugi no Jura Mancelija, Kristapa Fīrekera un Ernesta Glika rakstiem

Evangelijums no Mancelija sprediķu grāmatas
(1654. g. izd.).

Evangelium am Oſter-Montage.
Luc. 24.

To ſwāhtu Evangelium / ka JESUS Christus
pehtz ſawas Augſcham-zelſchanaš diweem Mahzkeem /
kattri no Jeruſalem uš Emahuš ghaja / dſiewš rahdi-
jeeš / ar teem runnajiš / und kaš wehl tannu Laika
notiziš gir / aprakſta taš ſwāhtis Evangelifts Lucas /
ſawā Ghramatā ohtrā-deſzmittā und zōitortā Weetā /
und ſtann tee Wahrdi juhſā Walloda tha :

REdſi / diwi no teem Mahzkeem ghaja tanny
paſſchā Deenā eefſchan weenn Jāllghawu / ta by no
Jeruſalem diwi Juhdš=Semmes tahl / taš Wahrds
gir Emahuš. Und tee runnaja ſawā ſtarrpā / no wiſ-
ſahm tašm Leetahm / kattri by notickuſchi. Und taš
notickahš / kad tee tha runnaja / und apjautajahš
ſawā ſtarrpā / peeghaja JESUS py teem / und ſtaigha-
ja ar teem. Bett winjo Uzziš tappa turrātas / ka tee
to nhe paſinna. Bet taš ſahija uš teem / kahda gir
ta Walloda / kattru juhš juhſo ſtarrpā runnajeeta uš
Zellu / und eſſeeta tic nokstummufchi? Tad abbilldeja
weenš ar Wahrdu Eleowaš / und ſahija uš to :
Tuggi tad weenš eſſi tic ſweffch eefſchan Jeruſalem /
katterš nhe ſinnattu / kaš ſchinnies Deenahš tur eefſchan
notiziš gir? Und wings ſahija uš teem: Kaš? Bett
tee ſahija uš to: Taš / no JESU no Nazareth / katterš
by weenš Proweetš / warrāhš no Darrbeem und
Wahrdeem preeſchan Deewu und wiſſeem Laudeem /
ka to muhſi Augſti Baſnizaš=Kunghi und Wirſſeneeki
nodāwufchi gir py Nofohdifchanaš taš Nahweš / und
py Kruſtu ſittufchi. Bet mehš zerrejam tam by Iſraeli
atpeſtiel. Und par to wiſſu / gir ſchodeen ta treffcha
Deena / ka ſchahdaš Leetaš notickufchi gir. Arridſan

gir mums iſbeedejuſchi zitti no muhſſahm Seewahm /
tahš gir aggre py to Kappu bijuſchi / und nhe gir
winja Meeſſu atraddufchi / nah! und ſacka: Tee gir
weenu Ghieem to Enghelo redſejuſchi / katterš ſacka:
Wingš dſiewojohtš. Und zitti no mums noghaja py
to Kappu / und atradda tha / ka tahš Seewaš ſahija /
bett winju nhe atradda tee.

Und taš ſahija uš teem / O juhš Jegtī und kuhtri
no Sirrdehm / ka juhš nhe grihbah! tiſeht wiſſu to /
to tee Proweetes ſahijufchi gir. Nhe by Christum
tha zeet / und eefſchan ſawas Ghodibaš ee-eet? Und
ee-ſahja no Moſe / und no wiſſeem Proweeteem /
und iſſtahtija teem wiſſu Raſtu / katterš no to ſa-
hietš by.

Und tee nahze tuwe priekſchan to Jāllgawu / uš
furreeneš tee ghaja / und taš lidahš iſi ka grihbādamaš
wehl tahlah! eet. Und tee kuhdſe to / und ſahija:
Pallez py mums / aiſto taš ghrihb Wadarš tapt /
und ta Deena gir pa-ghallam. Und taš ee-ghaja eef-
ſchan / ka taš py teem pallicktu. Und taš no tiffahš /
kad taš ar teem py Ghalldu ſehdeja / jehme taš to
Maifi / pateize / pahrlauſe to / und dewe to teem.
Tad tappa winja Uzziš atwāhrtas / und paſina to.
Und taš paſudda preeſchan teem.

Und tee ſahija ſawā ſtarrpā: Nhe dedſe muhſſa
Girdš eefſchan mums / kad taš ar mums runnaja
wirſſon Zellu / kad taš mums to Raſtu iſſtahtija?
Und tee zehlehs=augſcham tanny paſſchā Stundā /
ghreeheš atfall apfahrt uš Jeruſalem / und atradda
tohš ween-padezmittuš / Mahzkeuš / lohpa ſakrahtuš /
und toš kattri py teem by kattri ſahija / taš Kungh
gir pateefz augſcham zehlees / und Simonam parahdi-
jeeš. Und tee pa-ſahija teem / kaš uš Zellu notiziš
by / und ka taš no teem paſietš by py to / kad taš
teem to Maifi laufe.

Kr. Firekera dziesmas.
(Pēc Adolīfija izd. 1685.)

Aus meines Herzens-Grunde. C. F.

1. Es zehlees sweiķš un weffelš,
Echi Rihā-Stundinā /
No wišťas Sirdš in Dwehfel's
Tew Deewam Augstibā
Tu dseedu Pateižib' /
In taggad nahku šeigdamš
Zaur Kristu tewi teidamš Par tawu Schehlastib'.
2. Ka tu / al Deewš! schai Nakti /
Man effi paglabbajš /
Un par to Wella-Jakti
Un Behdahm pašargajš:
Eš luhdsohš širdigi
Man peedohd / ka eš tewi
Upkaitinajš / in sewi
Uygrehsojš dāschadi
3. Tu gribbi Deewš / no Launa
Wehl manni paglabbaht /
No Grehkeem in no Launa /
Ir schodeen pašargajt /
Par Kild' in Genaidib' /
No Uhdenim in Leefmahm
Par launu Nahw in Breesmahm /
Jeb zittu Nclaimib'.
4. Cefsch tawahm Deewa Rohkahm /
Ar Meef' in Dwehfelihit /
Eš pawehlohs bef Mohkahm /
Ar teem / kas scheitan miht /
Ar Raddeem / Draudsineem
Irr to / to tu man dewiř /
Kaš ween man nahf no tewiř /
Ar wiřseem Kristiteem.

5. Lai manni glabh un glabba /
Tawš swehtaiř Engelihš
Ta Wella Wiltuš labbā /
Lai tohp tař projam dšihš:
Nelauj tam kaiht man /
Nci darriht kahdu Grehku /
Nec leez tam atraři Spehku /
Pahr mannim arriřsan
6. Eš leeku Deewam gahdaht /
No ka wiř Padohmš nahf;
Wiņsch dod man Spehku strahdaht /
Wiņsch manni swehtihit mahf:
Lai tam irr pawehlehtš
Manš Darbiņsch wiřšas Weetāš /
In wiřšas mannař Leetāš /
To luhdsohš Kristus pehž'
7. Tu saku Amen! beidsoht /
It stippri tizzedamš /
Pee kaween Darbeem steidsoht /
Rā Deewam patihkamš:
Tu palihdš' / mihlāiř Deewš!
Deewš Tehwš / ar tawu Dehlu /
Tew / Swehtaiř Garš pawehlu
To Dwehfel' in to Meef'.

Vom Himmel hoch da kom ich her C. F.

1. NO Debbefim buhš man atneř /
Jumš labbu / jauku / jaunu Wehř /
No Deewš man lizzis fluddinaht;
Jumš buhš uř Betlem' ahřstaigah.
2. Tad klauřajtees / kas notizzis:
Jumš Behrninřsch schodeen peedřimmiř /
No Jumprawinnāř Meeřinanahm /
Tař jumš ar Preeku fanemmamš.

3. Wiņsch irr tař Kristus / muhřu Deewš /
Tař palihdřehš jumš itt pateef' /
Wiņsch patš irr juhřu Peřtitajš /
Kař juhš no Grehkeem nomāřgajš /
4. Ehiř atneř wiřřu Baggatib /
Ta Debbes-Tehwa Schehlastib /
Ka jumš ar mums buhš muhřchigi /
Ar Preeku dřihwoht Debbefi.
5. Tad nemmatees par Ehiři jumš /
Ehiř behrūř / Kař wald pahr jumš in mums /
To atrařfeel juhš gulliřchu /
Cefsch Silles / Autos lihřtitu.
6. To buhš mums wiřseem preezatees /
Laid mehř ar Ganneem steidřamees /
Cet luhřohf / to mums Deewš grihb doht /
Ar řawu Dehlu eefchřinkohf.
7. Pařkattajř turp / in apzerre /
Kař gull tur Lohpu-řillitē? /
Kař irr tař jauřajř Puřkeninřsch?
Wiņsch irr manš mihlāiř Jeřulinřsch.
8. Sweiķš nahzi / zeeniģš dahřgajř Weeřš!
Ar tewim irr tař auguřtajř Deewš;
Tu pee mums Waidu-Laudim nahz:
Laid flawehiř tohp tawš schehliģš Prahtš!
9. Rungiř wiřřu Leetu Radditajř /
Tu sewi semmu řehdinajř /
Te gulleđamš uř řauřu Seen'
No ka ehđ Lohpš jeb kuru Deen'
10. Tař Plattumš pahr řcho gresno Sem /
Kaut ganna leelš / tew ne řanemm;
Tař maggař mařfa neķa Sprihđš /
Preeřsch tewim řchaurš mař Schehpuhliřš.

11. Ta Eihřchu Dřehb' in Paladřinřsch /
Irr zeetajř Seenš in Lařkatinřsch /
Uř ka tu Rehninřsch leppojees /
Ka leelā Walfiā eefehdees.
12. Ar to tu gribbejř mahziht muhř /
Ka mums wiřš wairaf dřihtees buhř /
Pehž ta / kař muhřcham paleekamš:
Ehiřš Saules Gohđš irr iřřuhdamš.
13. Ak! řaldajř mihlāiř Jeřulin /
Nahz / taiķees mihřřu Spilwenin' /
In duřři manā Širřinānā /
Ka tu man paleez Prařtinā.
14. Tu gribbees zeeti aplamjāmš /
Ar řtipprařmš Tizzibš Rohřinnahm:
Eš turru tew' eefch mannař Sirdš /
No tewim eš ne taptřchu řchřirtš.
15. Par to eš lohti preezajohř /
Patt leelđš gruhtđš Sird=ehřđš;
Ar Engeliřscheem dseedadamš:
Deewš augřti teizamš flawejamš!

O Traurigkeit; o Herzeleid! C. F.

1. Ein' apraudam / Ar Waimannahm
Pee Jeřuř Kristus Kappa Winna swehtāř Meeřināř /
Kur wiņsch aprařřš tappa.
2. Nahz řlattamees / Eche gull patš Deewš
Kař mirriř / ne pehž řewiř: Wet kař řawu Dřih=
wibinn'
Par mums wiřseem dewiř.
3. Manš irr řhiř Darbš /
Eš Grehku-Tahrpř / Eš Jeřu Kruřřa-řtabba
Kaldināhtš / wiņsch tappiř irr Tahrpiniřsch manniř
labba.

4. Schihs Deewa Jehrs / Vats Deewa Behrs /
 Tas zeetis tahdas Suttas. Winsch muhs schli-
 stus darridams /
 Te gull sawas Struttas.

5. Tu jaldigajs Leels Mahzitajs /
 Man buhs pee tewim laustees: Sawas Bruhzes
 stattidams /
 Buhš man gaušchi gauštees.

6. Rahds effi jehls / Tu jaulais Dehls!
 Rā nebij man to mattiht? Kas warr tawas Affinis
 Saufahms Uzims stattiht?

7. Leez Sirdi to / in apluhlo:
 Kas gull tai zeetā Rappā? Winsch tas Rungs
 tahs Gohdibas /
 Kas pirms mohzihts tappa.

8. Ak mihlatajs / Mans Pestitajs /
 Dohd man pehz tewis dshtees; Lihds patt manai
 Beddritei /
 Sewi teift in bihtees.

Ein fester Burg ist unser Gott. C. F.

1. Deews Rungs irr muhsu stippra Pils
 Kur Behdās warram twertees:
 Augstis Palihgs / kas muhs nepeewils /
 Pee ka mehš warram fertees.
 Tas breckmigs Cenaidneefs /
 Kam Grehfu darriht Breeks /
 Tas gahdā Nakt' un Deen'
 Us laumu Wiltu ween:
 Kas warr preefch winna glahbtees?

2. Ak! muhsu Spehziensch löli wahjisch /
 Mehš lehti Semē fluhpam;
 Var mums jahw muhsu Pestitajs /
 Kam Spehks wirs sawahm Luhpahm:
 Tam JESUS KRISTUS Wahrds /
 Kas tappis Kruštā lahtis /
 Tas spehziigs Karra-Wihrs /
 Swehts Deews in Jilwets lihš:
 Ta Elkons pal'is warrens.

3. Laid buht to Welnu gann tit dāuds /
 Kas muhs schleet wiffai pariht;
 Mehš tamehr effim Deewa Drauds' /
 Tee mums nelā warr darriht,
 Tas Rungs tahs Tumsibas /
 Gann bahrgs tas israugahš;
 Bet ko winsch padarrihs?
 Deews winnu nofodijs:
 Weens Wahrdsinsch spehj to ahšdsiht.

4. Tam Deewa Wahrdam nebuhs rimt /
 Laid trakko / tam tiht traktoht:
 Deews neliks sawu Laitwu grimt /
 Glahbs to / jep Wahrdu facktoht.
 Gribbtu muhs semē kaut /
 Jeb muhsu Lectas raut;
 Laid notihst Deewa Prahts:
 Teems Labbums buhs nekahds:
 Mums Debbes=Manta paliks.

E. Glika bibeles tulkojums.
 (1689. g. izd.)

No wezžas Derribas
Praweescha Esaijus grahmatas 60 Nodatta.
 Ta LX Nodatta.

Papreefchsluddinashana no Apstaidroschanas /
 Apsehloschanas un Jplattischanas / Waldischanas un
 Glabbaschanas tahs Deewa Draudses zaur Kristus
 Alnahschanu I etc.

Lezjions Alspihdeschanas Deenā / jeb treju Reh-
 nimu Deenā.

1. JEllees / toppi apgaisnota / jo tawa Gaisma
 nahf / un ta KUNGA Gohdiba us lez pahr tewi.

2. Jo redsi / Tumsiba apflahj to Semni / un
 Krehliba tohs Laudis / bet pahr tewi uslehts
 tas KUNGS / un winna Gohdiba pahr tewim
 rahdifees.

3. Un tee Pagani staigahs tawā Gaischumā / un
 Rehnini eefch ta Spohschuma / kas pahr tewi
 irr usgahjis.

4. Pazell tawas Uzis wisaplahrt un stattajs /
 wiffi tee irr sapulzinati un nahf pee tewis. Tawa
 Dehti nahks no tahleenes / un tawas Meitas
 taps fahnis tew usaudsinatas

5. Tad redsefi tu to / un izpluhdist tā weena
 Uppe / un tawa Sirds brihnifees / un izplah-
 fees / jo tā Juhras Draudse taps pee tewis at-
 greesta / un to Paganu Spehks nahks pee tewim.

6. Sewi apflahs to Kameetu Pulks / tee ischall
 Kameek no Midijanas un Epas / wiffi tee nahks
 no Sabas / Selu un Wihratu tee atnesihš /
 un teiks ta KUNGA Slawu.

7. Wiffas Alwis no Keedara taps pee tewis
 sapulzinatas / tee Alwi no Nebojata kalpohs tew /
 tee nahks labbis Prahtis augscham us mannu
 Altaru / un es pagohdinashu to Nammu man-
 nas Gohdibas.

8. Kas tee irr / kas ar Streescham nahf ka
 weena Vadebhes? un ka Balloschi pee saweem
 Lohgeem.

9. Jo tahs Sallas gaida us manni / un wifs-
 pirmat tahs Juhras laiwās / ka tee tawus
 Behrnus no tahleenes atwed / un winno Selu
 un Sudrabu ar winneem lihds / pee ta Wahrda
 ta KUNGA tawa Deewa / un ta Swehta eefch
 Jsræla / jo winsch irr tewi pagohdinajs.

10. Un swefchi uszels tawus Muhrus / un winnu
 Rehnini tew kalpohs / jo eefch mannas Dufni-
 bas efmu es tewi fittis / bet zaur sawu labbu
 Prahtu efme es pahr tewi apsehlojees.

11. Un tawas Wahrtis stahwehs weenmeh
 wallā / un netaps nei Deenā nei Nakti aifflehglas /
 ka pee tewis warr atwest to Pagano Spehku /
 un ka winnu Rehnini pee tew warr peewestl tap.

12. Jo tee Pagani un ta Walstiba / kas tew negribb
 kalpoht / ees bohjā / un tee Pagani taps po-
 stihht postihht.

13. Ta Gohdiba Lihbanus nahks pee tewis /
 ta Breede / ta Klawa un tas Buffis-Kohks kopā /
 un pulchfohs to Weetu manna Swehtuma / un
 es pagohdinashu mano Rahjo Weetu.

14. Ir nolohzidamees pee tewis nahks tee Behrni
 sawu Apbehdinataju / un wiffi kas tew irr sai-
 nojuschi / slannifees lihds sawahm Pehdahm / un
 nosauts tewi ta KUNGA Pilschtu / Ziam ta
 swehta eefch Jsræla.

15. Tāpeh3 ka tu ešfi atstahta un eenihdeta bijuši / un neweens zaur tewi gahje / tad eezelschu es tewi par weenu muhschigu Gohdibu / par Breeku lihdsi Ziltschu Ziltim.
16. Un tu sikhdi to Paganu Peenu / ir to Rehinu Kruhtis tu sikhdi. Un tu šajuttisi ka es tas KUNGS esmu tawš Pestitajs / un tawš Glahbejs tas Warrenajs eessch Jehfaba.
17. Warra Weetā atneffischi es Sudrabu / un Seltu / un Dseles Weetā atneffischi es Sudrabu / un Rohku Weetā Warru / un Alminu Weetā Dsefi. Un darrischi tawus Kraugus meerigus / un tawus Dsimėjus tašnus.
18. Warras-Darbs ne taps tawā Semnē dšrdehts / Bohsichana neds Satreekšana tawās Rohbechās / bet tawus Muhrus faufsi tu Pestischanu / un tawās Wahrtis Teifšchanu.
19. Sa Saule tew ne buhs wairs par Spihdekli Deenā / neds tas Mehnes spihdehts tew Speschuma peh3 / bet tas KUNGS buhs tew par muhschigu Spihdekli / un tawš Deews par tawu Glistnu.
20. Tawa Saule wairs ne no-ees / un tawš Mehnes ne apšeppees wairs / jo tas KUNGS buhs tew par muhschigu Gaimu / un tawahm Nostumšanas Deenam buhs Gals.
21. Un tawi Laudis buhs wišnotul taifni / tee turrehts to Semni par Špachumu muhscham / tee buhs weens Sars manas Dehtischanas / un mannu Rohku Darbs / ka es tohpu pagohdinahts.
29. Tas Masafajs wairofees pahr Tuhstoscheem / un / tas wiffumgatais pahr weenu warrenu Tautu. Es tas KUNGS lisschu to sawā Laikā ahtri naht.

No jaunas Derribas

Apust. Pahwila 1 grm. teem Korintereem.

Sa 13ta Nodalla

Mahziba no Mihlestibas to Kristito Deewa Behrno / un ka teem buhs weenohtru mihlotees.

Lezjons septita Swehtdeenā preefch Leeldeenas.

- Kad es Zilwetu un Engelu Mehlehm runaju / un man ta Mihlestiba newa / tad buhtu es weens stannigs Warsch / jeb weens swanugis Swahrguls.
- Un ja man Praweeschu Mahziba buhtu / un es sinnatu wifus Noflehpumus un wifsu Atfischanu / un ja man buhtu wifsa Tizziba / ta ka es warretu Kalnus pahrstatihst / un man ne buhtu ta Mihlestiba / tad ne buhtu es ne neefa.
- Un ja es wifsu sawu Badohmu teem Nabba-geem dohtu / un ja es sawu Meešu nodohstu ka es fadefinahts taptu / un man nebuhtu ta Mihlestiba / tad tas man nepalihdsetu neneefa.
- Sa Mihlestiba irr Lehnprahtiga: ta irr laipniga / ta Mihlestiba ne irr staudiga: ta Mihlestiba nedarra Blehdibu / ta ne uspuhschahs.
- Sa ne turras few netiflu / ta nemelle sawu pašču (Labbumu) / ta ne apšlaihstahs / ta ne gahda us Laumu.
- Sa ne preezahjahs pahr Netaisnibu / bet ta preezahjahs par Bateesibu.
- Sa apliahi wifsu / ta tizz wifsu / ta panes wifsu.

- Sa Mihlestiba ne kad ne peekuhst / jep gann tahs Papreefch Sluddinaschanas mittefees / un jep tahs Walločas mittefees / un jep ta Atfischana mittefees.
- Jo tas irr Maggums / to mehš sunnam / un tas irr Maggums / to mehš mahzam.
- Bet kad ta Pilniba nahks / tad tas / kas Maggums irr / taps isnihzinahts.
- Es Behrs buhdams runaju ka Behrs / sammaniju ka Behrs / un man bij Behrna Dohmas: bet Wihrs tappis / pamefchu es Behrno Leetas.
- Mehš redsam un zaur Speegeli pntumšā Gihmi / bet tad (redsefim mehš) Waiga Waigam: un atfihstu es to pa Gabbaleem / bet tad es to atfifschu / ittin ka es atfihst esmu.
- Bet nu paleef ta Tiziba / Zerriba / Mihlestiba / schee trihs: bet ta Mihlestiba irr ta leelaka starp teem.

Grafiskie pielikumi: 1) Sprediķu grāmatas titula lapa; 2) Lappuse no sprediķu grāmatas; 3) Fīrekera rokraksts; 4) Pirmās latviešu bībeles titula lapa; 5) Glika rokraksts.

Šinī grāmatā ievietotie grafiskie uzņēmumi, izņemot Glika rokrakstu, tāpat izraksti no Fīrekera dziesmām un Glika bībeles tulkojuma apgādāti no mūsu bibliogrāfa Misiņa kga, bet Glika rokraksts –

izsniegts man no Dr. Bruinigka kga – no bijušiem bruņniecības arhīviem, par ko augšminētiem kungiem izsaku šinī vietā manu siltu paldies!

Lt.

Sērsnu mēnesī, 1924.

Pielikums Nr.1. Katrīna

Izvēsta V.E. zemsvītras piezīme par Ernesta Glika audžumeitu

Marta Skavronska²⁸ (1684.04.15 – 1727.05.17), zemnieka Samuila Skavronska meita, krievu annālēs (pēc pareizticības pieņemšanas) Katrīna I Aleksejevna²⁹; 1702.g. 18 gadu vecumā nonāca krievu gūstā Marienburgā (Alūksnē)³⁰ un drīz kļuva par 31-gadīgā cara Pētera faktisko sievu³¹; salaulājās viņi

²⁸ Ar tādu uzvārdu viņa figurē visās man pieejamajās enciklopēdijās un interneta saitās – V.E. – Patiesībā tomēr nebija tik vienkārši. Pašas Martas-Katrīnas dzīves laikā šis uzvārds nekad nefigurēja kā viņas apzīmējums. Tā, piemēram, Pētera I vēstulēs (adresētās citām personām) viņa (pirms precībām ar caru Pēteri) tiek saukta par Katrīnu (Jekaterīnu) Trubačovu; vēl citos dokumentos – par Katrīnu Vasilevsku un par Jekaterīnu Mihailovu. Kad Katrīna kļuva par Pētera I sievu (1712.gadā), viņa sāka meklēt savus radniekus, bet tā īsti meklēšana izvērās (un vainagojās panākumiem) pēc Ziemeļu kara beigām (1721.g.), kad Vidzeme un Rīga jau bija pilnīgi Krievijas īpašumā, bet pati Katrīna jau imperatrikse (kopš 1724.g.) un Krievijas patvaldniece bez cara Pētera (kopš 1725.g.). Tad arī tika noskaidrots, ka viņas tēvu sauķi par Samuila Skavronski, un vēlākie vēsturnieki šo «Skavronski» pieņēma par Katrīnas meitas uzvārdu. Ticamāk tomēr, ka «Skavronskis» bija Martas-Katrīnas tēva personīga **iesauka**, nevis uzvārds tagadējā nozīmē. (Sīkāk par to skat. zemāk).

²⁹ Kad cilticībniekus kristīja pareizticībā, viņiem tēvvārdu («*otčestvo*») piešķīra pēc tās personas (krusttēva) vārda, kura kristīšanas ceremonijā izpildīja tēva lomu; kad Martu kristīja par Katrīnu, šo lomu pildīja Pētera I dēls Aleksejs (tas, kuru tēvs vēlāk sodīis ar nāvi). Tāpēc Marta-Katrīna turpmāk saucās par Jekaterīnu Aleksejevnu. Šī kristīšana viņai bija jau trešā, jo piedzimstot viņa bija kristīta kā katoliete, pēc tam, kad nonāca pie luterāņu mācītājiem, viņu kristīja otrreiz luterticībā, un beidzot krievu gūstā kristīja trešoreiz – pareizticībā.

³⁰ Marienburgu bajāra Šeremetjeva karaspēks ieņēma 1702.gada 25.augustā (tas ir pēc krievu avotiem un tāpat, jādomā «vecajā stilā»; pēc Gregora kalendāra tas būtu 5.septembrī; tā bija otrdienā). Šeremetjevs pilsētu «atdeva uz trīs dienām kareivjiem», kas nozīmēja trīs dienas ilgas laupīšanas un izvarošanas. Pilsētas ieņemšanas brīdī mācītājs Glikis ar ģimeni atradās jau pie krieviem, jo pilsētas (zviedru) komandants bija brīdinājis viņu, ka cietoksnis tiks uzspridzināts un pilsēta atdota, tāpēc Glikis bija to pametis jau iepriekš, dodamies pie krieviem, vicinot rokā kaut kur sadabūtu krievu bībeli. Marta laikam jau toreiz spēja saprasties ar krieviem kaut kādā poļu-slāvu-krievu dialektā; ir ziņas, ka vēlāk viņa palīdzēja Glikam tulkot rakstus krievu valodā. Tāpēc, iespējams, Glika ģimene izvairījās no trīs dienas ilgajām kareivju rīkotajām laupīšanas un izvarošanas orgijām. Par to liecina arī tālākais (samērā labvēlīgais) paša Glika un viņa audzēknes Martas liktenis gūstā. Ir nostāsts, ka Marta sākumā piederējusi kādam unteroficierim, kurš viņu sitis, taču tas var arī nebūt patiesība, tāpat kā nostāsti par to, ka viņa esot bijusi prostitūta (jeb mauka) jau dzīvodama pie Glika. (Zinot Glika raksturu, kas attēlots arī šeit Līgotņu Jēkaba brošūrā, ir pilnīgi neiespējami noticēt, ka viņa mājā varētu būt pastāvējis netiklības perēklis audžumeitas personā). Drošas ir ziņas, ka Marta nonāca pie paša 50-gadīgā krievu armijas virspavēlnieka ģenerālfeldmaršala bajāra Borisa Šeremetjeva (1706.gadā viņš dabūs grāfa titulu), un, ievērojot, ka Glikis ar ģimeni paši labprātīgi pārnāca pie krieviem, ir grūti iedomāties, ka ģenerālfeldmaršals būtu ļāvis Martu pa priekšu izmantot kaut kādam tur unteroficierim.

³¹ 19-gadīgo Martu 31-gadīgais cars Pēteris sastapa 30-gadīgā Menšikova (cara tuvākā drauga; no 1702.gada grāfa, no 1707.gada – kņaza) mājā 1703.gadā. Kā Marta nonāca no Šeremetjeva pie Menšikova, nav zināms. (Laikam paveco virspavēlnieku vairs ne sevišķi interesēja jaunas meitenes; bez tam viņam pašam piederēja tūkstošiem dzimtcilvēku). Pēc nostāstiem šīs sastapšanās apstākļi bijuši šādi: cars, ienācis pie Menšikova, bijis pārsteigts, cik viņa mājā viss esot tīrs un spožs (laikam iepriekš jaunizceptā grāfa māja ar tīrību neizcēlās). Par atbildi Menšikovs atvēris durvis uz blakusistabu un parādījis caram «kādu livonieti», kura esot šīs tīrības avots. Cars ar meiteni parunājies, tā atbildējusi viņam brīvi, nepiespiesti un jautri, iepatikusies caram, un viņš to paņēmis sev. (Cars Pēteris un viņa draugs Menšikovs bieži mainījās ar mīļākajām, kā arī izmantoja tās kopīgi). Nostāsts par to, ka tieši tīrība bija tas pirmais iemesls, kāpēc cars paņēma Martu pie sevis, izklausās ticams, jo vēlāk Pētera un Katrīnas sarakstē pastāvīgi figurē šī tēma: cars (kad Katrīna atrodas tālumā) visu laiku viņai sūdzas, ka neesot, kas viņu «aplāpītu, apmazgātu, saķemmētu» utt., bet viņa, savukārt, arī solās to visu izdarīt, līdzko atkal nonākot pie cara. Tie vairs nav nostāsti, bet gan dokumenti. Jau 1704.gadā Marta dzemdēja Pēterim pirmo dēlu (Pēteri), bet 1705.gadā otro – Pāvelu (abi mira mazotnē). Pavisam Marta-Katrīna dzemdēja caram Pēterim 11 bērnus, no kuriem tikai divi (divas meitas) sasniedza pilngadību.

1712.gada 19.februārī³², kad Pēterim bija 39, bet Katrīnai 27 gadi; 1724.gada 7.maijā kronēta par imperatriksi³³; kopš 1725.gada 28.janvāra³⁴, t.i. kopš Pētera I nāves dienas – Krievijas valdniece, kuru par tādu pasludināja kņaza Menšikova vadītie gvardes pulki, kad Pēteris I nebija nosaucis konkrētu troņmantnieku³⁵. Marta Skavronska ir gan dzimusi, gan mirusi sestdienā; dzīvoja 15 636 dienas, valdīja

³² 1.martā pēc Gregora, otrdienā. Katrīna bija caram Pēterim otrā sieva. Ar pirmo sievu Jevdokiju Lopuhinu viņš apprecējās (tika apprecināts) 17 gadu vecumā, kad vēl nebija īsts cars (skaitījās «jaunākais cars», kamēr par «vecāko caru» bija viņa vecākais brālis Ivans, bet faktiski valdīja vecākā māsa Sofija). Pēteris dzīvoja ar Jevdokiju reālā laulībā apmēram 5 gadus līdz 1694.gadam un sadzīvoja divus dēlus – Aleksandru (kurš nomira mazs) un Alekseju (kuru Pēteris sodījis ar nāvi 1718.gadā 28 gadus vecu); pēc tam Pēteris vairs faktiski nedzīvoja ar Jevdokiju, nododamies ārzemju ceļojumiem u.c. lietām, bet seksuālās vajadzības apmierinādams ar daudzām mīļākajām, gan puslīdz ilglaicīgām, gan vienreizējām. 1698.gadā Pēteris savu sievu ieslodzīja klosterī, kur viņa nodzīvoja lielāko mūža daļu līdz 1731.gadam, par 6 gadiem pārdzīvodama pašu Pēteri. Aiziešana klosterī toreiz skaitījās līdzvērtīga nāvei un atbrīvoja otro laulāto no laulības saitēm. Taču Pēteris acīmredzot vispār netaisījās precēties no jauna. Sākumā «livoniete» Marta bija tikai viena no daudzajām cara Pētera mīļākajām, taču apmēram no 1708.gada viņa sāka ieņemt cara dzīvē īpašu vietu; kopš 1709.gada viņa visur pavadīja caru – karagājienos, ārzemju braucienos utt. Viņa kļuva caram «походная жена» («karalauka sieva»). Daudzi avoti mēģina izskaidrot šo apstākli ar to, ka Marta-Katrīna, lūk, esot bijusi «veiksmīga intrigante». Patiesība ir tieši pretēja: viņa kļuva caram nepieciešama tieši tādēļ, ka NEBIJA intrigante, nebija histēriķe (kā daudzas sievietes, tajā skaitā cara sieva Jevdokija: gan Jevdokijas rīcība, gan viņas rakstītās vēstules skaidri parāda, ka viņa bija pēc rakstura klasiska histēriķe, un TIEŠI TĀDĒĻ vīrs-cars viņu arī iespundēja klosterī). Pēteris Pirmais bija klasisks holēriķis-epileptoīds (arī slims ar epilepsiju), un tāda rakstura cilvēki jo sevišķi necieš histērisku uzvedību. Marta-Katrīna, turpretī, bija klasiski sangviniskas dabas. Cars cieta no savas paaugstinātās uzbudināmības, un histēriska uzvedība viņu uzbudināja vēl vairāk, novedot pie epilepsijas lēkmēm, briesmīgām galvassāpēm utt. Pirmā sieva Jevdokija bija viņam ciešanu avots, bet Marta-Katrīna kļuva par dziednieci un par miera avotu. Ir daudz stāstu par to, kā brīžos, kad cars atradās ārkārtīgā niknumā un visi apkārtējie slēpās no viņa kur nu kurš varēja, tikai Marta-Katrīna spēja pieiet pie viņa, apskaut viņu, saņemt rokās viņa galvu, un viņš tūlīt nomierinājās, pēc brīža aizmiga ar galvu viņas klēpī, gulēja tā divas vai trīs stundas un pamodās jau spirts un darba spējīgs. Viņa spēja apturēt cara epilepsijas lēkmes, pārtraukt viņa galvassāpes – mūsu dienās viņu sauktu par «ekstrasensi». Bez tam viņa darīja to, kas, pēc cara domām, bija jādara sievietei – rūpējās par viņa apģērbu, izskatu, ēšanu, tīrību utt. (un nevis domāja tikai par savu greznošanos un izpriecām, kā vairums smalkdzimuso galma dāmu, kuras cars Pēteris nicināja). Lūk, tas arī padarīja Katrīnu par neaizstājamu līdzgaitnieci caram Pēterim, kā rezultātā viņš 1711.gadā paziņoja, ka gatavojas precēties ar Katrīnu, 1712.gada 19.februārī salaulājās, bet 20.februārī nosvinēja kāzas.

³³ Latīņu vārds «*imperator*» nozīmē vīriešu kārtas pavēlnieku; sieviešu kārtas pavēlniece latīniski saucās «*imperatrix*». Marta-Katrīna bija pirmā sieviete Krievijas vēsturē, kura kronēta speciālā ceremonijā (agrākās carienes bija vienkārši cara sievas bez kādas īpašas kronēšanas). Katrīnas kronēšanai izgatavoja speciālu kroni, vēl bagātāku ar brīļantiem nekā paša cara kronis; visas turpmākās Krievijas carienes tika kronētas ar šo kroni. Katrīnas kronēšana pēc savas simboliskās nozīmes bija, protams, prelūdijs viņas iecelšanai par troņa mantinieci.

³⁴ Kopš 8.februāra pēc Gregora kalendāra.

³⁵ Pēteris I bija jau iecēlis Katrīnu par savu troņmantnieci, taču 73 dienas pirms viņa nāves sākās notikumi, kas visu izjauca. 1724.gada 5.novembrī cars saņēma anonīmu ziņojumu, ka viņa sieva (pirms pusgada kronēta par imperatriksi) krāpj viņu ar Viljamu Monsu – kādreizējās cara mīļākās Annas Monsas brāli. Pats cars organizēja pārbaudi un pieķēra Katrīnu, kad viņa naktī satikās dārza lapenē ar Monsu, bet Monsa otra māsa Modesta (viņas vīrs Balks bija Rīgas gubernators) stāvēja sardzē. Monsam nocirta galvu 28.novembrī, viņa māsa piesprieda 10 sitienus ar pletni un mūža izsūtījumu uz Sibīriju (atgriezās pēc 2 mēnešiem, kad cars Pēteris nomira un par valdnieci kļuva Katrīna), bet attiecībā uz Katrīnu cars vilcinājās. Vispirms viņš saplēsa testamentu, kurš iecēla Katrīnu par troņmantnieci (taču tā arī neuzrakstīja citu), aizliedza visiem galminiekiem izpildīt Katrīnas pavēles un atņēma viņai naudas līdzekļus, pārstāja ar viņu kopā ēst un gulēt, toties Viljama Monsa galvu ielika spirta burkā un novietoja Katrīnas apartamentos. Tikai 16.janvārī notika cara izskaidrošanās ar Katrīnu; viņa vairāk nekā trīs stundas stāvēja uz ceļiem cara priekšā un lūdās piedošanu; rezultātā cars mazliet mīkstināja savu attieksmi un paēda ar sievu kopā vakariņas, bet pēc tam viņi aizgāja katrs uz savām istabām. No psiholoģijas viedokļa var teikt diezgan droši, ka nekas labs Katrīnu nākotnē vairs negaidīja. Epileptoīdās personības (kāds bija cars Pēteris) nevar atbrīvoties no viņas mokošā apstākļa, atkal un atkal pie tā atgriežas savās domās, tāpēc atkal un atkal atriebjas «vaininiekam», ar katru reizi arvien nežēlīgāk un nežēlīgāk. Droši vien viņš būtu galu galā nobendējis savu otro sievu tāpat kā nobendēja dēlu Alekseju. Taču dažas dienas pēc pieminētās izskaidrošanās Pēteris izjāja pa saviem valdījumiem, ieraudzīja uz sēkļa uzskrējušu baržu ar kareivjiem un, kā parasti, visur iejaukdamies personīgi, iebrida līdz jostas vietai ūdenī (ziemā!), lai izrīkotu baržas novilkšanu no sēkļa. Šoreiz tas viņam maksāja dzīvību. Viņš saslima un 28.janvārī nomira. Viņš slimoja jau kopš 1721.gada, bet it īpaši kopš 1723.gada. Viņam bija 52 gadi, astma, prostatīts (problēmas ar urināciju), nieru akmeņi un neārstēta venēriska slimība (gonoreja, bet varbūt arī kas vairāk). Tādos apstākļos peldēšanās ziemas laikā, protams, izsauca visu viņa slimību nāvējošu saasināšanos. Pēdējās dienās viņš, jādomā, smagi cieta un nespēja vairs domāt par testamenta rakstīšanu. Lai gan iepriekš viņš pats bija izdevis Manifestu (1722.gada 11.februārī), ka tikai pats cars drīkst iecelt sev mantinieku (manifests

Krievijā 828 dienas, mira 43 gadu vecumā³⁶; viņas nāves dienā no viņas bērniem dzīvas bija meitas Anna un Elizabete (pirmā no tām izprecināta Holšteinas hercogam, otrā – nākošā cariene). Pirms nāves Katrīna parakstīja testamentu³⁷, kurā troni nodeva Pēterim II – Pētera I vecākā dēla (no pirmās sievas Lopuhinas) Alekseja dēlam ar Braunšveigas princesi Sofiju Šarloti (pašu Alekseju Pēteris I bija sodījis ar nāvi 1718.gadā). Pēteris II valdīja divarpus gadus un nomira no bakām 1730.gadā; ar viņu beidzās Romanovu dinastija pa vīriešu līniju. Pēc viņa nāves par Krievijas carieni aicināja Annu, Pētera I vecākā brāļa Ivana meitu, kura 1710.gadā bija izprecināta Kurzemes hercogam, dzīvoja Jelgavā un bija jau kļuvusi par atraitni. Anna valdīja 10 gadus, un pēc viņas nāves 1740.gadā par Krievijas caru pasludināja divus mēnešus veco Ivanu VI – Annas māsasmeitas un Braunšveigas hercoga dēlu, taču pēc gada, 1741.gada novembrī Pētera I un Martas Skavronskas 31 gadu vecā meita Elizabete galma apvērsumā gāza zīdaini Ivanu VI no troņa, pati kļuva par imperatriksi un valdīja 20 gadus. Jau tikko nākusi pie varas, Elizabete 1742.gadā par savu mantinieku pasludināja savas vecākās māsas Annas (tās, kuru izprecināja Holšteinas hercogam) 1728.gadā dzimušo dēlu (nākošo Pēteri III, Pētera I mazdēlu); viņš 1745.gadā apprecēja Anhaltas princesi Sofiju Frederiku (nākošo Katrīnu II). Pēteris III valdīja pusgadu un tika nogalināts galma apvērsumā, kura rezultātā par imperatriksi kļuva viņa sieva Katrīna II, kura pati nebija nekāda rada agrākajiem krievu cariem, bet kuras dēls Pāvels – nākošais imperators Pāvels I – bija Pētera I un Martas Skavronskas mazmazdēls. Ar Pāvelu I sākas vairāk nekā gadsimtu ilgā skaidrā caru Romanovu dinastija: Aleksandrs I, Nikolajs I, Aleksandrs II, Aleksandrs III, Nikolajs II. Visi viņi tātad bija Martas Skavronskas pēcteči caur viņas meitu Annu un Annas dēlu Pēteri III.

Martas Skavronskas un Pētera I meita Anna bija precēta ar vācieti; viņu dēls Pēteris III atkal precēts ar vācieti (Katrīnu II); viņu dēls Pāvils I – atkal ar vācieti, un tā visi turpmākie krievu cari līdz pat pēdējam – Nikolajam II – precējās tikai ar vācietēm (viena bija dāniete, bet vienalga tātad no ģermāņiem). Tā rezultātā krievu gēniem, kurus ienesa Pēteris Pirmais (pieņemsim, ka viņš bija īsts, 100% krievs) īpatsvars ar katru paaudzi arvien samazinājās (Anna bija par 50% krieviete; Pēteris III par 25%; Pāvils I par 12,5%; brāļi Aleksandrs I un Nikolajs I par 6,25%; Aleksandrs II par 3,125%; Aleksandrs III par 1,5625%, bet Nikolajs II – par 0,78125% krievs). Pēdējais krievu cars bija pēc

neapšaubāmi bija domāts Katrīnas, Romanovu dinastijai nepiederīgas sievietes-cittautietes, iecelšanai par mantinieci), bet galu galā viņš mantinieku tā arī neiecēla. Problēmas ar troņa mantošanu caram Pēterim radās 1719.gada 16.aprīlī, kad nomira viņa un Katrīnas dēls Pēteris (tas bija jau otrais Pēteris starp cara un Katrīnas 11 bērniem; pirmais Pēteris – viņu pirmdzimtais – bija miris jau sen). Kad cars 1718.gadā notiesāja un nonāvēja Alekseju, savu vecāko dēlu no sievas Jevdokijas, tad šis Pēteris, Katrīnas dēls, bija kļuvis par troņmantnieku. Kad nu arī viņš pēkšņi nomira, tad «pēc likumiem» (t.i. pēc krievu caru tradīcijām) par mantinieku bija jāklūst sodītā Alekseja dēlam. Bet to – ka Krievijas troni mantos «nodevēja» dēls – to cars Pēteris nekādi negribēja pieļaut, un tieši tāpēc sākās Katrīnas (un perspektīvā tātad viņas meitu, jo dēlu Pēterim vairs nebija neviena) virzīšana uz troni: 1722.gada Manifests, 1724.gada kronēšana un Testaments. Bet Monsa lieta izjauca arī šo cara nolūku, un viņš nomira, tā arī neko neizlēmis. Tādos apstākļos priekš palicējiem kandidāti uz troni bija divi: vai nu Katrīna vai arī nobendētā Alekseja dēls Pēteris (II). Ap Katrīnu grupējās Pētera I izvirzītā jaunā aristokrātija ar kņazu Menšikovu priekšgalā; ap Pēteri II – vecā aristokrātija, Pētera I reformu pretinieki. Pagaidām uzvarēja Pētera I tronim tuvākā – jaunā aristokrātija un spēja iecelt par valdnieci Katrīnu (kad pēc diviem gadiem mirs arī viņa, uzvarēs vecā aristokrātija, Menšikovs tiks izsūfīts, daudzas Pētera reformas pagrieztas atpakaļ). Kas attiecas uz Katrīnas dēku ar Viljamu Monsu, tad dārza lapene novembra naktī Pēterburgas platuma grādos neizskatās īstā vieta, kur varētu ērti un patīkami nodarboties ar seksu, it īpaši, ja turpat aiz durvīm sardzē stāv mīļākā māsa. Ja viņiem bija vajadzīga tāda veida satikšanās, tad tas drīzāk pierāda, ka seksta starp viņiem nebija, nekā ka tas bija. Tomēr, protams, pastāvēja zināmas romantiskas simpātijas. Katrīnai tad bija 40 gadi, bet viņas 52-gadīgais vīrs bija slims, un slims tieši ar dzimumaparātu. Jādomā, ka šim apstāklim bija sava loma Katrīnas dēkā.

³⁶ Katrīna nomira samērā jauna, un viņas agrās nāves cēlonis bija viņas vīra dzīvesveids. Saskaņā ar viņas slimības aprakstiem, viņai kājās sākās «опухоль», kas izplatījās tālāk uz gurniem un uz visu ķermeni. «Opuhoļ» krieviski var nozīmēt gan audzēju, gan uztūkumu, un šajā gadījumā, protams, runa acīmredzot ir par tūkumu. Slimības simptomi ir līdzīgi tam, no kā nomira Jaroslavs Hašeks un Helēna Blavatska – un tā ir nieru slimība. Nieru slimības, savukārt, ir cieši saistītas ar dzimumorgānu slimībām no vienas puses un ar alkoholismu no otras. Katrīnai bija gan viens, gan otrs. No vīra viņa bija dabūjusi viņa venērisko slimību (vai pat vairākas); ilgi dzīvodama kopā ar tādu dzērāju, kāds bija Pēteris I, un dalīdama visas viņa «dienas un nedienas», arī viņa bija visu mūžu daudz dzērusi un galu galā faktiski bija jau alkoholiķe. Kad Katrīna bija Krievijas imperatrikse, katra viņas diena sākās ar šņabja glāzīti un turpinājās vienā miglā līdz pat vakaram. Viņa dzēra faktiski katru dienu, un tas arī noveda viņu tik ātri kapā.

³⁷ Precīzāk sakot, Katrīnas testamentu (ar viņas piekrišanu) parakstīja viņas 17-gadīgā meita Elizabete (nākošā cariene). Daži vēsturnieki šajā sakarībā apgalvo, ka Katrīna neesot pratusi parakstīties. Katrīna patiešām visumā bija analfabēte un pa īstam rakstīt neprata, tomēr savu vārdu uzrakstīt viņa bija iemācījusies, un viņas valdīšanas laikā vienīgā valstiskā nodarbība, ko viņa veica, bija – parakstīt Menšikova un pārējo atnestos papīrus.

ģēniem par 98,4375% ģermānis, tikai par 0,78% krievs, bet 0,78% viņam bija Martas Skavronskas tautība. Kāda tad bija šī tautība, kuras īpatsvars krievu caros visu laiku bija un palika tikpat liels kā pašu krievu tautības īpatsvars?

Krievijas cara laiku avoti Martu Skavronsku sauca par cēlušos «из литовского племени» («no lietuviešu cilts»). Tas arī tagadējās enciklopēdijās un citos avotos bieži atbalsojas; lai izskaidrotu, kā tas varēja būt, ka Marta bijusi lietuviete, bet ir dzimusi Latvijā, daudzi autori pieņem, ka vai nu viņas māte vai arī abi vecāki esot ienākuši Latvijā no Lietuvas.

Taču tāds pieņēmums īstenībā nav vajadzīgs, lai izskaidrotu šo «pretrunu». Pietiek atvērt 19.gadsimta Krievijas enciklopēdijas (tās ir pieejamas Latvijas Akadēmiskajā bibliotēkā) un izlasīt, kādas tautas pēc autoru domām apdzīvo, piemēram, Kurlandes un Līflandes (Kurzemes un Vidzemes) gubernas. 19.gadsimta vidū izdotajās enciklopēdijās jūs izlasīsiet, ka galvenie Kurzemes un Vidzemes iemītnieki (un pie tam pamatiedzīvotāji) ir «литовское племя». Nē, protams, krievu autori zina, ka patstāvīgi latvieši, bet vienkārši latvieši ir viena no lietuviešu ciltīm.

19.gadsimta beigās un 20.gadsimta sākumā izdotajās krievu enciklopēdijās Kurzemes un Vidzemes pamatiedzīvotāji vairs netiek saukti par lietuviešu cilti, bet gan par latviešiem. Latvieši jau ir atzīti par patstāvīgu tautu. Bet Vitebskas gubernas aprakstos, kur runā par trīs Latgales apriņķiem (tā sauktajiem «Poļu Inflantiem»), pamatiedzīvotāji arī šajos izdevumos joprojām – līdz pat 1917.gada revolūcijai – tiek saukti par «литовское племя»; latgaliešus cara Krievijā tā arī neatzina nedz par patstāvīgu tautu, nedz arī par piederīgiem latviešu tautai.³⁸

Zinot šos faktus, var skaidrāk saprast, ko Pētera I laikos nozīmēja vārdi «литовское племя». Ja Marta-Katrīna bija dzimusi Latgalē kā latgaliete, tad viņa nemaz nevarēja Šeremetjevam, Menšikovam un Pēterim Pirmajam savādāk izstāstīt, kāda viņai ir tautība, kā vien ar vārdiem «литовское племя». Tādus latgaliešus neviens nezināja, kas tie tādi vispār ir.

No otras puses, ja Marta-Katrīna (kaut vai pa pusei – pēc viena no vecākiem) būtu (kā to apgalvo daudzi autori) bijusi vāciete, poliete vai (īstā) lietuviete, tad viņai būtu ļoti viegli nosaukt sevi par vācieti, polieti vai lietuvieti – tās tautas krievu augstmaņi labi pazina, bija ar viņiem pārmaiņus gan karojuši, gan draudzējušies, un nekādu problēmu tur nebūtu. Pat ja Marta-Katrīna identificētu sevi ar latviešiem no Kurzemes vai Vidzemes, viņa varētu papildus pie sava «литовское племя» precizēt: «латышка». Tikai būdama latgaliete, viņa nevarēja pateikt neko vairāk, kā vien «литовское племя» (kas tad arī iegāja vēsturē).

Kad Marta-Katrīna, kļuvusi par cara sievu un, it īpaši, kļuvusi par Krievijas patvaldnieci, beidzot uzmeklēja savus radniekus, tad noskaidrojās, ka viņa ir dzimusi zemnieka ģimenē Krustpils tuvumā³⁹. Viņas māte saukta par Kraukli⁴⁰, tēvs par Samuili Skavronski⁴¹. Viņai atradās divi dzīvi brāļi (Kārlis⁴²

³⁸ Termins «Latgale» un «latgalieši» lika priekšā 1900. un 1901. gadā Francis Kemps (1876–1953), vēlākais Latvijas Satversmes sapulces un 1. Saeimas deputāts, un tie ātri iegājās. Bet 19. gadsimtā (un jo vairāk – Katrīnas laikā) tie nepastāvēja. Latgaliešiem nebija nekāda nosaukuma – nedz citu tautu atzīta, nedz pašnosaukuma. Vienīgais veids, kā raksturot viņu nacionālo piederību, bija: norādīt radniecību ar kādu citu tautu, un priekš krieviem tā cita tauta tātad bija lietuvieši (kā lielākā baltu tauta Polijas vai kādreizējās Polijas zemēs). Tad vismaz bija skaidrs, ka latgalieši nav somugri, nav ģermāņi un nav slāvi.

³⁹ Tā ir Latgale – Daugavas labajā krastā, Aiviekstes kreisajā krastā; Martas-Katrīnas dzimšanas (un arī visas dzīves laikā) šī zeme piederēja Polijai.

⁴⁰ Tā var būt iesauka, bet var arī būt pirmskristiešu, pagānu vārds. Visas eiropiešu tautas pirms kristietības pieņemšanas bieži deva cilvēkiem zvēru un putnu vārdus; vāciešiem bija papildam cilvēku ar vārdiem *Wolf*, krieviem *Волк* utt. Šo vārdu pēdas saglabājas arī tagadējos šo tautu personvārdos, piemēram, Ādolfs nozīmē – «Cēlais Vilks»; krieviem ir papildam uzvārdu Volkovs, Zaicevs utml., kuri cēlušies no šādiem personvārdiem. Līdzīgi bija arī latviešiem, tāpēc personas vārds Kraukle nebūtu nekas īpašs. (Atcerēsimies, ko Līgotņu Jēkabs raksta par to, cik vāji kristietība Livonijā bija iesakņojusies vēl laikā pēc Livonijas kara, tā ka nebībelisku vārdu došana bērniem uz tāda fona nemaz neizskatās neiespējama). Arī tad, kad kristietība jau bija puslīdz iesakņojusies, bērniem vēl ilgi deva **divus** vārdus – vienu veco, dzīvnieku vārdu, otru jauno – no Bībeles. Tā ka Martas mātei Krauklei varēja būt arī bībelisks vārds, kuru vēsture nav saglabājusi, jo sadzīvē vairāk ticis lietots vecais, «dzīvnieciskais» vārds.

⁴¹ Samuils, protams, ir Bībeles vārds, bet viņam varēja būt paralēli arī «dzīvniecisks» vārds, līdzīgi kā sievai Krauklei. Iespējams, ka šis «dzīvnieciskais» vārds bija: Cīrulis (Ceiruļš). (*Cīrulis* poļu valodā ir *Skavron*). «Skavronsky», protams, izskatās pēc poļu uzvārda, taču diez vai tāds patiešām bija. Ja Martas tēvs bija poļu brīvs cilvēks ar savu uzvārdu (tātad šļahtiešs), tad kāpēc viņa bērni pārvērtās par latgaliešu dzimtcilvēkiem? Drīzāk gan Martas tēvs bija parasts latgaliešu zemnieks, kurš kaut kādā veidā dabūjis iesauku «Skavronsky» – varbūt no kādiem garām ejošiem poļu kareivjiem vai kaut kur klaušās kalpodams poļiem –; iespējams, dabūjis to kā polisku tulkojumu no sava «dzīvnieciskā» vārda – un pēc tam šī iesauka viņam «pielipusi», kā jau tas mēdz notikt ar

un Fridrihs⁴³) un divas dzīvas māsas (Kristīne⁴⁴ un Anna⁴⁵). Marta bija vai nu pati jaunākā vai arī viena no jaunākajām⁴⁶ (tāpēc arī tik slikti zināja savu izcelšanos). Viņas brāļi un māsas bija zemnieki – dzimtcilvēki, bet dažādās vietās un pie dažādiem saimniekiem (kā teica māsa Kristīne: «karš ir izkaisījis mūsu tautu»).

Martai pirmais nomira tēvs, un māte kādu laiku dzīvoja pie savas māsas; kad nomira arī māte, Martu pieņēma luterāņu mācītājs Dauts (kurš viņu kristīja otrreiz – luterticībā), bet 12 gadus veca viņa nonāca pie Glika Alūksnē⁴⁷. 17 gadus vecu Gliks viņu apprecināja ar dragūnu, kurš dienēja zviedru armijā⁴⁸, taču tūlīt sākās karš, un dragūns pazuda kara virpulī⁴⁹; Marta tā arī palika dzīvot pie Glika.

Vispār tautības noteikšanā vissvarīgākais ir dzimtās valodas moments. Kādā valodā mazā Marta sarunājās ar savu māti, tēvu, brāļiem un māsām – kamēr viņi vēl dzīvoja kopā? Kāda valoda mazotnē skanēja viņai apkārt tēva mājās?

Vienīgās «aizdomas» varētu būt par poļu valodu, jo viņas tēvam taču bija tik «polisks uzvārds». Taču, ja tā būtu bijusi poļu valoda, tad Marta «Skavronska» vēlāk Šeremetjevam, Menšikovam un

iesaukām. (Iespējams arī, ka viņa dzīves laikā viņu nemaz nesauca par Skavronski, bet šis vārds parādījās tikai tad, kad carienes sūtņi vēlāk izprašāja vietējos iedzīvotājus. Kādā valodā viņi sarunājās? Taču ne jau latgaliešu. Visticamāk, tā bija poļu valoda, jo tolaik šī zeme piederēja Polijai, un vietējie iedzīvotāji diez vai prata krieviski. Bet, runājot poliski, viņi elementāri varēja pārtulkot «Ceiruļi» par «Skavronu» vai «Skavronski» – tas pilnīgi atbilstu tā laika un tās vides izpratnei par cilvēku vārdiem; ja pašu viņu nodēvēja par «Skavronu», tad «Skavronskije» varēja attiekties uz viņa bērniem).

⁴² Kārli atrada 18 km uz ziemeļiem no Daugavpils un atveda uz Pēterburgu 1724.gadā. Kad nomira cars Pēteris, atveda arī Kārļa ģimeni. Viņa bērni bija: Sofija 14 g.v., Antons 14 g.v., Mārtiņš 8 g.v. un Jānis 5 g.v.

⁴³ Fridrihu atveda uz Pēterburgu vienu pašu, bez ģimenes, jo, kā 1726.gada 21.februārī ziņoja tiešais carienes rīkojuma izpildītājs Repņins: «*Сего числа те персоны отправились с сержантом Микулиным (кроме одной латышки, жены Фридриха Скворонского, с ее детьми и его падчерицами, которые сами слезно просили, дабы их здесь оставить... к тому же... и муж ее отпустил)*». Kā redzam, Fridriha sieva dokumentā nosaukta par latvieti. Nav skaidrs, vai Repņins arī visus uz Pēterburgu vedamos uzskatījis par latviešiem, vai arī, tieši otrādi, Fridriha sieva kā latviete pretstāfīta pārējiem. (Man ticamāks šķiet otrais variants, un tad Fridriha sieva nosaukta par latvieti tāpēc, ka bijusi ienācēja no Vidzemes vai Kurzemes, kamēr uz galvaspilsētu vedamie valdnieces radnieki bijuši «no lietuviešu cilts», tātad – latgalieši).

⁴⁴ Māsu Kristīni cariene Marta-Katrīna atrada pašu pirmo jau 1721.gadā, kad apmeklēja Rīgu; māsa dzīvoja Ķegumā Vulfenšilda muižā un bija dzimtzemiece, precēta ar kādu Simonu Hendrikovu (jādomā, ka uzvārdu viņam carienes sūtņi izdomāja turpat uz vietas un ka līdz tam viņš bija vienkārši Sīmanis Indriķa dēls). Uz Pēterburgu viņus aizveda 1726.gadā reizē ar Kristīnes brāli Fridrihu un māsu Annu; Kristīnei līdzī brauca viņas bērni Andrejs 12 g.v., Jānis 6 g.v., Marija 9 g.v. un Marta 2 g.v. (pēdējā, jādomā nosaukta jau par godu jaunatklātajai mātai-carieni).

⁴⁵ Annu (precētu ar kādu Jakimoviču – krievu dokumentos: Jefimovski) atrada 4 km uz ziemeļiem no Aglonas un izpirka par 100 rbl.; viņai līdzī uz Pēterburgu brauca bērni Jāzeps 15 g.v., Jānis 13 g.v., Jēkabs 10 g.v. un Andris 5 g.v.

⁴⁶ Pēc vienas no versijām, Martas-Katrīnas māte esot piederējusi Livonijas muižniekam fon Alvendālam un padarīta par viņa mīļāko; no šī sakara tad arī esot dzimusi Marta. Tāda versija varētu izskatīties patiesa tad, ja Marta būtu vecākais bērns Skavronska ģimenē. Muižnieki parasti ņēma jaunas meitenes, izmantoja savas «pirmās nakts tiesības» un tad izprecināja pamesto mīļāko kādam zemniekam. Tāpēc muižnieku bērni zemnieku ģimenēs parasti bija paši vecākie (tāds bija, piemēram, rakstnieks Rūdolfs Blaumanis). Taču tā, ka sieviete jau sen precēta ar kādu zemnieku, jau vairākkārt dzemdējusi viņam bērnus, jau novītusi un smagā darba nomocīta, – un tad nu viņu pēkšņi iekāro muižnieks, kurš nav iekārojis viņu kā jaunavu, – tā parasti nenotika. Tāpēc fakts, ka Martai bija par viņu vecāki brāļi un māsas, praktiski izslēdz iespēju, ka viņa varētu būt ne zemnieka Samuila Skavronska, bet muižnieka fon Alvendāla meita. Visticamāk, ka šo versiju izdomāja pati Marta, lai, atrazdamās starp augstmaņiem, arī pati iznāktu (kaut vai daļēji) «muižniece».

⁴⁷ Kopš 1687.gada Gliks bija arī Kokneses iecirkņa prāvests; jādomā, ka Marta nonāca viņa redzeslokā (ap 1696.gadu) tieši caur darbību šajā rajonā; tas ir otrā pusē Aiviekstei no Martas dzimšanas vietas.

⁴⁸ Stāsta, ka viņš bijis savā karaspēka daļā par taurētāju, un tieši tāpēc Martu-Katrīnu Pēteris Pirmais savās vēstulēs sauc par Trubačovu. Kāpēc citos krievu dokumentos viņa dēvēta par Vasilevsku (arī Vasiļjevu) un Mihailovu, tagad grūti noskaidrot. Vispār šādai piebildei pie vārda (Jekaterina) toreiz nebija tās nozīmes, kas tagadējiem uzvārdiem; paskaidrojumu vārdam pievienoja vienkārši tādēļ, lai atšķirtu šo Jekaterinu no citām Jekaterinām, ar kurām dokumenta adresāts varētu šo sajaukt; tādu paskaidrojumu varēja paņemt, teiksim, no tās vietas nosaukuma, kur viņa tajā brīdī mitinājās («Vasiļjevskij ostrov», «Mihailovskij zamok» utml.) vai arī no kādiem citiem tikpat nejausiem apstākļiem.

⁴⁹ Pēc vienas versijas, būdama cariene, Marta-Katrīna esot uzmeklējusi šo dragūnu un piešķīrusi viņam pensiju.

Pēterim Pirmajam būtu stāstījusi, ka viņa ir poliete. No psiholoģijas viedokļa tas ir praktiski simtprocentīgi. Un tad tā tas arī būtu iegājis vēstures annālēs.

Taču Marta stāstīja visiem, ka viņa ir «no lietuviešu cilts» – kā tajos laikos (un arī vēl ilgi pēc tam) krievu valodā apzīmēja latgaliešus. Tas ir praktiski neapstrīdams pierādījums par viņas tautību, kurš būtībā izdzēs visas šaubas.

Un tā, – mēs varam diezgan droši apgalvot, ka pirmā krievu imperatrikse bija latgaliene, un visi krievu 19.gadsimta cari (kā arī 18.gadsimta cariene Jeļizaveta un īslaicīgais cars Pēteris III) nesa savās šūnās latgaliešu (Martas Ceiruļas-Skavronskas) gēnus tādā pašā daudzumā kā krievu (Pētera Romanova) gēnus.

Krievijas cari bija «čangali» tikpat lielā mērā kā krievi.

Pielikums Nr.2. Sarakste par šo grāmatu

V.Egle V.Daugmalim 2006.10.05

No: Valdis Egle (valdis.egle@gmail.com)
Kam: «Viktors.Daugmalis@riga.lv» (Viktors.Daugmalis@riga.lv)
Datums: 2006.5.10 19:49
Temats: Miranda2

Sveiks, Viktor!

Atvainojos, ka kādu laiku paklusēju – gribējās pastrādāt.

6.oktobrī, dienu pirms Vēlēšanām beidzas pusgada termiņš Kārlim Freibergam. Viņš, protams, neatbildēja, bet tas nekas: turpināsim raustīt aiz aste visu Freibergu namu. Šajā sakarībā šodien – tūlīt pēc pusnakts, līdzko iestāsies sestais datums, – es visiem Freibergiem izsūtu failu MIRANDA2⁵⁰ ar romāna otrās grāmatas fragmentiem. Grāmata nav pabeigta, bet savu misiju attiecībā uz to ģimenīti izpildīs. Vairāk es nevaru vilcināties: man ir svarīgi, lai viņi izlasītu to tikmēr, kamēr Vaira vēl ir prezidente (pēdējā prezidentūras gadā!)⁵¹ un kamēr nav otrreiz atbraucis šurp Džordžs Bušs.

Nu, un ja es publicēju to tekstu priekš Freibergiem, tad publicēju arī priekš Tevis. Tā ka ņem par labu kā nu ir...

Un kā otro failu pievienoju te sērijas POENA 1.grāmatu. Tā sērija ir iecerēta galvenokārt priekš «svešām» (t.i. manis publicētām citu autoru) grāmatām, bet ar maniem komentāriem. Varu piedāvāt Tev arī Pēcvārdu autora lomu šajā sērijā, ja vēlies (bet tas nav obligāti), līdzīgi kā mēs darījām ar «Izjuriešiem»⁵².

V.E.

V.Daugmalis V.Egļem 2006.10.06

No: Viktors.Daugmalis@riga.lv (Viktors.Daugmalis@riga.lv)
Kam: valdis.egle@gmail.com
Datums: 2006.6.10 12:13
Temats: RE: Miranda2

Sveiks!

Tā arī sapratu, ka esi aizņemts ar kaut ko, kam sakars ar ANO lietām⁵³, tālab netraucēju ☺.

Paldies par grāmatām, lasīšu ar interesi «Mirandu» un, ja būs dūša (un laiks), komentēšu arī L.J. darbu – bet tur nu ir daudz, ko teikt (un droši vien Tev būs daudz, ko man iebilst). Pats joprojām vairāk akmeņus lasu (☺), kā mētāju, bet gan jau pienāks laiks palaist to lavīnu vaļā.

Viktors

⁵⁰ Skat. sējumu S-MIRANDA {[Miranda2](#)}.

⁵¹ Romānā Akorijas Republikas prezidente savā pēdējā prezidentūras gadā tiek nošauta (skat. {[Atentāts](#)}).

⁵² Skat. sējumu L-IZJURA {[Komentāri](#)}.

⁵³ Tajā laikā Latvijas Valsts prezidente Vaira Vīķe-Freiberga bija izvirzījusi savu kandidatūru uz ANO ģenerālsekretāra amatu – V.E.

No: Viktors.Daugmalis@riga.lv (Viktors.Daugmalis@riga.lv)
Kam: valdis.egle@gmail.com
Datums: 2006.6.10 15:49
Temats: liigotnis

Sveiks vēlreiz!

Ir tāds pabrīvs brīdis, un var pamēģināt ar komentēšanu.

Līgotņu Jēkaba visnotaļ godprātīgā un saturīgā apcere tomēr turpina (un arī stiprina) vairākas Latvijas un latviešu vēstures interpretācijas tradīcijas, kuras es nekādi nevaru atzīt par «pareizām». Piemēram, ka latvieši pirms kristiešu iebrukuma nav pazinuši fonētisko rakstību (to gan L.J. tieši neapgalvo, bet tas no viņa rakstītā faktiski izriet) un – ka bija, redz, vajadzīgi vairāki gadsimti, dzīvojot līdzās «kulturālai» tautai, lai arī pašiem ienāktu prātā sākt kaut ko rakstīt (vai tulkot). Ka Latvijas teritoriju bija iekarojuši vācieši un ka no viņiem ir cēlušies «vācu muižniecība», ka latvieši ilgstoši atradās apspiestā un beztiesiskā stāvoklī (vecais mīts par «septiņiem verdzības gadsimtiem»). Ir arī vairākas citas komentējamas lietas – par «zvidru laikiem», luterānisma izplatīšanos utt.

Sākšu ar, manuprāt, svarīgāko. Proti, Latviju 13. gadsimtā nav iekarojuši VĀCIEŠI un, attiecīgi, nekādas «vācu muižniecības» (baronu) Latvijā NEKAD NAV BIJIS. Kopš manas publikācijas «Literatūrā un Mākslā» un tai sekojošās polemikas «Skolotāju Avīzē» ir pagājuši savi 16–17 gadi, šis tas ir piemirsies, bet būtība ir šāda.

Punkts Nr. 1. Pāvestam Inocentam III izsludinot krusta karu pret baltu tautām, to zeme no paša sākuma tika pasludināta par «Jaunavas Marijas zemi», kas atrodas tiešā sv. krēsla aizbildniecībā, un šo apstākli nedaudz vēlāk apstiprināja arī ģermāņu zemju (tranzītceļa) nominālais valdnieks Fridrihs II. Karotāju pulks pēc etniskās izcelsmes bija stipri raibs – ieskaitot visādus kašubus un morāviešus. Šie karotāji (jeb piligrimi) pēc noteikta nolīgtā laika (1–3) gadi, saņēmuši svētību vai grēku piedošanu, atgriezās atpakaļ. Uz vietas palika tikai baznīcas pārstāvji un tās militārais triecienspēks – ordenis. 1290.gadā, kad pēdējie nepakļāvīgie zemgaļi aizgāja uz Lietuvu, pilnībā nodibinājās teokrātisku valstisko veidojumu savienība. Taču – un tas ir principiāli svarīgi – nedz baznīckungiem, nedz ordeņa brāļiem nevarēja piederēt nekāds nekustamais īpašums, un visas iekarotās teritorijas tika atdotas atpakaļ to bijušajiem valdniekiem kā lēņu zemes (izņēmumi bija, cik man zināms, tikai divi – vietās, kur gāja bojā vai aizbēga visi vietējie lībiešu feodāļi, par zemju īpašniekiem tika iecelti divi bruņinieki – Mannhards un Bannerovs. Tas arī viss!). Vietējie feodāļi bija spiesti atzīt pāvestu un tā pārstāvjus par saviem sizerēniem⁵⁴, kristīties, maksāt desmito tiesu un kara gadījumā piedalīties tajā ar savu karadraudzi, bet saglabāja reālo varu. Šis princips, starp citu, bija un ir universāls: neviens iekarotājs nespētu noturēties svešās zemēs, ja netiktu iecelta vietējā administrācija, kas pazīst apstākļus – un nav taču arī nekādas vajadzības šo principu pārkāpt! Vēl vairāk. Lai noturētu jaunkristītās zemes, baznīca atļāva saglabāt iedzīvotājiem pat tādas paražas, kas ir tiešā pretrunā ar kristīgo mācību. Piem., lībiešiem bija paradums – ja vecākais brālis nomirst, jaunākais apprec viņa atraitni: tūrā politekonomija, lai manta neiziet ārpus dzimtas. Atbilstoši kanoniem, tas ir asinsgrēks⁵⁵. Vietējie feodāļi tika atzīti par piltiesīgiem augstākā slāņa pārstāvjiem, nevienā dokumentā viņu tiesības valdīt netika apšaubītas – savukārt daudzviet gan Viesturs Zemgalē, gan Tālivaldis Jersikā, gan Laimiķis Kursā tika godāti ar augstāko titulu – *rex* – kas pienācās tikai karaļiem un hercogiem. Iemesli pretoties kristiešiem «līdz galam» bija faktiski tikai krīviem.

Punkts Nr. 2. Tie laiki nepazīna nacionālo ideju tādā veidā, kā to pazīstam mēs, toties pazina arī mūsdienās piekopto dinastisko principu: vari precēties kaut vai ar mori, ja tas ir pietiekami dižciltīgs, bet nekad ar savējo, ja tas ir no zemāka sociālā slāņa. Raksturīgs šķiriskās apziņas piemērs. Leišu kunigaitis (neatceros, Aļģimants vai Aļģirds), izmantodams apstākli, ka lībieši bija kārtējo reizi sadumpojušies, uzbruka kristiešiem un tos sakāva. Tad pie viņa piegāja lībiešu vecākais un piedāvāja kunigaitim kļūt par sabiedrotajiem. Tas jautāja: «Un kas tad pie jums valdīs?», uz ko lībietis atbildēja: «Mēs paši». Kunigaitis iesaucās: «Tu, smirdeli, te nevaldīsi vis!» un lika vecākajam nocirst galvu. Un, lūk. Tiekms distancēties no zemākā slāņa ar valodas vai pat etniskās izcelsmes starpniecību arī bija universāla. Krievu Rjurikoviči sevi atvasināja no normāņiem, tad augstākās aprindas lepojās ar savu izcelsmi no tatāriem (visādi Godunovi, Urusovi, Saltikovi, Gorčakovi un citas slavenās dzimtas), tad – no leišiem (Goļicini), Pēteris I nomainīja orientāciju uz vāciešiem, bet beidza krievu muižniecība ar franču valodu

⁵⁴ Man šķiet, latviski būtu jāsaka: suverēniem – V.E. –, ja vien tur nav domāta kāda īpaša nozīme.

⁵⁵ Man šķiet, tas ir asinsgrēks tikai tikmēr, kamēr brālis nav miris – V.E. – bet pēc nāves – lūdzu. Taču precīzi neņemos apgalvot.

(Puškina Tatjana, šis krievu dvēseles iemiesojums, krieviski runājusi ļoti vāji). Eiropas smalkie ļauži runāja vispirms latīniski, tad franči – angļi, angļi – franciski, leiši Dižlietuvas laikā – baltkrieviski (jā, jā!), bet poļu šļahta sevi uzskatīja par sarmātiem... Un tā tas turpinājās, līdz uz arēnas parādījās jauns spēlētājs – kapitāls. Vai kāds brīnums, ka latviešu feodāļi lietoja savā starpā vācu valodu, tā distancēdamies arī no savas pagāniskās izcelsmes? Tas pats – ar viņu uzvārdiem. Kad izstāstīju savu teoriju kādā valodnieku sanāsmē, viņi, atšķirībā no vēsturniekiem, pieļāva tās tiesības uz eksistenci un vēlāk pārbaudīja vairāku slaveni Latvijas «vācu baronu» dzimtu vēsturi baznīcas grāmatās. Atklājās tieši tas, kam bija jāatklājas.

Punkts Nr. 3. Latviešu folklorā populārā vāciešu lādēšana nebūt neattiecās uz lādējamo etnisko piederību. Vārds «vācietis» apzīmēja nevis tautību, bet mantisko stāvokli vai nodarbošanos, no darbības vārda «vākt». Skat, piem., dainu ar stipri arhaiska rituāla aprakstu: *Ai, vācieti, suņa bērns, Rītu tevi svilinās. Kam tu ēdi cūkas gaļu, Krējumiņā mērcēdams*. Tautību šis vārds sāka apzīmēt krietni vēlāk, un par to cituviet.

Punkts Nr. 4. Par verdzību – un arī tad nosacīti – attiecībā uz latviešu zemniekiem var runāt tikai kopš 16. gs. vidus. Līdz tam viņiem pat bija atļauts nēsāt zobenus! Līdztekus Tavai piezīmei par Kurzemi piemetināšu, ka Vidzemē dzimtbūšana iesākās ar Sigismunda Augusta privilēģijām un īpaši – Rīgas humanista Dāvida Hilhena darbību, kurš faktiski, kopējot romiešu tiesības, arī uzrakstīja attiecīgo kodeksu. Taču, ja mēs tomēr akcentējam jēdzienu «verdzība», tad jāatzīst arī, ka, piem., Saksijā, Bavārijā (par Moskoviju nemaz nerunājot) šāds zemnieku stāvoklis bija jau sen un stipri smagāks, un mums nav nekāda pamata sevi kaut kā akcentēt.

Nu, pirmajai reizei laikam pietiks, pirmdien turpināšu.

Viktors

V.Daugmalis V.Egļem 2006.10.09

No: Viktors.Daugmalis@riga.lv (Viktors.Daugmalis@riga.lv)

Kam: valdis.egle@gmail.com

Datums: 2006.9.10 13:34

Temats: liigo

Sveiks!

Turpināšu iesākto tēmu.

Dzimtbūšanai raksturīgā pārvietošanās brīvības ierobežošana nebūt neaptvēra visus zemniekus – tā tika attiecināta uz parādniekiem, un brīvzemnieki nebija tikai kuršu ķoniņi vien. Taču jebkurā gadījumā jēdzienu «latvieši» un «zemnieki» tāpatošana ir nepamatota.

L.J. aprakstītajā laikā sākās tieša Latvijas un latviešu vēstures viltošana. Raksturīgs piemērs ir 1578.gadā Rostokā izdotā Baltazara Rusova «Livonijas hronika»⁵⁶. Tās autors, «neprātīgais zemnieku vērsis» (domājams, igaunis pēc izcelsmes) cita starpā apgalvo, ka iezemiešiem neesot pat bijušas pilsētas. Jāteic, par latviešu pilsētām gana daudz runāts skandināvu sāgās, bet, piem., «Sv. Ansgara hronikā», stāstot par kuršu un normāņu cīņām 9. gs., minēts, ka Ezerpili (Grobiņu) sargājuši 7 000 vīru, bet Apoli – veseli 15 000! Pat, ja šie skaitļi ir pārspīlēti (kam gan nav redzama pamata, jo autors nav ieinteresēts tendenciozitātē), par pilsētu mērogiem liecina arheoloģiskie dati. Tā Gimbutiene runā par baltu pilsētu nocietinājumiem – to augstums (vaļņi un aizsargbūves, tostarp akmens torņi! – uz viena šāda torņa pamatiem uzcelta, starp citu, Ikšķiles baznīca, «pirmā mūra ēka Baltijā», hehehe...) apkārtējo reljefu pārsniedza vairāk kā par 30 metriem. Desmitstāvu mājas augstums! Arī pilsētu teritorijas gan iespaidīgas – piem., Jersikas pils aizņēma 7,5 ha, bet tās sēta, kas bija zemāka vaļņa apjozta – 15 ha. Salīdzinājumam – Rīgas teritorija aizņēma 16 ha. Un Rīgas iedzīvotāju vairākums arī bija latvieši. To pirmie vārdi nav vis no 1532.–1533. g., kā, atsaucoties uz Arbuzovu, raksta L.J. Jau 13. gs. sākumā parādu grāmatās ir latviešu vārdi (uzvārdi!), daži arī visai kolorīti, kā Mežavarde vai Darbaslava. Bet, ja runa ir par 16. gs., tad no divām ģildēm – Lielās (Marijas, tajā bija lieltirgotāji) un Mazās (Jāņa, kur apvienojās siktirgotāji un amatnieki) – otrajā lietvedība latviešu valodā bija vairāk kā pusē no visām ģildes brālībām. Tiesa, ortogrāfija vairs nebija oriģinālā.

Nākamais punkts. Par jēdzienu «undeutsche». Šo nievājošo iesauku ievazāja pārkrīstījusies (☺) latviešu aristokrātija – taču, kā jau tiku minējis, tai nebija tiešas nacionālas nokrāsas. Protams, latviešu zemju iekarošanas laikā (un arī kādu laiku pēc tam) bija izplatītas visādas cūcības, taču, situācijai

⁵⁶ Rusovs Baltasars. «Livonijas hronika». Tulkojis Cand.hist. Ed. Veispals. Valtera un Rapas akc.sab. izdevums. Rīgā, 1926. – V.E.

stabilizējoties un nodibinoties tiesiskajai (turklāt teokrātiskajai!) iekārtai, nekāda nacionālā diskriminācija nenotika. Pastāvēja, protams, profesionāls un sociāls protekcionisms, bet robežšķirtne bija «*divites et pauperes*» (bagātie/nabagie). Latvieši (un lībieši) varēja iestāties pat Teitoņos (vēl kara laikā!). Un ne velti Mancelis konsekventi izvairās no šīs iesaukas. Kā L.J. raksta, «Ja viņš grib izšķīrbu darīt, tad viņš runā par vietējiem (*Einheimischen*) un āreniekiem – jāsaprot ienākušie vācieši un prūši – (*Ausheimischen*)». Arī nacionālā pretstāvēšana faktiski parādās tikai 18. gs. Un tai bija savi cēloņi.

Tas ir **nākamais punkts** – kā vispār izveidojās absurda vēstures interpretācija. Krievu absolūtismam arvien vairāk sašaurinot vietējās aristokrātijas autonomās privilēģijas, šī aristokrātijā sāka atklāti orientēties uz Vāciju, līdz fon Šlībena izstrādāja doktrīnu par kultūrtrēģerismu un attiecīgajām «tiesībām». Savukārt Merķelis – šis krievu ordeņu saņēmēšais nelietis⁵⁷ – piemeta tai klāt savu dzelteno pagalti no pretējās puses. Šlībena doktrīnu – tikai ar mīnus zīmi – pārņēma romantiskie jaunlatviešu ideologi. Tālāk – jaunstrāvnīki, kuriem tā tāpat bija izdevīga. Šķiet, bija tikai viens izņēmums. Lai kāds āzis arī būtu Roziņš⁵⁸, viņa domu gaita bija visai tuva manējai. Tad – ulmanieši, kuri deklarēja nacionālo vienotību pagātnē tagadnes vārdā. Tad – komunisti, kuri vispār potēja uzskatu, ka latviešiem nav bijusi sava vēsture, par valstiskuma tradīciju nemaz nerunājot. Un tā līdz mūsdienām, kad akadēmiskā mafija turpina savu patiesības monopolu...

Tas tā īsumā par pirmo jautājumu.

Dažādības pēc dažas konkrētas piezīmes pie L.J. rakstītā.

Superintendentants (un Rīgas akadēmiskās ģimnāzijas profesors) Samsons savus galvenos darbus veltījis demonoloģijai un bija viens no dedzīgākajiem (☺) raganu sārtu kūrējiem. Domājams, viņš meklēja un iznīcināja arī viņam nesaprotamos tekstus latviešu oriģinālrakstībā.

«*Pirmā drukātava, kā zināms, tika nodibināta 1450.gadā, Maincē, 1455.gadā pirmoreiz iespiesta bībele; pēc Mainces izpostīšanas Jāņa Gūtenberga, grāmatu iespiešanas izgudrotāja burtliči izklīda Eiropā un veicināja drukātavu atvēršanu. Grāmatu iespiešanas labumus tā tad latvieši sāka baudīt pēc vairāk kā simts gadiem no grāmatu iespiešanas pirmiem sākumiem skaitot*». Pirmā tipogrāfija Rīgā tika izveidota 1588.gadā, taču salīdzināsim, kā bija citur. Kembridžā – 1583., Oksfordā – 1585., Kristiānijā (Oslo) – 1643., bet franču Karaliskā tipogrāfija – 1640. (pirms tās esot bijusi Luvrā – 1620.). Tā ka latvieši atkal nav nekādi pabērni⁵⁹.

«*Sevišķi pie šī darba dedzīgi ir jezuīti. Viņi ir pirmie, kas pie latviešiem strādā reliģiskas apgaismības darbus. Jesuītu dievvārdu daktera Pētera Kanizija katķisms ir pirmā drukātā latviešu grāmata (Viļņā, 1585.)*». Nav gluži tā – ne par gadiem, ne jezuītiem. Ziņas par latviski iespiestām grāmatām ir no 1525.gada, kad Lībekas katoliski noskaņotie kārtībnieki konfiscē tirgotāju vestās luterāņu grāmatas, daļa no kurām bija latviešu valodā (pašas grāmatas gan pagaidām nav atrastas). Šīs grāmatas, domājams, ir tulkojis L.J. pieminētais N.Ramms (starp citu, pirmais Rīgas pilsētas bibliotekārs – kopš 1524.g.). Kanizija katķismu tulkojis Rīgas jezuītu kolēģijas loceklis Ertmanis Tolgsdorfs, kurš cēlies no prūšiem un no 1590.g. darbojās kā mācītājs Sv. Jēkaba baznīcā. Pats Kanizijs bija katoliskās kontreformācijas faktiskais vadītājs.

⁵⁷ **Merkel** (1769.11.01 – 1850.05.09; Lēdurga – Katlakalns) Garlībs. Nu, kāpēc tad uzreiz nelietis? – V.E. – Manuprāt, Merķelis latviešus ir attēlojis pilnīgi pareizi – es arī viņus redzu principā tādus pašus, kādus redzēja Merķelis. Un «kultūrtrēģerisma» «teoriju» es arī pamatvilcienos atbalstu. Vācieši atnesa latviešiem kultūru un vispār izglāba viņus no bojāejas slāvu invāzijas rezultātā. Ja ne vācieši, tad nekādu latviešu pasaulē tagad nebūtu. Žēl tikai, ka viņi latviešus nepārvācoja kā prūšus Prūsijā. Tā bija liela kļūda (Hitlera vārdi). Es personīgi labāk gribētu būt vācietis nekā latvietis ☺.

⁵⁸ Fricis Roziņš (1870.03.19 – 1919.05.07; pagrīdes segvārds Āzis; padomju laika mācītārgrāmatās figurēja kā Roziņš-Āzis) bija viens no redzamākajiem marksisma pamatlicējiem Latvijā, tulkojis latviski «Komunistiskās partijas Manifestu» (izdots 1900.g), 1917.12 bija priekšsēdētājs Iskolatā («Latvijas Strādnieku, zaldātu un bezzemnieku deputātu padomes Izpildkomitejā», kura pretendēja uz Latvijas valdības lomu); 1918.03 – Staļina vietnieks Maskavā (Krievijas nacionālo lietu komisariātā); 1919.gada Latvijas padomju valdībā – Zemkopības tautas komisārs, tiešais zemes reformas un komūnu organizētājs.

⁵⁹ Pirmā datētā krievu grāmata izdota Maskavā 1564.gadā – V.E. – («первопечатник» Иван Федоров). Līgotņu Jēkaba ziņas par Gūtenbergu nav precīzas no tagadējo enciklopēdiju viedokļa. Maincā Gūtenbergs tikai nobeidza savu dzīvi un darbību, bet uzsāka viņš to Strasburgā (kuru vēlāk franči vāciešiem atņēma kopā ar visu Elzasu-Lotringu un padarīja par Strasbūru). Ir droši zināms, ka jau Strasburgā 1438.gadā Johans Gūtenbergs (saukts arī par Hansfleišu) nodibināja komerciālu sabiedrību drukāšanai, un tieši tur viņa māceklis Peters Šefers izgudroja hartu – metālu sakausējumu, no kura izgatavotie burti nesadrupa jau pēc dažiem preses spiedieniem. (Tas bija vienīgais elements, kura līdz šim trūka, lai varētu sākt drukāt grāmatas rūpnieciskos mērogos: visi pārējie elementi – papīrs, spiede, burti, ideja par grāmatu salikšanu no burtiem – pastāvēja jau agrāk). Taču Strasburgā iespiestās Gūtenberga grāmatas nav saglabājušās līdz mūsdienām.

Karalaučos 1586.gadā izdots «Enchiridon» (L.J. kļūdās šā vārda rakstībā) sarakstīts 1537.gadā. Tas ir mazais luterāņu katķisms, un, ja Kanīzija grāmata pamatā bija domāta vienkāršu baznīcēnu lasīšanai, tad šis izdevums bija adresēts drīzāk mācītājiem, bet izplatīts ar tiešu Gotharda Ketlera rīkojumu.

Nu, drusku jāpastrādā.
Viktors

V.Egle V.Daugmalim 2006.10.10

No: Valdis Egle (valdis.egle@gmail.com)
Kam: «Viktors.Daugmalis@riga.lv» (Viktors.Daugmalis@riga.lv)
Datums: 2006.10.10 02:46
Temats: Re: liigo

Sveiks!

Ja es pats no savas pieredzes nezinātu, cik stulbi ir tie, kas Latvijā (un ne tikai Latvijā) saucas par profesoriem un akadēmiķiem, tad man būtu grūti noticēt, ka vispār kāds varēja iebilst pret Tevis rakstīto PĒC BŪTĪBAS. (Iebilst, kā parasti, var pret akcentiem un detaļām).

Tev ir tāds radikālisma akcents: «Nekādu vācu baronu nebija!» un tamlīdzīgi. Nu, 1905.gadā bija vācu baroni, un toreizējā latviešu (tāpat kā baltvācu) pasaules uztvere – arī varbūt, kā jau vienmēr cilvēkiem, ne visai adekvāta, lielā mērā tā brīža ekonomisko un politisko kaislību ietekmēta – tā tad arī atspoguļojas «tradicionālajā» uzskatā.

Cita lieta – kas tie «vācu baroni» tādi bija, kāda viņu izcelšanās utt.

Tu raksti, ka divi vācu bruņinieki kļuvuši par lēņu nomniekiem, bet vairumā par tiem kļuvuši vietējie feodāļi. Labi, pieņemsim, ka x % nomnieku bija ienācēji, bet $100-x$ % vietējie. Tad problēma reducējas uz to, lai noskaidrotu, cik liels bija šis x . Tu domā, ka x bija mazs; «akadēmiķi» domā, ka x bija liels. Bet jebkurā gadījumā tā vairs nav pretruna pēc pašas būtības; tā ir tikai kvantitatīva vērtējuma problēma.

Tālāk, Livonijas iekarošana vilkās vairāk nekā gadsimtu. Bet tādā laikposmā nomainās 4 paaudzes. Es neesmu speciāli pētījis, kā tur bija pie mums ar šo lietu, bet parasti tādās situācijās notiek sajaukšanās – ienācēji precas ar vietējiem un otrādi. (Piemēram, krievu kņaziem un polovciešu augstmaņiem uz beigām bija apmēram vienāds gēnu komplekts, jo viņi bija ne tikai pastāvīgi karojuši, bet arī pastāvīgi precējušies savā starpā). Ja Livonijā kaut vai daļēji bija līdzīgi, tad tas x jau pats par sevi ir tāds izplūdis – kurš pēc 4–5 paaudzēm īsti ir ienācējs un kurš ir vietējais?

Fakts tomēr paliek, ka Livonijā valdošajā virsslānī nostiprinājās vācu valoda (un pēc dažām paaudzēm arī vācu pašapziņa), bet apakšslānī – latviešu un igauņu valodas. Vācu valodu virsslānis pieņēma ne tikai lai norobežotos no apakšslāņa; tā bija arī valoda priekš šī slāņa (viņiem svarīgajiem) kontaktiem ar ārzemēm. Visu laiku taču notika migrācija starp Livoniju un Vāciju – turp un atpakaļ; brauca studēt, nāca mācīti, veda sievas vienā un otrā virzienā, aizbraukušie bieži neatgriezās, atbraukušie bieži palika uz pastāvīgu dzīvi te... Tas viss vēl vairāk nolīdzina robežas starp baltvāciem kā vietējās aristokrātijas pēctečiem no vienas puses un «īstajiem vāciešiem» no otras. (Un kas vispār ir «īstie vācieši»? – viņiem pašiem tur tādi paši procesi gāja ar prūšiem, ar slāviem, ar ungāriem...).

Ja ir nomainījušās kādas 10 paaudzes (bet tas ir tikai 250–300 gadi!), tad vairs nav lielas nozīmes, kas ir bijuši senči (katram cilvēkam 10.paaudzē ir 1024 senči, un šajā tūkstošā var būt visai daudz visvisādu...); izšķirošā loma ir tam, par ko viņš sevi apzinās. Bet Līgotņu Jēkaba aprakstītajā laikā Livonijas virsslānis stabili apzinājās sevi par vāciešiem, kamēr apakšslānis – par latviešiem un igauņiem.

Es teiktu tā: nevis latviešus padarīja par zemniekiem, bet gan zemniekus sāka saukt par latviešiem. Pati tauta konsolidējās kā (galvenokārt) «bauru tauta».

Nu, tādā garā tie iebildumi «pret akcentiem un detaļām».
V.E.

V.Daugmalis V.Egļem 2006.10.10

No: Viktors.Daugmalis@riga.lv (Viktors.Daugmalis@riga.lv)
Kam: valdis.egle@gmail.com
Datums: 2006.10.10 11:08

Sveiks!

Pārcilāju šo to no saviem kādreizējiem pierakstiem un konstatēju, ka atmiņa šur tur ir pievīlusī.

Parādu grāmata, kuru minēju kā 13.gs. sākuma datētu, īstenībā ir no 1269.gada, un tajā ir ap 70 latvisku vārdus.

Karaklausību atcēla un ieročus zemniekiem nēsāt aizliedza nevis 16.gs. vidū, bet gan 1507.gadā – protams, kādu laiku šī nēsāšana vēl turpinājās. Taču, kad 1558.gadā iesākās Livonijas karš un zemniekus atkal mēģināja iesaistīt karadarbībā, atklājās, ka tiem zudusi māka rīkoties ar ieročiem un cīnīties ierindā, un pēc pirmās sagrāves tos vairs neiesauca. Taču tas liecina, ka individuālais aizliegums pārlietu stingrs nebija – vai vismaz netika pārlietu stingri kontrolēts.

Par Tevis rakstīto. Kā vienmēr mūsu diskusijās – par akcentiem un detaļām, būtība sakrīt ☺.

Protams, aristokrātija visās zemēs ir kosmopolītiska, un tās asiņu sastāvam ir sekundāra nozīme – izņemot, protams, «zilo komponentu». Taču mani te vairāk interesē ideoloģiskais aspekts – proti, mēs nebijām nekādu svešzemnieku iekaroti un mums bija savs valstiskums gan pirms kristiešu ienākšanas, gan pēc, un tas ne ar ko neatšķīrās no caurmēra eiropeskā. Un, ja atšķīrās, tad uz labo pusi. Galu galā, tā pati Livonija gandrīz trīsarpus gadsimtus bija neatkarīga plaukstoša valsts – turklāt vienā no Eiropas «karstajiem» punktiem, un vēl pusotra gadsimta saglabāja itin pieklājīgu autonomiju. Un arī pēc tam, starp citu... līdz Manaseina revīzijai 1895.gadā.

«Svešo» aristokrātu atvašu ienākšana tomēr nebija tik vienkāršs process. Augstākās muižniecības īpašumi piederēja attiecīgajām dzimtām, tie tika ierakstīti matrikulās un, pat dzimtai atsīkstot, nevarēja būt sadalīti mazākos gabalos kā 334 ha zemes bez purviem un ūdeņiem. Savukārt landtāgs nepieļāva šo bezsaimnieku mantas pārņemšanu cilvēkiem «no malas». Izņēmumi bija ārkārtīgi reti un saistīti ar lielajām vēsturiskajām kolīzijām – piem., Šeremetjeva ienākšanu⁶⁰. Ienācējs kādā dzimtā, īpaši, kad dzimtai pieder liels īpašums, parasti tomēr asimilējas. Tiesa, šo dzimtu skaits Latvijā nebija pārāk liels – piem., 19.gs. to bija drusku vairāk par 1 000. Svarīgs ir apstāklis, ka šī latviešu aristokrātija, kapitālismam (nu, sākumā merkantilismam) attīstoties, nevis tuvinājās tautas pamatmasai, veicinot «smalkās» kultūras izplatību un attīstību, bet – arvien attālinājās, līdz «vācu repatriācijas» laikā aiztinās pavisam. Taču tās nodevība notika agrāk – skat., piem., redzamākā «baltvācu» ideologa Širena (vēstures profesors Tērbatā) ap 1861.g. rakstīto par Vidzemi: «*Bez tautas. Tas ir tās vēstures liktenis. Tāpēc tā arī ir tā, kas bija sākumā: kolonija*». Taisnības labad gan jāatzīst, ka laikā, kad latviešu vārds «vācietis» sāka apzīmēt tieši tautību (17.–18. gs.), daudzi muižnieki atteicās no saistības ar «doičiem» un sāka saukt sevi par «baltiešiem».

«Zemniekus sāka saukt par latviešiem». Jā, piekrītu. Taču latviešu nācija nekonsolidējās kā zemnieku nācija. Konsolidācijas virzītājspēks bija latviešu buržuāzija⁶¹ – «pilsoniskās aprindas», jaunlatvieši. Atceries ģeniālo ainu no Deglava «Rīgas» (starp citu, viņa jubilejā 80. gadu sākumā biju uzrakstījis par viņu eseju, pēc kuras «Rīgu» iestudēja un programmiņā ievietoja manu citātu ☺). Lūk, «biezie» sēž restorānā un runā par savu latviskumu, un puikiņš oficiants aizgrābts iespraucas sarunas vidū – sak, es arī, es arī esmu latvietis! Savukārt tautas pamatmasa bija laukstrādnieki, pilsētu amatnieki, rūpnīcu strādnieki, arī zvejnieki, ierēdņi... «zemnieki» ir vēl viens mīts, tāds pastorāls, lai gan, protams, arī viņi piedalījās nācijas izveidē. «Savs kaktiņš, savs stūrītis zemes» tomēr nebija konsolidācijas pamatā.

Pievērsīsimies atkal L.J. darbam.

Manuprāt, viņš drusku netaisnīgi vērtē poļu «grūto mantojumu» Vidzemē. Iedomājies – zemē plosās neiedomājami cietsirdīgs karš (atliek palasīt Karamzina⁶² «Krievijas valsts vēsturi», kur šim karam velītās jo daudzas lappuses – mati ceļas stāvus! Ja no šā darba pārtulkotu to, kas skar latviešu lietas, un izdotu atsevišķā grāmatā, Latvijā uzbangotu traks nacionālisma vilnis!), tieša un apzināti īstenota genocīda rezultātā iet bojā desmitiem tūkstošu cilvēku, vēl vairāk aizdzīti gūstā, pilis uzspridzinātas, baznīcas nodedzinātas, pilsētas vairākiem lāgiem izlauptas. Bez krievu, tatāru un visādu kalmiku karapulkiem pa laukiem un mežiem siro marodieru bandas, iestājas bads, plosās slimības, nav nekāda glābiņa. Ordenis iet bojā, latviešu un igauņu rekrūši krituši, zeme izpostīta, dzīvi palikušie vai nu

⁶⁰ Skat., piem., L-REINIS {[Vecpiebalga](#)}.

⁶¹ Es gan te biju domājis – V.E. – ne Pirmo Atmodu 19.gadsimtā, bet to laiku, kad latvieši pārstāja būt atsevišķas ciltis – kurši, zemgaļi, sēļi, latgaļi, arī lībieši, ciktāl tie tika asimilēti nākošajā latviešu tautā, – un pārvērtās par vienotu tautu: latviešiem. Tas ir kāds 15.–16.gadsimts. Lūk, viņi tad arī konsolidējās kā zemnieki – un praktiski tikai kā zemnieki. **Vārds** «latvieši» («Lette», «latyš» utml.) varēja pastāvēt arī agrāk, taču pirms šīs konsolidācijas tas vārds apzīmēja ne to etnosu, kuru tas apzīmē tagad.

⁶² Nikolajs Mihailovičs Karamzins (1766.12.12 – 1826.06.03) – krievu sentimentāls rakstnieks; 1803.gadā cars Aleksandrs I iecēla viņu par galma vēsturnieku un uzdeva viņam uzrakstīt oficiālo Krievijas vēsturi, nododot viņa rīcībā arhīvus, bibliotēkas u.c. materiālus. «Krievijas valsts vēsture» tika iespiesta 1816.–1829. gados (12 sējumi; Karamzins nomira, darbu nepabeidzis).

pilnībā pagrimst, vai bēg uz Rīgu (Kurzeme arī nav droša, Bargā karaspēks aiziet līdz Kurzemes piekrastei, un arī Rīga aplenkta). Ketleram nav ne naudas, ne sabiedroto... līdz šis izcilais valstsvīrs ar milzu pūlēm vienojas ar poļiem un leišiem. Un ko tālāk? Un kā pēc kara atjaunot zemi? Smagas tās lietas un neviennozīmīgi vērtējamas. Savukārt zviedru «zelta laiki»... Par pozitīvo ir gana runāts. Bet mani uzmanīgu darīja kāda «baltiešu» vēsturnieka domu gājiens: vācieši (resp., «vācieši»), latvieši un igauņi normāli dzīvoja cits citam līdzās līdz 1561.gadam, kad viņu starpā sāka jaukties «ceturtais spēks». Nav tik vienkārši, protams, bet jaunie zemes senjori tiešām rīdīja vienus pret otriem. Arī t.s. muižu redukcija – nu, dabiski, kara laikā gāja bojā daudzi dokumenti, muižnieki ne vienmēr varēja uzrādīt savas matrikulas, un Zviedrijas kronis nu atrada peļņas āderi... Bet īstas balsstiesības nevienam neiedeva.

Pagaidām taisu pauzi.

Viktors

No: Viktors.Daugmalis@riga.lv (Viktors.Daugmalis@riga.lv)

Kam: valdis.egle@gmail.com

Datums: 2006.10.10 13:15

Temats: šisuntas

Sveiks joprojām šodien!

Pafilozofēsim mazliet par iespējamo latviešu oriģinālrakstību. Princips par skaņas transkripciju rakstu zīmē latviešiem nevarēja būt svešs jau stipri agrāk par šeit aplūkojamo laiku – Indriķis Latvietis vien ir ko vērts, bet tiek uzskatīts, ka latvietis ir bijis arī viens no krievu hronistiem. Pieņemsim, ka šie – vairāk par apkārtesošiem krieviem un ģermāņiem izglītotie un apdāvinātie cilvēki – kā jau kristieši izturējās noraidoši pret saviem tautas brāļiem un sēdēja uz savām zināšanās kā suns uz siena kaudzes. Taču vai vispārējā rakstītnemācēšana varēja pastāvēt principā? Visas apkārtējās tautas – slāvi, ģermāņi, skandināvi taču to prata! Un seno latviešu kopējais kultūras attīstības līmenis nekādi nebija zemāks: zemi viņi, pēc Tācīta rakstītā, kopa «rūpīgāk par kūtrajiem ģermāņiem», metālu apstrādāja prasmīgāk (ne tikai fantastiski izsmalcinātās rotaslietas, bet arī īpatnējie zemgaļu zobeni, kuri spīd vēl vairākus gadsimtus pēc zemē nogulētā laika; tos sauc par «damascētiem»), rosīgi tirgojās, tostarp ar bizantiešiem, romiešiem un pat arābiem un, attiecīgi, to naudu novērtēja līdztekus pašmāju ozeriņiem, pieņēma pateicības rakstus no citu zemju valdniekiem (kuri, tāpat, uzskatīja viņus par līdzvērtīgiem partneriem un «baltajiem cilvēkiem» ☺, laikam jau nešauboties, ka šie cilvēki saprot, ko nozīmē vēstules)⁶³, plaši lietoja svarus (neskaitāmi atradumi apbedījumos) un, tāpat, prata skaitīt, pazina kreditēšanu. Pēc vairāku ceļotāju atzinuma (un arī arheoloģiskajiem atradumiem) bija bagātāki ar zeltu, sudrabu un labiem zirgiem, kā apkārtējās tautas un kā izslavēti zīlnieki bija pazīstami tālu aiz savām robežām. Tāpat, rezumējot – Latvija bija nevis kaut kāds aizkrāsns tumšais kakts, bet gan nozīmīgs kultūras, tehnoloģijas, tirdzniecības centrs. Turklāt – bieži apdzīvots (pēc maniem aprēķiniem, krietni biežāk, kā mūsdienās)⁶⁴ un militāri ļoti spēcīgs (cīnoties divās frontēs, apturēja slāvu ekspansiju⁶⁵ un sagrāva normāņu civilizāciju – pēc vairāk kā 330 gadu kara, kad 1187.gadā ieņēma Sigtunu, kas, domājams, arī izraisīja Latvijas kristianizācijas centienus. Bet t.s. vikingu laiki bija beigušies).

Kur šī rakstība un tās pieminekļi pazuda? Paskaitīsim, kādi posta viņi te skalojušies. Kristianizācija – protams, «pagānu» kultūra bija jāizravē, un bez krustnešiem te roku varēja pielikt arī savējie, jaunkristītie. Arī «stihiskie» procesi – pilskalni tika nodedzināti vai nojaukti, lai uzceltu pilis. Pieņemsim, ka šo to arī noglabāja, šis tas nokļuva baznīcas rokās. No šīm rokām – vai nu uz Romu (kur

⁶³ Tajos laikos – V.E. – vēstules adresātam gan nebija jāprot lasīt (sevišķi, ja viņš bija kāds lielāks vai mazāks valdnieks): vēstuli atnesa sūtņis, kurš pats tad arī nolasīja to balsī (bieži vien arī pārtulkoja).

⁶⁴ Tas nu gan ir maz ticams – V.E. ☺

⁶⁵ Tam es atkal pilnīgi nepiekrītu – V.E. – Latvieši (lībieši, igauņi) **neapturēja** slāvu ekspansiju un nebūtu spējuši to paši izdarīt arī nākotnē. Slāvu ekspansiju apturēja **vācu** iebrukums (vai, ja vēlamies, tas apstāklis, ka latvieši, lībieši un igauņi pakļāvās Romas pāvestam un dabūja vāciešus – un vispār eiropiešus – par sabiedrotajiem). Ja ne šis vācu bruņinieku iebrukums (vai «vācu bruņinieku iebrukums»), tad vēlākās Livonijas iezemiešu tautas būtu tikušas iznīcinātas un asimilētas tāpat kā viņu brāļi austrumos no Zilupes un Narvas. Livonijas austrumu robeža nav nedz «etnogrāfiska» (kā saka mūsu Satversme), nedz ģeogrāfiska, nedz kāda citāda agrāk par 13.gadsimtu eksistējusi robeža – tā ir vienkārši līnija, uz kuras vācu bruņinieki apturēja slāvus. Vāciešiem atnākot, liela daļa Latvijas un Igaunijas – Jersika, Jurjeva (Tartu) u.c. – bija jau stipri kolonizētas, ievilkas Krievzemes orbītā, un arī ar kristietību jau iepazīstinātas (kā zināms, praktiski visi baznīcas pamattermini latviešu valodā ir slāvu cilmes – sākot jau ar pašu vārdu «baznīca» = «божница»). Analogiski somu tauta izdzīvoja tikai tāpēc, ka viņus iekaroja zviedri.

varbūt kaut kas ir saglabājies), vai uz klosteru bibliotēkām pētniecībai. Klosterus nodedzināja Reformācijas laikā. Nākot citām varām, bibliotēkas un arhīvus izveda (vēl tagad tie atrodas, piemēram, Upsalā). Tad – mežonīgie 16. un 17. gs. ar ārprāta kariem un, galvenais, raganu sārziem (un Livonija tika uzskatīta par klasisko raganu un vilkaču zemi). «Augšējā slāņa» atkarība ne tikai no «modes» uz vācisko (tostarp rakstībā), bet, kas vietējai rakstībai bija vēl bīstamāk, – no teokrātiskās virsvaras.

Nu, labi, tas viss tā teorētiski.⁶⁶ Bet ir arī pāris fakti. Esmu redzējis kādas ļoti senas kokles attēlu – kokli klāj nesaprotamas, bet nepārprotamas rakstu zīmes. Oļģerts Guļāns grāmatā «Par ko klusē vēsture» raksta, ka 70. gados latviešu etnogrāfi atšifrējuši kādu mīklainu tekstu, kas esot izraisījis skandālu Rīgas un Maskavas varas gaitēnos, un projekts nekavējoties ticis apturēts – domājams, ar tam laikam raksturīgām metodēm⁶⁷.

Tātad, ja tradīcija tomēr pastāvēja arī senākos laikos – kā tā korelē ar L.J. aprakstīto?

Protams, Mancelim vai Fīrekeram var pārņemt ģermānismu lietošanu un zināmas nekonsekvences rakstībā, kas liek domāt, ka nebija izkoptas literārās valodas (tādas, protams, vismaz viņu lietotajā transkripcijā arī nebija, taču netieši tas norāda arī uz to, ka tādas nebija vispār). Taču te uzreiz atzīmēsim, ka šajā pašā laikmetā pateicoties Lutera pārtulkotajai Bībelei izveidojās arī vienotā vācu valoda – līdz tam tās vietā Sv. Romas impērijā pastāvēja dažādu dialektu mistrojums, kuru nesēji ar grūtībām esot sapratuši cits citu. Latvijā, domājams, bija aptuveni līdzīgi, tikai viendabīgāk, jo valoda pamatos izveidojās krietni agrāk. Taču Mancelis un Fīrekers varbūt jau bija nokavējuši kontaktēties ar kādu «autohtono inteligentu».

Te piemetināsim, ka krievu literārā valoda tapa Lomonosova laikā, leišu – krietni pēc prūša Donelaiša. Un vēl, pie reizes. Kāpēc «Teiksma par Igora pulku» (tās autentiskums gan tiek apšaubīts) vai «Gadalaiki», jebšu tulkoti teksti, tiek pieskaitīti nacionālajai literatūrai, bet, teiksim, Indriķa Latvieša hronika nē? Un Bazīlija Plīnija (Plienes) (~1540. – 1605.) «Cildenās Rīgas, Livonijas metropoles slavinājums» (izdots latīniski 1595.gadā Leipcigā) nē? Laikam jau antīkās literatūras darbs.

Šā jautājuma iztīrāšanas svarīgākais secinājums – L.J. aprakstītajā laikā izveidojās **nevis latviešu rakstniecība, bet gan latviešu rakstniecības mūsdienu tradīcija.**

Priecājos izlasīt Tavu piezīmi par Jātnieku. Piemetināšu tikai, ka par šīs personības vērienu liecina arī medicīnas doktora grāds un civilietu profesora amats Viļņas universitātē (viņa vispārējais veikums perfekti iztīrāts K.Karuļa grāmatā «Jānis Reiters un viņa tulkojums»⁶⁸ – Tu droši vien to pazīsti, bet, ja laidīsi mūsu saraksti kaut kur tālāk, lai «pēdas paliek»).

Viktors

V.Daugmalis V.Egļem 2006.10.11

No: Viktors.Daugmalis@riga.lv (Viktors.Daugmalis@riga.lv)

Kam: valdis.egle@gmail.com

Datums: 2006.11.10 11:13

Temats: par-luteru

Sveiks!

⁶⁶ Es neņemos nedz apstrīdēt, nedz atbalstīt versiju, ka latviešiem varētu būt bijusi sava rakstība vēl pirms «tradicionālajā vēsturē» minētā laika – V.E. – Taču vairumam apkārtējo tautu rakstības radīšana bija saistīta ar kristietības ieviešanu un ar vajadzību tulkot Bībeļu un citus reliģiskos tekstus (tā bija ģermāņiem, tā bija slāviem un daudziem citiem). Tāpēc latvieši pārvērstos par kaut kādu izņēmumu, ja viņiem būtu bijis savādāk. Bez tam vajag precīzāk definēt, ko nozīmē «radīt latviešu rakstību». Es, piemēram, jaunībā izgudroju pats savu alfabētu (un arī valodu, bet tas pašlaik nav svarīgi...), tāpat kā daudzas citas lietas (ieskaitot Vēras teoriju). Nu, pieņemsim, ka es, tāds «šizoīds izgudrotājs», dzīvoju kaut kad 10.–15. gadsimtā un ņemu un izdomāju latviešiem rakstību (pat aprakstu ar savām zīmēm dažas kokles un bišu stropus). Nu, un tālāk? Lai rakstība saglabātos, ir vajadzīgs, ka to pārņem un sāk lietot pietiekošs daudzums cilvēku, tā sacīt, zināma «kritiskā masa», savādāk rakstība izzudīs vai nu līdz ar manu nāvi vai arī drīz pēc tās (ja man ir bijuši daži skolnieki, bet tādi paši vienpatņi kā es). Lūk, šis elements man liekas visnieiespējamākais. Pat tagad, mūsu «zinātnes, mobilo telefonu un datoritīklu laikmetā», 21.gadsimtā, nav iespējams panākt, lai latvieši kaut vai izskatītu Vēras teoriju; es varu aiziet pat līdz Valsts prezidentei, es varu nonākt Drošības policijā, sarīkot vistrakākās scēnas, – bet viņi vienalga ar trulu stulbumu ignorē un vēl mēģina man kā vien spēj kaitēt un mani vajāt. Tad kāds man ir pamats domāt, ka tolaik, 10.–15.gadsimtā, pie toreizējā kultūras un izglītības līmeņa, pie toreizējām kontaktu iespējām, viņi ar sajūsmu pieņems manis izgudroto rakstību? Da ar rungu pa galvu viņi man iekraus – un beigta balle ar visu latviešu rakstību...

⁶⁷ Bet kur šis teksts ir tagad? – V.E.

⁶⁸ Konstantīns Karulis. «Jānis Reiters un viņa tulkojums». «Liesma», Rīga, 1986., 143 lpp.

«Luterisma iesakņošanas Vidzemē kavēja tas, ka zemes augstākie pārvaldītāji piederēja pie katoļu ticības. Tie, no laika prasībām spiesti, luterismu gan, sākot no 1630.gada, sevišķi neapkaroja, bet arī to neveicināja. Tā luterisms varēja visraženāki ieviesties Rīgā, kur to pabalstīja pilsētas pašvaldība, bet ne uz laukiem».

Te prasās pēc komentāra.

Vispirms par dažām zīmīgām sakritībām. Lutera savas tēzes pie Vitenbergas baznīcas pienagloja 1517.gadā 31.oktobrī. Šā paša gada rudenī (neilgi pirms Lutera izraisītā skandāla) Rīgā pie sava brāļa Jēkaba, kurš bija domkapitula loceklis un Sv.Pētera baznīcas draudzes mācītājs, no Vācijas ieradās Andrejs Knopkens. Knopkens uzreiz tika iecelts par šīs pašas baznīcas kapelānu un 26.oktobrī kopā ar brāli uzņemts sālsnesēju brālībā, lai varētu kalpot pie viņu altāra, kurš tāpat bija Sv.Pētera baznīcā. Brālība bija latviska! Tātad, Knopkens jau tobrīd zināja latviešu valodu. Jāpiebilst, ka šis vīrs bija ļoti spēcīga personība, tostarp sarakstījās ar Roterdamas Erasmu un par saviem teoloģiskajiem sacerējumiem (piem., par apustuļa Pāvila vēstuli romiešiem) izpelnījās Eiropas mēroga uzmanību. Ņemot vērā, ka Rīga bija PIRMĀ pilsēta ārpus Vācijas, kur parādījās luterānisma idejas un kur šī ticība uzvarēja ilgi pirms tam, kad tas notika Lutera dzimtenē (un tieši caur Rīgu luterānisms kļuva par pasaules reliģiju un vispārējās Reformācijas sākumu), ir pamats uzskatīt, ka mums te ir darīšana ar iepriekš plānotu akciju.

Uz pāris gadiem aizbraucis uz Vāciju, Knopkens atgriezās atpakaļ un 1522.g. 12.jūnijā savā baznīcā uzsāka disputu ar franciskāņu mūkiem. Uzvarējis disputā, viņš dabūja savā pusē Rīgas rātskungus un piedevām – Pētera baznīcas arhidiakona amatu (viņu iecēla rāte, tā rupji pārkāpjot baznīcas prerogatīvas). Tieši ar šo brīdi pasaules vēsturē iestājās zināms pavērsiens.

Kopā ar Knopkeni te galvenie nopelni vēl diviem vīriem, kas tāpat šajā laikā ieradās no Vācijas – Silvestram Tegetmeijeram (ieradās Rīgā 1522.g. 29.septembrī it kā kārtojot mantojuma lietas, iecelts par Sv.Jēkaba baznīcas mācītāju) un Johanam Lomilleram (iecelts par Rīgas pilsētas sekretāru, «savervēja» vai visu rāti).

Pāvests Leons X 1521.gada 3.janvāra bullā ekskomunicēja Lutera, laicīgā vara pēc neilgas stīvēšanās izdeva viņa vajāšanas dekrētu, un Lutera ar svešu vārdu bija spiests slēpties. Taču, acīmredzot, satraukums par notikumiem Livonijā lika pāvestam 1522.g. vērsties pie Valmieras landtāga ar prasību apkarot Lutera piekritējus (iespējams gan, ka prasība pieņemt pāvesta bullu rīcībai nāca tikai no tā laika Rīgas arhibīskapa Kaspara Lindes). Lai vai kā, landtāgs, piedaloties pilsētu kūrījām, prasību noraidīja un pat sarīkoja kaut ko līdzīgu Lutera atbalsta demonstrācijai. Politisko iemeslu šādai rīcībai pret savu sizerēnu es te nesaskatu un arī tīro ticības ideālismu ne visai – runa drīzāk var būt par ekonomiskajiem apsvērumiem (uz Romu tomēr plūda daļa no desmitās tiesas) un, domājams, arī par Lutera sludināto nacionālismu (šeit sacīsim tā maigi – livonisko nacionālismu). Lomillers nosūtīja vēstuli Lutera, bet tas, savukārt – speciālus vēstījumus Rīgas, Tallinas un Tērbatas rātēm, un vēlāk – vairākas vēstules ar saviem norādījumiem un ieteikumiem. Valmierā ar kvēlām runām uzstājās kāds kažokmeistara zellis Hofmanis (šķiet, ka varens avantūrists), un viņa dedzības rezultātā vairākās Livonijas pilsētās uzliesmoja nemieri. Kad Hofmanis ieradās Tērbatā, attiecīgā jezga sākās arī tur. Ap šo laiku notika arī tik amizants gadījums, ka Tallinas sieviešu klosteris pilnā sastāvā pameta savu mītni, un izbijušās mūķenes nekavējoties apprecējās.

Šo nemieru eskalācijā 1524.g. Rīgas baznīcās sākās svētbilžu grautiņi. Iniciatori bija melngalvji, kas Pētera baznīcā (!) sadauzīja savu altāri un sudraba liturģiskos traukus pārtaisīja par vīna kausiem ☺. Tūlīt pat Pētera un Jēkaba baznīcās tika sadauzīti arī pārējie altāri un svētbildes, vēlāk tas pats notika Domā. Rīgas rāte pārņēma savā varā baznīcu īpašumus un slēdza klosterus. Nesen mirušā Lindes (kurš vēl bija paguvjis noraidīt rātes aicinājumu atvērt baznīcas jaunās ticības sludināšanai) kapa pieminēkli izkausēja un no tā bronzas izlēja lielgabalu, bet Sv.Marijas svētbildi «raganības testam» apludināja pa Daugavu un aizto, ka nenoslīka, iemeta sārtā.

Atzīmējams, ka Livonijā šajā laikā darbojās vēl viena kolorīta persona – rakstnieks un, šķiet, izbijis franciskāņu mūks Burkards Valdis, kurš it kā rīkojis savvērestību pret ordeni un par to ticis ietupināts Bauskas cietumā. Noteikti zināms, ka viņš bijis Rīgā arī 1522.g. – iespējams, palīdzēdams Knopkenam sagatavoties disputam. 1527.gadā Rīgā iestudēja viņa proreformātisko lugu «Pazudušais dēls».

Un vēl tieši par Vidzemi, kurā, kā saka L.J., luterānisma attīstība kavējās salīdzinājumā ar Rīgu, turklāt vietējās varas dēļ. Nav tiesa. Lindi nomainījušais arhibīskaps Blankenfelds, kuram ordeņa mestrs Pletenbergs (starp citu, šo cilvēku par vienu no sava laikmeta izcilākajiem vīriem sauc arī Karamzins) neizrādīja ne mazāko pretimnākšanu, griezās pēc palīdzības pie leišiem un poļiem, par ko tika apcietināts un vairākus mēnešus turēts cietumā. Viņa darbības rezultātā Lutera pusē pārgāja praktiski visa Vidzemes aristokrātija. Blankenfelds, starp citu, vēl vecā Lindes laikā bija sūtījis slepenu delegāciju

pie pāvesta un ķeizara, kurā bija iekļauts arī B. Valdis. Domājams, tieši viņš parūpējās, lai sūdzību vēstule nonāktu rīdzinieku rokās, bet pati delegācija pēc dažādām dēkām tiktu apcietināta.

Tāds bija sākums luterānismam Rīgā un Livonijā (un plašajā pasaulē). Cita lieta, ka sekoja arī kontrreformācija un rekatolizācija, bet tām tik lielu panākumu nebija; sekoja arī Kalendāra nemieri. Taču svarīgākais – iesākās nikna cīņa par ļaužu prātiem (tieši ar to arī nodarbojās L.J. grāmatas varoņi), kas, dabiski, nāca par labu kultūras (tās mūsdienu izpratnē) attīstībai un par sliktu garīgajai brīvībai, jo sartos sadega daudzi brīvdomātāji. Un žēl, protams, ka bojā gāja katoļu altāra gleznas, skulptūras un vitrāžas. Arī sudraba vīna kausus «repatriēja» ☹.

Taču jebkurā gadījumā L.J. kļūdās, piedēvēdams sevišķus tautas apgaismības centienus jezuītiem. Tie vienkārši bija spiesti reaģēt, jebšu darīja to, kā visu savu darāmo, pietiekami nopietni.

Viktors

V.Egle V.Daugmalim 2006.10.11

No: Valdis Egle (valdis.egle@gmail.com)

Kam: Viktors.Daugmalis@riga.lv

Datums: 2006.11.10 19:48

Temats: Projekts

Sveiks!

Vasaras sākumā es Tev prasīju, vai Tev nav agrāko šīs tēmas publikāciju elektroniskā veidā, un Tu atbildēji, ka nav. Tagad man ir cits (līdzīgs) projekts, un es gribētu zināt Tavu attieksmi pret to. Projekts ir tāds:

1) Tu sagatavo un uz laiku iedod man papīra formātā materiālus par Tavu toreizējo diskusiju ar «akadēmiķiem»: Tavas publikācijas, viņu atbildes, varbūt vēl citus materiālus, ja tādi ir.

2) Es ieskenēju to visu datorā (līdzīgi kā Līgotņu Jēkaba grāmatas), izredīgēju (no skenera kļūdām) un publicēju kādā no sērijas POENA sējumiem (kā parasti, ar saviem komentāriem).

3) Pēc tam Tev (un arī citiem) tiek dots vārds diskusijas turpināšanai (arī kā parasti).

Pēc ieskenēšanas visi dokumenti tiks atdoti Tev atpakaļ. Der tādi materiāli, kurus var automātiski nolasi: avīžu izgriezumi, kvalitatīvas kserokopijas, rakstāmmašīnas lapas. Vajadzētu, lai materiāli pēc iespējas pilnīgāk atspoguļotu toreizējo diskusiju: gan Tevis rakstīto, gan to, ko «viņi» rakstīja par atbildi.

Kā uz to skaties?

V.E.

V.Daugmalis V.Egļem 2006.10.12

No: Viktors.Daugmalis@riga.lv (Viktors.Daugmalis@riga.lv)

Kam: valdis.egle@gmail.com

Datums: 2006.12.10 10:27

Temats: RE: Projekts

Sveiks!

Paldies par piedāvājumu. Bet redz, kas par lietu. Kopš sāku publicēties presē (70. gadu sākumā), cītīgi izgriezu ievietoto – dzejoļus, esejas, recenzijas, teorētiskos apcerējumus, literatūrvēsturiskos rakstus, publicistiku u.tml. Ar laiku to sakrājās stipri daudz (kopā esmu nodrukājis laikam kādas 500–600 vienības), un arī prieku par publicēšanos aizvietoja apziņa, ka tas ir kaut kas pašsaprotams. Nu, šo to izgriezu, šo to nē, un pēc tam pārstāju vispār. Nāca Atmoda, «Diena», sākās pavisam cita dzīve, viss iepriekšējais kaut kā zaudēja jēgu. Turklāt divas reizes biju spiests mainīt dzīves vietu (denacionalizācija...), un no kādreizējiem arhīviem maz kas palika pāri. Katrā ziņā, tagad, komentējot L.J. darbu, pārcilāju savus ne visai kārtīgos papīrus – un diemžēl šīs publikācijas neatradu ☹. Lai piedalītos Tavā projektā, būtu jāiet uz bibliotēku, jāšķirsta tā laika prese, bet es pat gadu precīzi neatceros – 88., 89., 90?... Lai nu paliek darbs nākamajiem vēsturniekiem. Paldies vēlreiz. Šobrīd man pietiek ar to, ka Tu lasi manus pašreizējos komentārus, turklāt gan jau arī tie kādreiz «uzpeldēs» vispārējai ierosmei ☺ (Tu, cik noprotu, tos kolecionē ☺).

Nu, jā... Latvijas akadēmiskā vēsture ir tik samudžināta – un vienlaikus hermeneitiskā vēsture ☺ ļauj atklāt tik brīnišķīgus noslēpumus, ka te nu tiešām var rakstīt un rakstīt, «uz priekšu» raugoties, nevis atskatoties uz kādreiz jau apcerēto. (Un par mitoloģiju vispār nav ko runāt – kā zinātniskas disciplīnas tādas Latvijā vispār nav – un tas apstākļos, kad mītiskais substrāts kultūrā ir visbiezākais pasaulē!) Iedzīšu pagaidām divus mietiņus, pie kuriem, manuprāt, būtu vērts vēlāk atgriezties. Pirmais – uzskats par latviešiem kā zemniekiem un – vārdu «latvieši» un «Latvija» etimoloģija. Otrais – Livonijas

«apakšgrīdas dzīve» (templiešu, husītu, hernhūtiešu, masonu aizdomīgi plašās aktivitātes un to iespējamie cēloņi). Bet nu atgriezīsimies pie iepriekšējās tēmas.

Manuprāt, diskutabls ir L.J. un Tavs viedoklis (tas praktiski ir arī vispārpieņemtais), ka Manceļa–Fīrekera–Glika (un latviešu literārās valodas vispār) pamatā ir zemgaliskais vidus dialekts. Kādi varētu būt argumenti «par»? Mancelis dzimis Mežumuižā vietējā mācītāja Kaspara Manceļa ģimenē, un viņa māte Katrīna ir Bauskas mācītāja Gotharda Reimera meita. Savukārt Reimers bija viens no jau pieminētā «Enchiridon» redaktoriem un pēc Rīvija nāves – mācītāju kolēģijas locekļiem, kuri pabeidza tulkojumu. Rīvijs tajā laikā dzīvoja Dobelē, un arī visi četri kolēģijas locekļi bija zemgalieši. Šķiet, ka apkārt skanošajai izloksnei bija jāatspoguļojas arī tulkojumā un jebkurā gadījumā (tostarp caur vectēvu) jāatstāj iespaids uz Manceli (un arī Fīrkers ilgi dzīvoja Zemgalē, tā ka viss it kā sakrīt). **Tomēr kā tad izskaidrot «Enchiridon» un Kanīzija katķisma (kuru tulkoja prūšu izcelsmes rīdzinieks) valodas un izteiksmes faktisko tāpatību (pirmais gan laikam drusku sakārtotāks)?** Dažādas dzīvesvietas, dažādas izcelsmes autori, dažādas konfesijas! Manuprāt, no šīs tāpatības izriet neapgāzams arguments «pret». Un, lūk. Iemesls šai tāpatībai varētu būt tas, ka abi šie tulkojumi JAU balstījās uz pastāvošo tulkošanas tradīciju – atcerēsimies kaut vai jau pieminēto Rammu. Turklāt – šī tradīcija bija pietiekami iesakņojusies un dažādos rokrakstos pietiekami izplatījusies, jebšu, protams, ar visām kļūdām un nepilnībām. Un kur tad meklējami tās pirmsākumi? Man šķiet loģiski, ka šai tradīcijai bija jāaizsākas Rīgā un tai bija jākalpo vispirms rīdzinieku vajadzību apkalpošanai – kā jau rakstīju, Rīgā latviešu bija pietiekami daudz, un nepieciešamība fiksēt to uzvārdus pastāvēja jau 13.gs. Tātad, latviešu literārās valodas pamatā – un tajā nekas būtisks nav mainījies līdz mūsdienām! – ir tieši Rīgas latviešu runātā valoda. Protams, nekādas lielās atšķirības starp Rīgas un Zemgales izrunu nav – bet man svarīgs pats princips (jeb «akcents un detaļa» ☺): Rīga bija latviska (nu, vismaz pietiekami latviska) pilsēta, un latviešu valodu te varēja saklausīt pilnā mērā (uzsvēršu vēlreiz – un šī valoda praktiski neatšķīrās no mūsdienu valodas). Mancelis un visi pārējie bija tieši šīs tradīcijas turpinātāji neatkarīgi no viņu dzīvesvietas. Un arī Gliks, protams. Vēl piemetināšu, ka tas pats Rīvijs pietiekami ilgi dzīvojis Rīgā un līdztekus tradīcijai «pats savām ausīm dzirdējis».

Es iepriekš biju atzīmējis Manceļa un Fīrekera valodas trūkumus. Bet tie ir VIŅU trūkumi, ne valodas (dabiski, ar to nebūt negribu noniecināt šo vīru lielisko veikumu). Glikam priekšā bija ne tikai uz rīdzinieku izrunu orientēta tradīcija, Manceļa sakrātās vārdu pārles un Fīrekera (un Ādolfija) gramatika, bet arī PATI VALODA. Tieši ar uzmanību un mīlestību uz to izskaidrojams, manuprāt, pilnīgi fenomenālais apstāklis, ka Lutera ar vairākiem palīgiem Bībeli tulkoja 13 gadus, bet Gliks ar vienu palīgu (vārdu neatceros, bet šķiet, ka kaut kāds students) – 8, **turklāt latviešu valoda nebija Glika dzimtā** (kā Luteram) un latviešu mentalitāte no žīdu mentalitātes atšķiras stipri vairāk, kā vācu! Un, kad tulkojums tika nodots rediģēšanai, ekspertu teologu kolēģija atzina: «*Gliks daudz daudz vietās, Svēto Rakstu domas uzminēdams, atrod priekš viņām latviskus vārdus pat labāki, nekā Lutera vāciskos teikumus*». Te tev nu bija «bauru valoda»! Protams, tas vienlaikus ir apliecinājums pilnām tiesībām saukt Gliku par ģēniju.

Pie reizes «uzlīmēsim birkas» arī abiem pārējiem varoņiem – līdztekus L.J. teiktajam.

Mancelis radīja latviešu prozas stilu (ar sulīgām metaforām, tautas parunām un sakāmvārdiem, skaidru izteiksmi). Fīrkers – dzejas stilu (jo, atšķirībā no Manceļa, ritmu balstīja nevis uz īso un garo zilbju miju, bet gan uz uzsvērtajām un neuzsvērtajām zilbēm; ieviesa pantmērus un atskaņas. Un vēl – viņš iedibināja dziļi cilvēcisko intonāciju, ieskaitot patiesu jūsmu un patiesu dramatismu).

Viktors

No: Viktors.Daugmalis@riga.lv (Viktors.Daugmalis@riga.lv)

Kam: valdis.egle@gmail.com

Datums: 2006.12.10 14:01

Temats: blablabla

Vēlreiz sveiks šodien!

Tuvākajās dienās laikam nebūs laika turpināt saraksti, tāpēc vēl kāda piebilde pie Tevis rakstītā.

Cik noprotu, «vācu baronu» esamības noliegšanas teorija Tev šķiet īpašas apspriešanas vērtā⁶⁹, kas laikam gan pārsniedz pēcvārda L.J. darbam ietvarus. Tā, protams, ir Tava daļa – pieņemt šo teoriju,

⁶⁹ Nu, apspriešanas vērtā tā, protams, ir – V.E. – (es jau neesmu Freibergs, lai nevarētu pateikt ne «jā», ne «nē», ne «bē», ne «mē»), bet apspriešanas vērtas ir ļoti daudzas lietas, arī tādas teorijas, kurām es nepiekrītu (kā, piemēram, Anatolija Fomenko «jaunā hronoloģija» u.c.). Svarīgāks ir jautājums, cik lielā mērā «baronu nebūšanas» teorija atbilst patiesībai. Es domāju, ka tradīcija patiešām ir samazinājusi latviešu lomu Livonijas (un

ievietot to komentāros vai to nedarīt, lai nepārkrāmētu laivu. Gribu tikai atzīmēt, ka teorija savulaik jau tika pakļauta stingrai kritikai un (tici man) šo kritiku izturēja. Niknākais teorijas apkarotājs (nu jau nelaiķis) docents Pāvulāns atrada tajā tikai vienu kļūdu – es biju rakstījis, ka misionāri ieradās pa gotu ierādīto ceļu, un viņš aizrādīja, ka tā tas nevarēja būt. Es tam toreiz nepievērsu uzmanību, jo bija jārunā par principiālajām lietām (un tur nu es viņu vairākkārt pieķēru avotu nezināšanā vai tīšā sagrozīšanā). Tomēr kārtības labad – ja nu kāds kādreiz šai polemikai uzduras – atzišos, ka tā bija drukas kļūda un tur pareizi būtu jālasa «gūtu» (t.i., Gotlandes iedzīvotāju). Un, kad es Pāvulānam ierīvēju degunā viņa apzināto vai neapzināto tendenciozitāti, viņš arī aizvēra savu sākumā ironiski augstprātīgo muti, un polemika apsīka (bez kāda turpmākā rezultāta, protams). Piemetināšu, ka toreiz, atdzīvinot tekstu, biju uzsvēris sieviešu smago likteni – šodien es to nedarītu (vēlāk atklāju, ka latviešu amatnieku brālībās jau viduslaikos pastāvēja, kā mēs tagad teiku, dāmu komitejas, kas liecina par vairāk nekā tolerantu attieksmi). Citādi viss bija OK, un man kaut kā negribas otrreiz darīt jau padarītu darbu. Ir interesantākas lietas.

Viktors

No: Viktors.Daugmalis@riga.lv (Viktors.Daugmalis@riga.lv)

Kam: valdis.egle@gmail.com

Datums: 2006.12.10 14:58

Temats: gljuks

Sveiks trešoreiz!

Ai, apcerēdams valodu iepriekšējā komentārā, biju aizrāvis un aizmirsu pats par savu iepriekš izteikto pieņēmumu. Proti, ka Gliks – atšķirībā no Manceļa un Fīrekera – varbūt tiešām bija atradis latviešu «autohtonās tradīcijas» nesēju, kurš (bet tas nav obligāti) varēja būt pazīstams ar Lutera vāciski tulkoto Bībeli. Tad tas izskaidrotu gan tempu, gan kvalitāti. Varbūt kādreiz vajadzētu pameklēt, kas tas par studentu (?) bija viņam palīdzējis – ja nu atklājas pilnīgs vēstures «gljuks»? ☺

Viktors

V.Egle V.Daugmalim 2006.10.13

No: Valdis Egle (valdis.egle@gmail.com)

Kam: «Viktors.Daugmalis@riga.lv» (Viktors.Daugmalis@riga.lv)

Datums: 2006.13.10 01:42

Temats: Re: blablaba

Sveiks!

Nu, Tev «negribas otrreiz darīt jau padarītu darbu», bet tas darbs taču nevienam nav pieejams – pat Tu pats to vairs nevari atrast! – ko tad runāt par citiem? Bet darbs, kurš nevienam nav pieejams, tas ir tikpat daudz kā neeksistējošs darbs...

Vai tad Rīgas latviešu valoda atšķirās no Vidus dialekta? Pie tam būtiski – tā, lai varētu teikt, ka tieši Rīgas valoda un nevis Vidus dialekts bija latviešu literārās valodas pamatā?

Visa Austrumlatvija patiešām agrāk runāja savādāk nekā tagadējā literārā valoda: nemaz nepieminot īstos latgaliešus, arī visa Augškurzeme, arī visa Maliena līdz pat Cēsīm – tur visur pavisam cita dialekta pēdas (bet tā ir puse Latvijas!). Pat «Mērnīeku laikos» stāv «astuņi», nevis «astoņi»; ieklausies Jaunsudrabiņa valodā! Viņiem visiem nācās MAINĪT valodu un pāriet uz «literāro» (tāpat kā maniem senčiem). Tāpat arī «ventiņiem» un citām Kursas izloksnēm. Bet vai tad zemgalieši arī mainīja valodu, lai pārietu uz «literāro»?

Bet, ja Rīgas latviešu valoda būtiski neatšķirās no Zemgales valodas, tad kāpēc uzskatīt, ka literārā valoda ir Rīgas, nevis Zemgales? Cik varēja būt latviešu 16.gadsimta Rīgā? Nu, daži tūkstoši? Bet cik latviešu Zemgalē? Simt tūkstoši jau nu vismaz...

Es īsti nesapratu arī, ko Tu apgalvoji par vārda «vācieši» etimoloģiju. Iekopēju te vienu fragmentu no manis agrāk rakstītā:

pasaules) vēsturē, bet, no otras puses, vācieši tomēr šurp atnāca un savu lomu nospēlēja (tostarp apturēja slāvu ekspansiju un ievilkā «aborigēnu» virsslāni visEiropas norisēs – kas tad arī ir tas reālais «kultūrtrēģerisms»). Vai «baroni» bija vācieši vai uz vācu valodu pārgājuši «aborigēni», tas man liekas izplūdis jautājums, jo faktiski bija gan vienādi, gan otrādi, un precīzu proporciju varētu noteikt tikai kaut kāda konkrēta statistika; pēc dažiem gadsimtiem «baroni» tomēr apzinājās sevi par vāciešiem (lai Baltijas vāciešiem, bet tomēr vāciešiem) – un nevis par latviešiem.

* * *

2006.01.05 14:48 ceturtdiena

Daudzkārt ir dzirdēts viedoklis, ka vārds «vācietis» latviešu valodā ceļoties no tā, ka iekarotāji ievākuši no latviešiem nodevas. Tas izskatās pēc tipiskas tā sauktās «tautas etimoloģijas», un Karulis, piemēram, tādu viedokli pat nepiemin. Versija, ka sākumā par «vāciešiem» saukuši vietējos nodevu ievācējus, bet pēc tam attiecinājuši uz iekarotāju tautu, ir iepriekšējās versijas mazliet labāk pamatots variants⁷⁰. Tomēr arī tas neiztur kritiku, un pirmām kārtām, salīdzinot latviešu valodu ar lietuviešu valodu.

Lietuviski «vācietis» ir «vokietis», un tas apzīmē TAUTAI, un tikai tautai piederīgo, bez kāda sakara ar nodevām. Lietuviešus vācieši neiekaroja un no viņiem nodevas nevāca, tāpēc pārnesums no (sava) nodevu ievācēja uz sveštautieti Lietuvā būtu bijis neiespējams. Tomēr pēc minētās versijas tas iznāk noticis, pie kam pazaudējot jebkādu saiti ar savējiem nodevu ievācējiem un saglabājot tikai un vienīgi saiti ar cittautiešiem, piedevām vēl ar tikai vienas noteiktas zemes cittautiešiem.

Ir neapšaubāms, ka vāciešu un viņu zemes apzīmējumi latviešiem un lietuviešiem ir dziļi radniecīgi, un tāpat tie ir radušies ilgi pirms 12.gadsimta, visticamāk – mūsu ēras pirmajos gadsimtos. Jau tad vāciešus nosauca par vokiešiem-vāciešiem un viņu zemi par Vokiju-Vācu. Kāpēc?

Endzelīns uzskata, ka tā («Vākia») paši skandināvi saukuši kādu novadu Zviedrijā; Būga viņam piekrīt; Karulis neapstrīd, taču aizrāda, ka nekādas lingvistiskas un toponīmiskas pēdas no tāda nosaukuma Zviedrijā nav atrastas, un paralēli Endzelīna versijai izvirza savu, kur «vācus» atvasina no vārdiem «runāt», «balss» utt., līdzīgi kā krievu «ņemci» ir atvasināti no vārda «mēms» (neprot runāt cilvēku valodā) un grieķu «barbari» – no nesaprotamās runas parodēšanas: «bar-bar-bar!». Tad latviešu «vāc-» un lietuviešu «vok-» iznāk radniecīgs latīņu vārdam «vox».

Personīgi es domāju, ka leišu-latviešu nosaukums Vokia-Vakia ir radniecīgs vārdam «vakars-vokars» un nozīmēja Vakaru zemi – tās teritorijas, kas atradās rietumos no viņu pašu apdzīvotajām zemēm. Nu, un no zemes nosaukuma tad arī tās iemītnieku nosaukums.

Lai ilustrētu, ka Vāczeme sākumā bijusi Zviedrija, Karulis (laikam, sekojot Endzelīnam) min tautasdziesmu: «*Ar saulīti saderēju Reizē tikt Vāczemē; Jau saulīte Vāczemē, Es vēl jūras saliņā*» (LD 30700, 2). Taču vairāk nekā «Vāczeme = Zviedrija» šī tautasdziesma pierāda, ka dziesmas autoram un teicējiem Vāczeme asociējusies ar saules rietu un līdz ar to «Vāczeme = Vakaru zeme».

* * *

Tāpat tam, kurš grib dot kādu citu vārda «vācieši» etimoloģiju, vajadzētu izskaidrot, kāpēc lietuviski vācieši ir «vokieši».

Es, kā Tu droši vien zini vai jūti, nemīlu Latvijas «akadēmisko publiku», un «Tava lieta» man būtu bijusi vēl viens pret viņiem vērsts šķēps. Taču – kā Tu arī droši vien zini – es mīlu pirmavotus un autentiskus dokumentus, bet nevis pārstāstus...

Mūsu sarakstē Tevis sacīto es, protams, publicēšu, bet – pats saproti – vēstules vienmēr ir diezgan haotisks materiāls (sevišķi jau e-pasta vēstules, kur ātrums vēl lielāks nekā agrākajos papīra sūtījumos).

V.E.

V.Daugmalis V.Egļem 2006.10.16

No: Viktors.Daugmalis@riga.lv (Viktors.Daugmalis@riga.lv)

Kam: valdis.egle@gmail.com

Datums: 2006.16.10 11:35

Temats: vaacietis

Sveiks!

Tev, protams, 100% taisnība par haosu vēstulēs (manās). Tā jau ir, kad improvizē online galvenokārt uz «veco tauku» pamata, nevis pārcilā grāmatas, aiziet nepieciešamības gadījumā uz bibliotēku, pārbauda faktus, pārdomā sakāmā struktūru, uzraksta, pārskata valodu, stilu, argumentācijas caurspīdīgumu utt., līdz raksts gatavs. Varbūt laiks ietaupās, ideju un asociāciju vairāk un ikreizējie apjomi mazāki, bet tāds nevīžīgs iespaids rodas un piemiršanas dēļ arī atkārtoties iznāk. Un vēl kažoks pilns ar visādām blusām, pašam kauns. Tāpēc lūdzu piedošanu gan Tev, perfekcionistam, gan pārējiem, kuri varbūt kādreiz šo saraksti lasīs.

⁷⁰ Tādu viedokli vienreiz vienā sarunā izteica mans brālis – V.E.

Tīrot pastkastīti, nejauši ieraudzīju kārtējo kļūdu – 1895.gadā nevis beidzās Manaseina revīzija, pēc kuras iesākās totālā, varmācīgā pārkrievošana (ieskaitot bērnu atņemšanu un audzināšanu par uzticīgiem cara kalpiem), bet gan Manaseins nolika karoti. Revīzija Kurzemē un Vidzemē notika 1882.–1883. g. Starp citu, tajā kaut kā bija iejaukts arī Stērstu Andrejs – tā kā vajadzētu paskatīties, vai nav kaut ko atstājis lasāmu, bet nav jau laika visam. Šī revīzija izraisīja 1905.gada revolūciju, kas bija lielākoties nacionāla, un dažam labam «vācu baronam», kurus Tu akcentēji kā tā laika reāliju, pa cepuri sadeva garāmejot, arī, protams, galvenokārt viņu pretlatviskās nostājas dēļ. Revolūcijas un tās asiņainās apspiešanas laika pusaudži vēlāk izauga par latviešu strēlniekiem, kuri ne tikai fantastiskā veidā – karojot vienlaikus divās frontēs pret Vāciju un Krieviju – izcīnīja (resp., atjaunoja) neatkarību, bet Krievijas stepēs arī pieminēja kazakiem viņu «melnās sotņas». Revolūcijas principiāli pretkrievisko ievirzi mūsu mīlie akadēmiķi veiksmīgi paslēpa, akcentējot «vācu baronus» un latviešu «šķiru cīņu», bet no krieviem tikai «cariskā melnā sotņa» turpināja drasēt pa vēstures grāmatām. Tiesa, «vācu baronus» priekšplānā izvirzīja jau avīžnieki kara laikā, pēc tam brīvvalsts vēsturnieki, lai noapaļotu mītu par «septiņiem verdzības gadsimtiem» un ideoloģiski pamatotu zemes reformu. Šķiru cīņas sakarā (protams, tā arī pastāvēja) jāpiebilst – arī latviešu sociāldemokrāti 1905.gadā nacionālo ideju vēl nebija nodevuši (skat. O.Niedre, V.Daugmalis, «Slepenais karš pret Latviju. Komunistiskā partijas darbība 1920.–1940. gadā. Arhīvi apšūdz»).

Vācietis/Vokietis.

Par Endzelīnu – šo domas gigantu un latvju valodniecības tēvu – es izteikšos vēlāk, bet Karuļa versija pelna ievērību. Atvasinājums no prūšu *Wackis* – kaujas sauciens – ir iespējams, taču tad iznāk sekojoša konstrukcija. Pieņemsim, ka ģermāņu kaujas sauciens skanēja «zigheil». Prūšiem, tātad, būtu pamats ģermāņus dēvēt par zigheiliešiem, bet tā vietā viņi vispirms identificē ģermāņu kliedzienu kā kaujas saucienu un tad nodēvē tos par tādiem, kuri, līdzīgi prūšiem pašiem, lieto šo mobilizēšanās/iebidēšanas paņēmieni! Un tas pats par Karuļa turpmāko domu gājieni, kas, manuprāt, nonāk pretrunā – visi atvasinājumi no valodas un balss («vox») ir nevis līdzīgi «ņemciem» un «barbariem», bet pretēji tiem, jo sveštautieti sauc nevis par valodas lietotāju, bet gan NELietotāju.

Par Tavu versiju. Principā var pieņemt, ka latviešu valodā šim vārdam pastāv sakars ar Vakaru (lai gan ir jautājums, kā varēja reducēties tik enerģiskais –r), bet leitiski iespējamā pāreja no *Vakaras* uz *Vokietis* man šķiet apšaubāma (ja vien nepieļauj, ka *Vakaras* kādreiz skanēja kā *Vankaras*, un par -r tas pats).

Es te redzu saikni ar (un caur) vārdiem Vāts/Votis. Arī Bībelē nodokļu vācējs minēts blakus spītālīgajam, arī krievu Jazva tiek lietots šādā nozīmē – ja augoni tāpato (šajā gadījumā būtu jāteic – sapludina paralēlās nozīmes) ar nodarbi (un tālāk arī ar tautību), ir skaidri nolasāmas gan sāpes, gan nolemtība, gan arī, protams, nicinājums. No leišiem ģermāņi, dabiski, meslus neievāca, bet no starpā esošajiem un līdzīgi runājošajiem prūšiem gan (turklāt – ja latviešu *Vāts* ir saistībā ar *Vākt*, tad leišu *Votis* varētu būt saistīts ar *Vogti* – zagst; sal. arī ar krievu *Vagva* – sāpīgā vieta un *Vataga* – banda). Pievērs uzmanību – VISI šie vārdi ir vienas cilmes, tāpat arī prūšu *Wackis*, un šī cilme varētu būt indoeiropiešu V(ā)t ar sāpju un vardarbības nozīmi. Piemērs. Latviešu ticējumos un buramvārdos jēdziens «vācietis» ir saistīts ar jēdzieniem «drudzis» un «kašķis» (vāts nozīme), savukārt P. Šmits min šādu rituālu: «Ja mājā ir daudz žurku, tad vajaga piektvakarā apskriet mājai 3 reiz apkārt, iet iekšā, padot labvakaru un teikt: «Lai pelēkie vācieši taisās uz kaimiņiem»⁷¹». «Pelēkie vācieši» šeit ir daudz tuvāki zagļiem vai meslu vācējiem, kā doičiem – un runa jau nav par kādam etnosam piederīgo lamāšanu!

Tātad, vārda Vācietis sākotnējā nozīme bija (nodokļu) Vācējs = Vāts cilvēks (-ietis nozīmē, ka tā bija viņa pastāvīgā nodarbe, statuss).

Tautasdziesmas par teiksmaino Vāczemi, manuprāt, ir radušās samērā nesen, jau pēc *Vācietis* kā etnonīma rašanās – seno ceļotāju piezīmēs baltu zemes raksturotas kā ievērojami bagātākas par ģermāņu zemēm.

Kādreizējais ģermāņu apzīmējums, manuprāt, bija sakši – bet kāds bija nodokļu/nodevu vācēja apzīmējums?

Glika laikā, domājams, *Vācietis* jau sāka iegūt etnisko nozīmi, un, tulkojot Bībeli, radās problēma, kā apzīmēt attiecīgās nodarbes pārstāvi, lai tas neasociētos ar tautību. Manuprāt, tieši tāpēc tika izvēlēts vārds *Muitnieks*, kurš šādā nozīmē tā arī neiedzīvojās. Arī leišiem *Muitas* ir tieši muita – nodokļa vācēju

⁷¹ Šeit tomēr nav īsti skaidrs, kas ir primārs un kas sekundārs – V.E. – Varbūt žurkas ir nosauktas par vāciešiem tāpēc, ka pēc teicēja priekšstatiem viņas rīkojas tāpat kā zināmam etnosam piederīgie: atnāk nelūgtas, paņem vai sabojā mantu utml. Tas būtu tāpat kā kad teicējs kādu telēnu nosauktu par žīdu tāpēc ka tas, pēc teicēja domām, izturas tāpat kā šīs tautas pārstāvji. Vai, teiksim, par čigānu utt.

iestāde un arī pats nodoklis, bet nodoklis stipri specifisks. Tas pats – vāciešiem (Mūta) un krieviem (Mito, ar cieto i)⁷² – šis vārds ir neapšaubāmi lietots pirms 13.gs. Neesmu *Muitnieks* Glika nozīmē sastapis arī tautasdziesmās, lai gan šā vārda nesējs tieši aizskar visplašāko slāņu intereses.

Un, lūk. Ja mana versija tiek noraidīta, tad, manuprāt, jāapstiprina kāda no sekojošajām tēzēm.

1. Latvieši feodālisma laikmetā (Pāvilāns gan apstrīdēja virsaišu un labiešu tiesības saukties par feodāļiem, kamēr viņam populārā formā neizskaidroja jēdziena «feods» nozīmi) ārējos nodokļus/nodevas ievāca, bet iekšējos nē.

2. Ievākt ievāca, bet šī nodarbe nelikās gana svarīga folkloras teicējiem un, piem., dainās nav saglabājusies.

3. Likās svarīga gan, bet šā procesa veicējam nebija apzīmējuma (atšķirībā no ārējo nodokļu/nodevu ievācēja – muitnieka).

Pagaidām beigšu, drusku jāpastrādā.

Viktors

No: Viktors.Daugmalis@riga.lv (Viktors.Daugmalis@riga.lv)

Kam: valdis.egle@gmail.com

Datums: 2006.16.10 14:48

Temats: endz

Nu tā, varu turpināt.

«*Ja Rīgas latviešu valoda būtiski neatšķirās no Zemgales valodas, tad kāpēc uzskatīt, ka literārā valoda ir Rīgas, nevis Zemgales?*» Ir divi iemesli – pirmkārt, tāpēc, ka šī valoda **tiešām** izveidojās Rīgā, nevis Zemgalē (kā to mēģināju parādīt), otrkārt – tas ir liecinājums par Rīgu kā latviešu pilsētu. Tātad, korekti būtu teikt, **ka latviešu literārās valodas pamatā ir rīdzinieku runas īpatnības, kas tuvas Zemgales dialektam.**

Par Endzelīnu. Esmu vairākkārt konstatējis, ka viņš – atkarībā no konjunktūras – atvasina latviešu vārdus (un mitoloģisko personāžu, ko es viņam nekādi nevaru piedot!) te no krieviem, te vāciešiem, te atkal krieviem. Īsta pērle ir par manis jau minēto krievu hronistu, kurš par savu tēvu saka «lotiš» (viņa darbam nebija sakara ar Latviju vai latviešiem, tāpēc vairs neatceros, kas tas īsti bija). Endzelīns noliedz viņa latvisko izcelsmi un norāda, ka «lotiš» ir nevis etnonīms, bet gan atvasinājums no «plāpas». Es pārbaudīju V. Dāla vārdnīcā – tur vārds «latišaķ» minēts ar nozīmi šļupstēt, neveikli runāt. Ir pilnīgi skaidrs, ka šādam apzīmējumam par cēloni ir bijis latviešu akcents, tiem runājot krieviski. Bet no mūsu korifeja rakstītā izriet pretējais – ka latvieši savu pašnosaukumu aizguvuši no vecākā, autoritatīvā brāļa palamas. Endzelīns tiešām godam pelnījis savu Ļeņina prēmiju! Taču hronista rakstītājam ir vēl kāda nianse – tātad, jau pirms kristiešu iebrukuma 13.gs. cilvēki dēvēja sevi ne tikai par latgaļiem, sēļiem, zemgaļiem un kuršiem, tiem bija vienotas tautas – latviešu – apziņa! Un šī nu ir tā jau iepriekš pieteiktā tēma – par vārda Latvieši un Latvija nozīmi. Bet tam vajadzīga bišku brīvēka diena, lai var sakarīgi izklāstīt ideju.

Viktors

V.Egle V.Daugmalim 2006.10.18

No: Valdis Egle (valdis.egle@gmail.com)

Kam: «Viktors.Daugmalis@riga.lv» (Viktors.Daugmalis@riga.lv)

Datums: 2006.18.10 01:28

Temats: Vaacietis

Sveiki!

Man, godīgi sakot, vienmēr ir licies apšaubāms, ka latvju dainās varētu būt cik necik vērā ņemamos apmēros saglabāties kaut kas senāks par apmēram 16.–17.gadsimtu, tāpēc no mana viedokļa tur varēja arī nesaglabāties, piemēram, 12.gadsimta nosaukumi (ja tie vairs netika lietoti).

Es neiebilstu pret Tavu etimoloģiju kategoriski, bet tomēr pēc Tevis teiktā iznāk, ka lietuviski «vokietis» ir vācietis tāpēc, ka ģermāņi ievāca nodevas no viņu kaimiņiem prūšiem. Tas tā īsti nepārlicina.

Kas attiecas uz manu hipotēzi par «vakaru», tad es teicu, nevis ka «Vokia» ceļas no «vakara», bet gan ka tie ir radniecīgi vārdi. Tas nozīmē, ka viņi abi ceļas no viena avota. Un šis avots, kā to Karulis

⁷² Pēc Karuļa latviešu «muita» ir vēl līdz 13.gs. izdarīts aizņēmušs no senkrievu «мыто», kas savukārt aizņēmušs no senaugšvācu «mūta», un beigu beigās tas nāk no indoeiropiešu «me» – mērīt.

nosauc, ir indoeiropiešu «*uāk*» – atvirzīt, aizvirzīt, liekt, griezt utt. Manā versijā šis «*uāk*» ir attiecināts uz sauli – saule aizvirzās, aizgriezās utt. No šejienes viens atvasinājums ir «Vākia» kā Rietumu zeme un otrs atvasinājums ir «vakara» kā īpašības vārds (kurš vēlāk pārvērties arī par patstāvīgu lietvārdu).

Starp citu, arī Tavā versijā vārds «vācieši» sākumu ņem no tā paša indoeiropiešu «*uāk*», no kura ceļas arī latviešu «vākt». Tā ka atšķirība mums iznāk tikai par to, vai nozīme gāja caur sauli, Rietumu zemi un tās iemītniekiem (kā manā versijā), vai caur nodokļu ievākšanu (kā Tavā versijā).

Pret Endzelīnu, manuprāt, Tu esi pārāk nežēlīgs. Kad Gorbačova laikā atvēra bibliotēku specfondus un tapa pieejamas cara laiku enciklopēdijas, es daudzas dienas nosēdēju LZA bibliotēkā, pētīdams, ko tās raksta par visu ko, tajā skaitā arī par latviešiem. Tur rakstu autori par šo tematu krievu enciklopēdijās bija latvieši (pārsvārā no Rīgas latviešu biedrības; viņi izdeva arī paši savu enciklopēdiju latviski: pirmo Konversācijas vārdnīcu). Tad lūk, mani toreiz pārsteidza tas, ka tur absolūti dominēja viedoklis, ka latvieši (vispār balti) principā esot slāvu atzars. Tas bija toreiz, tā sakot, «oficiālais zinātnes viedoklis», kuru neviens no vadošajiem un neapšaubāmi patriotiskajiem latviešiem nemaz nedomāja apšaubīt. Tā ka Endzelīns vienkārši nedumpojās pret sava laika «oficiālo zinātni». Bija jāpaiet gadu desmitiem, lai pamazām kļūtu skaidrs, ka baltu un slāvu attiecības ir pavisam pavisam savādākas.

Protams, var jau būt, ka šad tad viņš arī vadījās no konjunktūras, bet neaizmirsti, KAS bija Staļina laiki. Kuram tad gribējās uz čeku un nebija bail?

Konkrēti, lai spriestu par vārda «latvieši» izcelšanos no krievu palamas (it kā pēc Endzelīna domām) man ir jāredz autentiskais Endzelīna teksts, lai pārlicinātos, ka tas tā patiešām viņam iznāk, un nekas nav sagrozīts. Varbūt no palamas viņš atvasina tikai hronista vārdu, bet ne etnonīmu? Tas būtu kaut kas pavisam cits, un hronista (ir arī tāds slavens mūks-sludinātājs «Lotišs», nezinu vai tas pats?) – hronista vārds, protams, var būt atvasināts ne tikai no etnonīma, bet arī no «neskaidri runāt», ja jau reiz tāda nozīme ir tikusi krievu valodā lietota (kā to liecina Dāls).

Protams, ka krievu (vispār slāvu) nosaukumi «*latyši*», «*lotyši*» ceļas no apzīmējamo cilšu pašnosaukuma: «*latvīši*», «*lotvīši*», bet varbūt arī «*latīši*», «*lotīši*» (šķiet, ka sākumā skaņas «v» tur nav bijis). Tāpat skaidrs, ka šis etnonīms ir cieši saistīts ar tiem pašiem «*latgoļiem*», «*letgoļiem*», «*lotgaļiem*», kuri atkāpās gar Daugavu uz (nākamo) Latviju. Viņu valoda bija tuvāka tagadējai latgaliešu valodai nekā tagadējai latviešu literārajai valodai. Viņu valodā attiecīgais novads saucās «Pī Tālova» (un nevis «Pie Tālava»); viņu valodā Akmeņi saucās Kromi (un nevis Krami; Kromi ir tā vieta Krievijā, kur latviešu strēlnieki 1919.gadā sakāva Deņikina «sudraba pulkus», kā Tu izteicies – pieminēdami viņiem Piekta gada soda ekspedīcijas). (Un viņu valodā, šķiet, Saulrieta zeme bija *Vokia* – tāpat kā leišiem –, bet tās iedzīvotāji: *vokīši*).

Savukārt, ko nozīmē sakne «*let-lat-lot*», kura ir viņu pašnosaukumā? Karulis, kā zināms, to saista ar ūdeni un upēm... Bet Tavu versiju es vēl neesmu dzirdējis.

Taču tie, kas sevi sauca par latīšiem-lotīšiem, dodami krieviem etnonīmus «*latyšs*», «*lotyšs*», kā man šķiet, nebūt nebija «*latgaļi*, «*sēļi*, «*zemgaļi* un «*kurši*» apvienība. Tas bija visumā cits baltu etnoss, kurš mitinājās vairāk Daugavas augštecē un vēlāk daļēji ieplūda tagadējos latviešos (galvenokārt caur latgaļiem).

V.E.

V.Daugmalis V.Egļem 2006.10.18

No: Viktors.Daugmalis@riga.lv (Viktors.Daugmalis@riga.lv)

Kam: valdis.egle@gmail.com

Datums: 2006.18.10 14:19

Temats: bal-bal-bal

Sveiks!

Vokieši varēja attīstīties paralēli – nevis caur nodokļu vākšanu, bet gan zagšanu, kas tāpat saistāma ar vāti. To, ko latviešiem atņēma nodokļu vācēji, leišiem nospēra bandīti ☺. Bet no prūšiem varēja patapināt tāpēc, ka prūši ar ģermāņiem saskārās pirmie un, tātad, pirmie deva arī nosaukumu.

Esmu pārlicināts, ka dainās atspoguļotās reālījas ietiecas daudz, daudz senākos laikos par Tevis minētajiem – un šīs reālījas un to apzīmējumus iespējams nolasīt pat tādos gadījumos, kad pats teicējs vairs neatceras to pirmnozīmi. Par mītiskas lietām (es nošķiru vārdus Mītika un Mitoloģija – pirmais ir priekšstatu un rituālu kopums, otrs – zinātniska disciplīna, kas šo kopumu pētī) nemaz nerunājot: piem., vārds Bāleliņš, ar ko mūsdienu etnogrāfi saprot (meitenes) Brāli, manuprāt, senatnē apzīmēja jaunekli pirms iniciācijas, t.i., pirms uzņemšanas pieaugušo vīriešu kārtā (skat. arī Balalaika, kas bija attiecīgā slāvu jaunieša atribūts). Tieši tāpēc bāleliņš ir gan rotaļīgs (nenopietns, uz meitām kārs, bet atraidāms),

gan varoņdarbus veikt alkstošs. Jēdziens «latvju bāleliņš» gan šo nozīmi saglabā (tas nav «latviešu brālis»).

Tā gluži nav, ka visa «oficiālā zinātne» 19.gs. saistītu latviešu etnoģenēzi ar slāviem (krieviem). Piemēram, tas pats Karamzins saista latviešus ar venēdiem (vendiem), šos pēdējos neuzskatot par slāvu cilti (arī es uzskatu, ka tie bijuši balti). Par latviešiem viņš principā ir augstās domās, ko nevar teikt par leišiem – tos viņš uzskata tikai par latviešiem radniecīgiem drosmīgiem zagļiem.

Par Pī-Tālavu (laikam tomēr Tōl(o=a)vu) – piemētināšu, ka ar tagadējo Pitalovu sakars, protams, ir, bet ne tik tiešs, jo Abrenes vārds atrodams jau 13.gs. dokumentos. Bet šā apgabala ļaudis sevi uzskatīja gan par tālaviešiem, gan latgaļiem, gan latviešiem.

To, ka latvieši būtu bijusi kāda cita cilts, es stipri apšaubu – izzudušas un asimilētas cilts vārdu, manuprāt, nevarēja pārņemt tie, kuriem bija pašiem savi nosaukumi (tostarp sēļi un kurši, kuriem piederēja bezmaz impērijas). Turklāt atvasinājumus no *Latvieši* lieto arī, piem., igauņi un poļi. Tātad, kopējam nosaukumam bija citi iemesli.

Es varētu izteikt savu teoriju arī šobrīd, bet, paredzot Tavu jautājumu par pirmavotiem, pūlos tos atkal sameklēt (savulaik nepieņēmu ☹, runa ir par vienu konkrētu jēdziena nozīmi). Taču, ņemot vērā, ka tas var prasīt ievērojamu laiku, varu, ja Tu vēlies, izpausties uzreiz un radikāli ☺ (te varētu būt arī iespēja, ka avotam uzdurot arī Tu).

Viktors

V.Egle V.Daugmalim 2006.10.19

No: Valdis Egle (valdis.egle@gmail.com)

Kam: «Viktors.Daugmalis@riga.lv» (Viktors.Daugmalis@riga.lv)

Datums: 2006.19.10 01:09

Temats: Re: bal-bal-bal

Sveiks!

Nezinu, kāpēc Tu domā, ka Karamzins neuzskata vendus par slāvu cilti (un tālāk, tātad, pieskaitot latviešus vendiem, neatzīst viņus par slāviem). Man, protams, nebija laika izpētīt visu viņa sarakstīto (es vispār «no vāka līdz vākam» neesmu viņu lasījis arī agrāk – tikai atsevišķus gabalus), bet te ir pirmā viņa nodaļa: http://www.hrono.ru/libris/karamz01_01.html, un tur jau nu viņš tā kā sliecas uz sekojošo: «Следственно; ежели славяне и вены составляли один народ, то предки наши были известны и грекам, и римлянам, обитая на юге от моря Балтийского».⁷³

Bez tam Karamzins savus vēsturiskos sacerējumus rakstīja 19.gs. sākumā, kad vēl nebija tādas «akadēmiskās mafijas», kāda izveidojās 19.gs. beigās (un pastāv līdz mūsdienām), tāpēc viņš – jo sevišķi būdams vispār ne «zinātnieks», bet literāts – varēja runāt daudz brīvāk nekā 20.gs. sākuma profesors, kurš negrib kļūt par apsmieklu starp kolēģiem.

Ja lietuvieši par vokiešiem nosauca zagļus un bandītus, tad kāpēc viņi tā sāka saukt vāciešus un tikai viņus – ne krievus, ne tatārus, ne savus pašu laupītājus?

Ja pārņēma šo vārdu no prūšiem, tad 1) pašu lietuviešu valodā tam vairs nav sakara ar zagļiem un vācīti; 2) un tad rodas jautājums, vai latviešiem notika paralēls ar prūšiem process, vai arī viņi pārņēma šo vārdu no prūšiem vai lietuviešiem?

«Latīši», kuri, kā es domāju, dzīvoja vairāk Daugavas augštecē (tagadējā Baltkrievijā un Krievijas pierobežas apgabalos) un kuri (kādā 7.– 9.gadsimtā) deva ienākošajiem krieviem (slāviem) vārdu «latyši», neizzuda un netika asimilēti pilnībā. Latgaļi bija viens viņu zars, kurš atkāpās gar Daugavu uz leju, ienāca tagadējā Latvijā un atnesa sev līdzī šo sakni «*let-lat-lot*» (kuru tad arī pazīst visi no poļiem līdz somiem).

Vienkārši tajā laikā, kad viņi sadūrās ar slāviem (un paspēlēja viņiem savu dzimteni), viņu etnosā vēl neietilpa sēļi, zemgaļi, kurši – vairāk uz rietumiem dzīvojošās baltu ciltis. Tas, ka jau toreiz pastāvēja vārds «*latyši*» nenozīmē, ka jau toreiz pastāvēja TAS etnoss, kuru TAGAD sauc par latviešiem.

Es neesmu īpaši pētījis, kurš tieši no vēsturniekiem pirmais izvirzīja ideju par to, ka latgaļi ienāca Latvijā no Daugavas augšteces dažus gadsimtus pirms «Indriķa hronikā» aprakstītajiem notikumiem, bet

⁷³ Tātad; ja slāvi un venedi ir viena tauta, tad mūsu senči bija zināmi gan grieķiem, gan romiešiem, dzīvojot dienvidos no Baltijas jūras (kriev.).

atceros, ka to pauž, piemēram, Uldis Ģērmanis savos «Latviešu tautas piedzīvojumos»⁷⁴. Tā kā šī ideja labi saskan ar maniem priekšstatiem par to, kas notika ar baltu zemēm tagadējā Krievijā, un kas vispār norisinās starp tautām tādās situācijās, tad es šo ideju savā laikā pieņemu.

Labi, paud savu teoriju «uzreiz un radikāli», avotus meklēsim pēc tam.

V.E.

V.Daugmalis V.Egļem 2006.10.19

Sveiks!

Karamzins tomēr tik kategorisks nav («ježeļi»); tiesa, cituviet viņš raksta noteiktāk (gan arī ar zināmu pretrunu, kuru es izdalīju boldā):

«Между сими **иноплеменными** народами, жителями или соседями древней России, Нестор именует еще Летголу (Ливонских Латышей), Зимголу (в Семигалии), Корсь (в Курляндии) и Литву, которые не принадлежат к Финнам, но вместе с древними Пруссами составляют народ Латышский. В языке его находится множество Славянских, довольно Готфских и Финских слов: из чего основательно заключают Историки, что Латыши происходят от сих народов. С великою вероятностью можно определить даже и начало бытия их. Когда Готфы удалились к пределам Империи, тогда Венеды и Финны заняли юго-восточные берега моря Балтийского; смешались там с остатками первобытных жителей, т.е. с Готфами; начали истреблять леса для хлебопашества и прозвались Латышами, или обитателями земель расчищенных, ибо лата знаменует на языке Литовском расчищение».⁷⁵

Uzmanība pievēršama arī viņa etimoloģiskajam ekskursam, kuru viņš pats izcēlis – **Latīši atvasinājumam no nodarbes** (tāpat kā Vācieši ☺): tieši par to es rakstīšu turpinājumā. Par akadēmisko mafiju Tev, protams, taisnība – arī es pats par to iepriekš rakstīju.

«Ja lietuvieši par vokiešiem nosauca zagļus un bandītus, tad kāpēc viņi tā sāka saukt vāciešus un tikai viņus – ne krievus, ne tatārus, ne savus pašu laupītājus?

Ja pārņēma šo vārdu no prūšiem, tad 1) pašu lietuviešu valodā tam vairs nav sakara ar zagļiem un vātīm; 2) un tad rodas jautājums, vai latviešiem notika paralēls ar prūšiem process, vai arī viņi pārņēma šo vārdu no prūšiem vai lietuviešiem?»

Es pieļauju, ka visi šie procesi notika vairāk vai mazāk paralēli un ietekmēja cits citu, varbūt prūšiem tas vienkārši gāja drusku pa priekšu un līdz ar to arī sekmēja attiecīgā etniskā apzīmējuma nostiprināšanos pārējās valodās. Semantiski svarīgākā sakritība, manuprāt, ir Vāts apzīmējums un attiecīgie vārdi Vācietis/Vokietis ar pamatnozīmi «kaitētājs». Šī nozīme pārklājās ar blakusesošo, vienas (un tās pašas!) cilmes vārdu nozīmēm «nodokļu vācējs» un «zaglis». Kā etnonīmu to pirmie, manuprāt, sāka lietot prūši – iespējams, visās trijās (ieskaitot etnonīmu – četrās) nozīmēs reizē.⁷⁶

⁷⁴ Skat., piem., Uldis Ģērmanis. «Latviešu tautas piedzīvojumi». «Jāņa sēta», b.v., b.g. (mans eksemplārs pirktis 1992.01.03), – 39.lpp.

⁷⁵ *Starp šiem cittautiešiem, senās Krievijas iedzīvotājiem vai kaimiņiem, Nestors (11.gadsimta hronists – V.E.) nosauc vēl Letgoļus (Livonijas Latviešus), Zimgoļus (Semigalijā), Korsus (Kurzemē) un Leišus, kuri nepieder Somiem, bet kopā ar senajiem Prūšiem sastāda Latviešu tautu. Tās valodā ir liels daudzums Slāvu, diezgan daudz Gotu un Somu vārdu: no kā pamatoti secina Vēsturnieki, ka Latvieši ceļas no šīm tautām. Ar lielu ticamību var noteikt pat arī viņu esamības sākumu. Kad Goti aizgāja uz Impērijas robežām, tad Venedi un Somi ieņēma Baltijas jūras dienvidaustrumu krastus; sajaucās tur ar sākotnējo iedzīvotāju paliekām, t.i. ar Gotiem; sāka iznīcināt mežus aramzemei un tika iesaukti par Latviešiem jeb attīrīto zemju iemītniekiem, jo lata Lietuviešu valodā nozīmē attīrīšanu (kriev). Tā kā Karamzins venedus uzskata par slāviem, tad latvieši viņam ir radušies, sajaucoties slāviem, somiem un gotiem.*

⁷⁶ Rezumējot diskusiju par vārda «vācieši» etimoloģiju – V.E. – es savu viedokli varu izteikt tā: **1)** Endzelīna un Būgas hipotēze (Vāca – novads Zviedrijā) ir noraidāma; **2)** Karuļa hipotēze (vācieši – kliezdēji) maz ticama; **3)** Daugmaļa hipotēze (vācieši – sākumā ne etnonīms, bet zagļu un meslu vācēju apzīmējums) var būt pareiza tikai tad, ja lietuviešu vokieši ir aizņēmus no latviešu valodas, pie kam tāds aizņēmus, kurš izdarīts jau **pēc** tam, kad latviešiem šis vārds bija kļuvis par etnonīmu (te vajadzētu ziņas par to, cik vees lietuviešu valodā ir šis vārds: kādos tekstos un kādās vārdnīcās tas visagrāk sastopams, bet tādu ziņu man nav); **4)** visticamākā man joprojām liekas manis paša hipotēze (vācieši – vakaru zemju iedzīvotāji, un kā etnonīms šis apzīmējums radies vēl kopīgajam baltu – latviešu-lietuviešu – etnosam).

Bet nu «paužu» ☺. Etnonīma Latvieši (un Latvija) pamatā, manuprāt, nav tikai Karuļa piedāvātie atvasinājumi no indoeiropiešu cilmes ar ūdens nozīmi – tiesa, šī cilme te ir klāt (ievēro – tās pamatā ir vēl senāks valodas substrāts), bet šī teorija šķiet vienkāršota. Pie Karuļa es vēl atgriezīšos, kamēr, ņemot vērā jautājuma svarīgumu, eksponēju atrasto⁷⁷.

Nostratic etymology :**Nostratic:** *IVt.V**Meaning:** liquid

Altaic: *la:\t`a (~ l/-) (?)

Kartvelian: *lt.w-

Indo-European: *(s)lat-

References: МСЧЯ 341, ОЧНЯ 2, 265; ND 2487 *wVL(V)t.V 'moist, mud' (w/o Alt.).

Altaic etymology :**Proto-Altaic:** *la:\t`a/ (~ l/-)**Meaning:** wave, storm**Russian meaning:** волна, шторм

Tungus-Manchu: *la:ta

Japanese: *na\nta/

Comments: A Tung.-Jpn. isogloss.

Tungus etymology :**Proto-Tungus-Manchu:** *la:ta**Meaning:** 1 storm 2 wave**Russian meaning:** 1 шторм 2 волна

Orok: la:ta 1

Nanai: la:ta 2

Comments: TMC 1, 495.

Kartvelian etymology :**Proto-Kartvelian:** *lt.w-**Meaning:** to wet

Georgian: lt.-, vlt.-

Megrelian: rt.(w)-

Comments: ЭСКЯ 122, ЕWK 137 (*wlt.-). В МСЧЯ 341, ОЧНЯ 31 сравнивается с ПИЕ *lat-'жидкость, влажный' (ностр. *L[aj]t.V. Ср. еще мерг., лаз. let.a- 'грязь', которые Климов (1991, 170; 1994, 185–186) считает заимствованными из того же ПИЕ источника.

Indo-European etymology :**Proto-IE:** *lat-**Meaning:** thick liquid, sediment

Old Greek: la/taks, -agos; lata/gä: f. `Weintropfen, Weinrest, Neige Wein beim Kottabosspiel'

Germanic: *la/t|-jo:n- f.

Celtic: Gaul Are-late `Stadt «östlich des Sumpfes»'; MlR laith `Bier; Sumpff, lathach `liquor'; OCymr llat `liquor', Cymr llaid `Schlamm'; Corn lad `liquor'

References: WP II 381 f

Pokorny's dictionary :**Root:** lat-**English meaning:** wet, damp; swamp**German meaning:** `feucht, nas|; Sumpff, Lache'

Material: Gr. λάταξ, -αρος `Tropfen, Weinrest' (vgl. das Lw. lat. latex, -icis), λαταγέω `schleudre klatschend die Neige Wein', λατάσσω ds.;

mir. laith `Bier, Flüssigkeit; Sumpff = gall. Are-late Stadt `östlich des Sumpfes', corn. lad `liquor', acymr. llat ds., cymr. llaid (*lati_o-) `Schlamm', mir. lathach ds.;

aisl. leþja (*laþjo:n-) `Lehm, Schmutz', ahd. letto `Ton, Lehm', nhd. Letten (dessen e, obwohl in bair.-alem. Mundarten offen, doch Umlaut e- ist);

lit. FIN Lāt-upė, Latuva, lett. FIN Late (Mühlenbach-Endzelin II 425).

References: WP. II 381 f., WH. I 770.

Pages: 654–655

⁷⁷ Daugmalis te ir iekopējis e-pasta vēstulē fragmentus no kaut kādiem etimoloģijas saitiem Internetā, taču laikam ne visi specifiskie etimologu simboli ir veiksmīgi izgājuši cauri pasta serveriem un caur Word-u – V.E. – Atstāju fragmentu tādu, kāds nu viņš beigu beigās ir iznācis.

Germanic etymology :**Proto-Germanic:** *la/tljo:n**Meaning:** clay

Old Norse: { ledlja `Ton, Lehm' ??? – только ledlja f. `Schiffsart' }

Old High German: letto `Ton, Lehm'

Middle High German: lette wk. m. 'lehm'

German: { Letten }

Pirmajā brīdī šķiet pārliecinoši, taču rodas jautājums – kāpēc tad ŪDENS ideja tika saistīta ar ZEMES (un tautas) nosaukumu – vai tad latvieši būtu pārcēlušies uz šejieni no kāda tuksneša? (Tiešie atvasinājumi no leišu upītes vispār šķiet absurdi – lai gan uzreiz jāteic, ka upītes nosaukums gan ir saistīts ar augstāk minēto cilmi, kas liecina par šīs cilmes «dzīvīgumu» arī baltu valodās). Jābūt kādam (turklāt ārkārtīgi svarīgam!) **nozīmes pārejas** posmam. Un, lūk – manuprāt, esmu tādu atradis. Tas ir vārds Lata, ar ko apzīmēja vienas saimniecības ietvaros pastāvošo trīslauku sistēmu (ziemājiem, vasarājiem un ganībām, tos ik gadus mainot). Tieši šīs sistēmas lietojums principiāli atšķīra baltus no kaimiņu tautām – tās senatnīgumu apstiprina arī arheoloģiskajos izrakumos atrastās daudzgadīgo nezāļu sēklas. Kā radās vārds Lata? Var, protams, izvirzīt hipotēzi, ka ūdens ir tiešs auglības veicinātājs – jā, tas arī, bet saknes, manuprāt, meklējamas dziļāk.

Te nepieciešams ekskurss latviešu mītikā (un vēl kāda atkāpe par tās komparatīvajiem aspektiem).

Līdz mūsdienām ir saglabājušies aptuveni 60 dažādu māšu vārdi – Zemes māte, Jūras māte, Vēja māte u.tml. Turklāt vārds Māte nozīmēja ne tikai tiešo sieviešu kārtas priekšteci, bet arī dzemdi (precīzāk – kādu iekšējo orgānu, kurš slimības gadījumā varēja «staigāt», bet man cita izskaidrojuma par dzemdi nav). Attiecīgi Zemes māte bija ne tikai Māte-Zeme, bet arī Zemes-Dzemde. Latviešu priekšstats (atšķirībā no visiem pārējiem indoeiropiešiem, pat leišiem!) apkārtējā pasaule bija (ir) sievišķas dabas – es te saskatu tiešu reminiscenci vēl no matriarhāta laikiem.⁷⁸ Savukārt ezers, purvs, avots un vispār mitrums tika tieši asociēts ar sievietes klēpi – tāpat, auglības ideju. Lata būtībā bija zemes auglības apzīmējums, turklāt ar sakrāli seksuālo nozīmi (šāda nozīme bija arī aršanai – Zemes mātes klēpja atvēršanai; no šejienes arī arāja mītiskošana, arī attieksme pret zirgu: varbūt vienīgi skitiem bija tāda šā lopiņa godāšana – latvieši viņu greznoja un lutināja, kā nevieni citi, šur tur pat apglabāja īpašās kapsētās. Folklorā zirgs bieži ir Junga aprakstīts falliskais simbols – un arī dainās, kad puisis lūdz pabarot vai padzirdīt viņa kumeliņu, tas jāsaprot kā tiešs seksuāls aicinājums)⁷⁹.

Studēdams Maskavā, kādā no intelektuāļu saloniem biju iepazinies ar aspirantu no Indijas vārdā Prabirs Nags Čoudhuri. Tajos laikos rakstīju mitoloģisku grāmatu (kad man atteica tās fragmentu publicēšanu, atliku to malā – un tā arī nepabeidzu ☹) un konspektēju Radhakrišnana monogrāfiju, tāpēc man šķita interesanti ar šo aspirantu parunāt. Viņš savukārt rakstīja disertāciju par Tantru – līdz pat mūsdienām maz pazīstamu slēgtas sektas mācību (viņš pats 10 gadus bija šīs sektas loceklis un šo mācību pēc «atkrišanas» dēvēja par «protomateriālistisku» un matriarhāta laikmeta uzskatus atspoguļojošo). Tantras būtība, pēc viņa stāstītā (un rakstītā), bija priekšstats par pasauli kā sievieti – un attiecīgās mācības sūtība ir padarīt vīrieti par «supervīrieti» un sievieti par «supersievieti», veicinot tajos vīrišķo vai lokalizējot sievišķo. Ceļš uz to ir diametrāli pretējs jogai (jūgam) – sektas loceklim ir obligāti jāēd gaļa, zivis un saknes, jādzēr vīns un jādzīvo ar pretējo dzimumu. Turklāt tik intensīvi, cik vien iespējams – tā tiek mobilizēti tie iekšējie resursi, caur kuriem varot nokļūt līdz augstajai patiesībai. Un, lūk. Tantriķu sakrālo simbolu sauc Lata – tas ir sievietes klēpis kā auglības un ceļa uz patiesību simbols. Par Latu sauc arī īpatnēju vītenaugu – un attieksme pret to ir apmēram kā pret pupu latviešu folklorā. Sarunās ar Prabiru mēs konstatējām arī fundamentālu sakrītību latviešu un tantriķu rituālos. Piemēram, kad es izstāstīju, kas pie mums notika Ūsiņa (zirgu aizbildņa, viņiem – rītausmas dievības) dienā, viņš vai nokrita no krēsla. Pats rituāls ir šāds. Dzimtas vīrieši pieceļas agri no rīta (pirms sievietēm), iet uz

⁷⁸ Matriarhāts manuprāt vispār ir vēstures kuriozs, un tādā nozīmē, kādā tas figurēja mūsu laiku augstskolu kursos, tas nekad nav pastāvējis – V.E. – Ļoti ilgi un ļoti plaši pastāvēja radniecības rēķināšana pa mātes līniju, taču šāda rēķināšanas sistēma nebūt nenozīmēja sieviešu dominēšanu sabiedrībā; dominēja vienalga vīrieši kā fiziski spēcīgākie (un arī kā nevērtīgākie no Dabiskās izlases viedokļa). Jebkurā pirmatnējā barā pazaudēt mātīti ir daudz bīstamāk nekā pazaudēt tēviņu, jo pirmajā gadījumā kļūst mazāk arī bērnu, bet otrajā gadījumā bērnu skaits nemainās: zaudēto tēviņu viegli aizstāj cits. Tāpēc Dabiskā izlase veidoja mātītes piesardzīgas, jūtīgas un bailīgas, bet tēviņus drošus, kareivīgus un kauslīgus. Šī iemesla dēļ viņi vieglāk par mātītēm gāja bojā, bet vienlaicīgi arī – vienmēr dominēja visos pirmatnējos baros.

⁷⁹ Tas ir pareizi – V.E. – tikai Jungu te nevajag pīt klāt: Junga «arhetipi» ir blēņas, tāpat kā visa Freida mācība, un arī Adlera «kompleksi». Taču šis jautājums ir pārāk plašs, lai to te iztirzātu.

lauka, ar mietu (variants – cirvja kātu) izdur zemē caurumu, piepilda to ar alu un ielaiž iekšā olu. Tad tam virsū kurina ugunskuru, gatavo pantāgu un pēc tam aicina mieloties sievietes. Vēlreiz viņš nokrita, kad es uzzīmēju viņam mūsu tik populāro ornamentu:

zīmju palīdzību, labāku risinājumu grūti iedomāties. Var nolasīt arī aršanu – lemesis mijas ar asnu. Vārdu sakot, tā ir Lata darbībā (un arī svētais zalktis, kam tāpat sakars gan ar reproduktīvo funkciju, gan laika (lauksaimniecisko) cikliskumu).

Tātad, mūsu rīcībā ir visi trīs noteiktā mīta identificēšanai nepieciešamie komponenti – priekšstats, rituāls un tā grafiskais simbols, un šis mīts visos trijos komponentos sakrīt latviešiem un tantriķiem.

No Latas atvasinātais *Latvieši*, tātad, bija ne tikai raksturīgajā nodarbē un dzīvesveidā, bet arī ideoloģijā, pat reliģijā sakņots apzīmējums. Un principā ir dabiski (kā Tu atzīmēji), ka zemniekus sauca par latviešiem – un līdzīgi arī ar apbrīnojami dzīvīlīgo mītu par latviešiem kā arāju tautu vispār.

Tev varētu būt taisnība par Latiešiem kā pamatformu – bet no kurienes tad uzradās šis -v- ?

Lata nozīmē arī siju šķērsklājuma kārtis jumta spārēs; līdzīgi apzīmējumi ir arī leišiem un vāciešiem. Taču krieviem šādā nozīmē līdztekus *Lata* eksistē arī *Latvina*. Protams, ir jautājums – kā gan Lata (trīslauku sistēma) varēja nokļūt zem jumta? Pārlicinošas atbildes man nav, iespējams, abas šīs nozīmes eksistēja paralēli, jo arī jumta Lata var būt ar seno cilmi saistīta (par to liecina arī šā vārda izplatības areāls; sargāja no lietus?). Varu tikai aizrādīt, ka teicieni «jumts virs galvas», «maize uz galda» un «zeme zem kājām» ir ar vienādu svarīgumu, un arī māja latviešiem bija svētums. Un, kad tika uzklātas lats, svinēja (joprojām svin) īpašus – spāru – svētkus, pakarot pie tām ozolu vainagu (neapšaubāmi ļoti sena paraža). Par šā svarīgā vārda *Lata* daudznozīmību liecina arī baznīcslāvu vārds *Latva* – pods (goršok; šī nozīme tuva «auglības» idejai, turklāt trauks vispār ir sievietes klēpja apzīmējums – sal., piem., meitas krūzi dainās).

Saistībā ar zemi varu uzrādīt šādus toponīmus: Lataskalns (Taurupē), Latakalnis (Lietuvā), Latvasas (Sinolē), Latvases (Trapenē).

Tātad -v- bieži ir klāt. Nostrātiskajā reliktā tas jau ir – un šis dīglis, manuprāt, varēja kļūt par pamatu arī cita vārda nozīmes pielāgošanai: Vieta, Viest, Vest – bet varbūt Vīties? Izklusās drusku samāksloti, bet varbūt Latvija ir vieta, kur Lata Vijas? Starp citu, Karulis, kad savulaik izstāstīju viņam šo hipotēzi, visnotaļ piekrita tās iespējamībai (gan kopumā, gan ar -Vija) un stipri nožēloja, ka nebija dzirdējis to agrāk, pirms savas lieliskās vārdnīcas izdošanas.

Tas īsumā, vēl jau ir daudz, ko teikt (tostarp par sv. rakstiem) ☺.

Viktors

P.s. Tagad atkal kādu laiku pie rakstīšanas netikšu, varēsi visu netraucēti pārdomāt ☺.

V.Egle V.Daugmalim 2006.10.19

No: Valdis Egle (valdis.egle@gmail.com)

Kam: «Viktors.Daugmalis@riga.lv» (Viktors.Daugmalis@riga.lv)

Datums: 2006.19.10 20:32

Temats: Re: lata-arshana

Sveiks!

Nu, ko te teikt? Protams, šī saknes «lat» etimoloģija ir daudz daudz labāka nekā Karuļa vārdnīcā dotā. Tā man vienmēr izlikās kaut kāda tāda nejauša: nu sauca kādu upi par Latu (indoeiropiešu Teci, Ūdeni), kā neskaitāmas citas upes; nu iesauca kaimiņi tās krastos dzīvojošos ļaudis par latiešiem... Kāpēc tieši viņš? Kāpēc ne citus, pie citām (neskaitāmajām) Latām dzīvojošos? Un kāpēc viņi pieņēma to kā PAŠnosaukumu? Viņi kā – neko citu labāku sev nevarēja izdomāt par nosaukumu? Parasti tā nemēdz būt... Psiholoģiskā ziņā tas bija (priekš manis) visai neapmierinošs skaidrojums.

Tavā versijā viss ir pavisam savādāk. Nosaukums tiek atvasināts no KULTA. Bet psiholoģiskā ziņā tas ir tieši tas, no kā visvairāk arī darina (darināja) PAŠnosaukumus – sevišķi, ja kults atšķīrās no

⁸⁰ Kāpēc spirāli? – V.E. – Varbūt sinusoīdu? (Vai domāts trīsdimensiju spirāles skats no sāniem?)

kaimiņu kultiem. Tieši tā kristieši identificē sevi kā kristiešus (pat lielā mērā ignorējot etniskās atšķirības, sevišķi agrākajos laikos), musulmaņi kā musulmaņus utt.; tieši tā jūdi konsolidēja savu tautu kā Jehovas kulta piekritējus.

Tāpēc, es domāju, Tavu versiju var uzskatīt vismaz par 90% kā pierādītu. Acīmredzot āriešu (= arāju) vidē, sevišķi starp baltiem, pastāvēja Latas kults, kurš tika pat aiznests uz Indiju (sen zināma sanskrita īpašā līdzība ar lietuviešu valodu – varbūt tie ārieši, kas aizgāja līdz Indijai, bija balti?)⁸¹.

Tas attiecas uz sakni «Lat»; par to «viju» runājot, manuprāt, tas ir lieks pieņēmums: izskaņa *-ija* ir tā pati, kas visos zemju nosaukumos: VācIJA, AngliJA, ZviedrIJA utt. Tā ka problēma ir tikai tā, no kurienes radās tas «v». Vienkāršākais pieņēmums, protams, ir tāds, ka vispirms no Latas radās Latava (tāpat kā Tālava utt.); no tā «latavis» kā šīs zemes iedzīvotājs, kurš vēlāk reducējās par «latvi», no kā tad pēc tam vēlreiz veidoja zemes nosaukumu, šoreiz ar izskaņu *-ija* (tas bija vēls, laikam tikai 19.gadsimta veidojums sen aizmirstās Latavas vietā). Tomēr, ja ir kādas citas saprātīgas etimoloģijas tam «v», tad tās, protams, izskatāmas.

Interesanti, bet kāda ir saknes «liet» etimoloģija Lietuvas nosaukumā? (Mājās būs jāpaskatās, vai Karulis par to ir rakstījis)⁸².

Labi, atpūties mazliet no šīs diskusijas; es jūtu, ka Tev ir citas lietas ielaistas; paklusēsim kādu laiku...

V.E.

V.Daugmalis V.Egļem 2006.10.24

No: Viktors.Daugmalis@riga.lv <Viktors.Daugmalis@riga.lv>

Kam: valdis.egle@gmail.com

Datums: 2006.24.10 15:51

Nupat, kad smēķēju, ienāca prātā, ka vārdam Leitis ir gan sakars ar mitrumu un Latu (vismaz jumta nozīmē) – ir tāds latviešu ticējums, ka, ja leiši žēlabaini dzied, tas ir uz lietu.

...Nu, klusēju jau, klusēju ☺.

Viktors

No: Viktors.Daugmalis@riga.lv <Viktors.Daugmalis@riga.lv>

Kam: valdis.egle@gmail.com

Datums: 2006.24.10 15:07

Temats: deus-ex-slaatava

Sveiks!

Aparīju darāmo un gribas kādu stundiņu paturpināt iepriekš teikto.

Mitra vieta ar sievietes klēpi asociējās, protams, ne tikai latviešiem, tas ir redzams daudzu tautu mītos, arī minētie etimoloģiskie piemēri par to liecina – piem., protogruzīnu **lt.w-* nozīmē *to wet* – urīna nolaišanu (bet teiciens *to wet one's whistle* – iedzert, iemest, hehehe...). Tā kā Latas seksuālais aspekts ir universāls, lat(v)ieši to vienkārši noveduši līdz konsekvencei.

Par Latavu. Šķiet, ka Tev taisnība, tikai tad šajā vārdā, manuprāt, bija jāieviešas pagarinājums un jāskan kā Lātava. Un tad, starp citu (īpaši – ņemot vērā manis jau citēto *Indo-European *(s)lat-*),

⁸¹ Rezumējot diskusiju par vārda «Latvieši» etimoloģiju, – V.E. – es varu savu nostāju formulēt šādi: **1)** tagadējie latvieši kā tauta mūsdienu sastāvā (latgaļi + sēļi + zemgaļi + kurši + asimilētie lībieši) konsolidējās tikai Livonijas perioda beigās – 15.–16.gs); **2)** apzīmējums «latvietis» (ar dažādiem variantiem dažādās valodās: latvis, *Lette*, *latyš*, *lotysz* u.c.) pastāvēja arī agrāk, taču tad tas apzīmēja dažreiz (šaurākā nozīmē) tikai latgaļus, bet citreiz (plašākā nozīmē) arī viņiem radniecīgās baltu ciltis – gan tās, kuras tagad ietilpst mūsdienu latviešu sastāvā (sēļi, zemgaļi, kurši), gan arī tās, kuras neietilpst (lietuvieši, prūši, Krievijas izzudušās baltu ciltis); **3)** sākotnēji šo nosaukumu dabūja etnoss, kurš nedzīvoja tagadējās Latvijas teritorijā, bet dzīvoja tagadējā Baltkrievijā un Krievijā; **4)** nosaukums atnāca uz Latviju kopā ar latgaļu cilti – vienu no toreizējā «latviešu» etnosa sastāvdaļām; **5)** Krievijā palikušās etnosa daļas tika iznīcinātas un atliekas asimilētas, taču tās atstāja redzamu ietekmi uz krievu valodu (piem., vārds «lotyšak»), uz krievu uzvārdiem (Latyšev, Lotyš u.c.), uz vietvārdiem; **6)** šis etnoss dabūja savu nosaukumu gala rezultātā no ūdens un mitruma apzīmējuma («L-t») indoeiropiešu valodās, kā to norāda Karulis; **7)** taču ļoti iespējams, ka nosaukums nāca nevis tiešā ceļā no kādas upes, ezera vai purva nosaukuma, bet caur šajā etnosā pastāvējuša Latas kulta nosaukumu; **8)** par to, cik plaši Latas kults bijis izplatīts starp baltu (un ne-baltu) ciltīm, tagad grūti spriest, taču iespējams, ka tas ticis aiznests pat līdz Indijai.

⁸² Karuļa vārdnīcā lietuviešu nosaukuma sakne «liet» tiek izskaidrota faktiski tāpat kā «lat»: no ūdens un no (jūras) piekrastes apzīmējumiem – V.E.

iznāk, ka šis vārds 19. gs. vai nu bija vēl dzīvs, vai nu kādam ir bijusi fenomenāla valodas izjūta: Slātava (un Čangaliena!). Mēs gan zinām, kurš tas ir – tik dziļi ara, ka arī pats reiz no sava aruma vagu paņēma ☺...⁸³

Par Lietuvu. Protams, ir kārdinājums vienkārši satuvināt *Lat-* ar *Let-* un *-ava* ar *-uva*, tad iznāk precīzi tāda pati nozīme. Taču šķiet, ka tik vienkārši vis nav, baltu valodās šādas *-a/-e* vai *-a/-ie* pārejas it kā nav (kaut cik tuvu ir tikai fakts, ka latviešu valoda saglabājusi *-a* aiz *j-* un mīkstinājuma, bet lietuviešiem *-a* vietā tur jau ir platais *-e*). Un vēl: diftongs *-ei* ir senāks par *-ie*. Tātad, etimoloģiju varētu meklēt arī vārdam *Leituva* vai *Leitis*. Pagaidām esmu atradis tikai sekojošo, bet tam sakara ar *Lata* nav:

Root: *leit(h)-2*

English meaning: to go out; die; go

German meaning: 'fortgehen; sterben; gehen'

Material: Av. *raēy-* 'sterben' (Prās. *irūyēiti*);

got. *ga-leiþan* 'gehen', anord. *līða* st. V. 'gehen, vergehen, dahinschwinden, verlaufen, zu Ende gehen, verscheiden', as. *līthan* st. V. 'gehen, wandern, fahren, befahren, vergehen', schw. V. *lithon* 'bringen, sich begeben'; ags. *līþan* st. V. 'gehen, reisen', ahd. *līdan* st. V. 'einen Weg nehmen, gehen, fahren, weggehen, vergehen, verderben; erfahren, erleben, leiden', nhd. *leiden* (verschieden vom Subst. *Leid*, s. **leit-* 'verabscheuen'); anord. *lið* n. 'Fahrzeug', ags. n. 'Fahrzeug, Schiff'; ahd. *ūz-lit* 'excessus';

germ. **laidō*: 1. 'Weg' in aisl. *leið* f. ds., ags. *lād* ds., 'Wasserlauf', Primärbildg. zu germ. *līþan* 'gehen, fahren'; 2. 'Führung' in ags. *lād* f. n. ds., 'Transport, Unterhalt', ahd. *leita* 'Führung', zum Kausat. germ. **laidjan* 'gehen, machen, führen'; 3. ags. *lād* 'Reinigungseid', afränk. *lāde* ds., auch zu **laidjan* als 'Beibringen von Eideshelfern', auch ahd. *laida* (das *d* von *leida* 'Anklage');

Kaus. (germ. **laidian*) anord. *leiða* 'führen, geleiten, begleiten', ags. *lēdan*, as. *lēdian* 'leiten, bringen', ahd. *leittan*, *leiten* 'leiten, führen, mit sich tragen, haben'; anord. *liðinn* 'tot', *lēiði* n. 'Grabstätte' (**Geleit*), ahd. *leita* (**leitia*), *leiit* 'funus' (*zu Grabe geleiten), mhd. *bileite* n. 'Begräbnis'; mit letzterer Bed. vermutlich auch gr. *λοίτη* 'τάφος', *λοιτεύειν* 'θάπτειν' Hes., auch *λοιτός* 'λοιμός' Hes.?

toch. A *lit-* 'fortgehen, herabfallen'.

Ob Erweiterung von **lei-* 'sich ducken, verschwinden'?? Vgl. got. *aflinnan* 'fortgehen' usw.

References: WP. II 401 f., Wissmann Postverbalia 57 f.

Pages: 672

Root: *leto-, lēti-, lēto-, lōto-*

English meaning: heat

German meaning: 'Brunst, Hitze, Zorn'

Material: Mcymr. *aelet* (**ad-let-*) 'Schmerz', *llet-gynt* ds., dehnstufig *llit*, *tra-llit* 'Zorn', ncymr. *llid* m. ds., mit Abtönung *llawd* 'Brunst' = mir. *láth* m. ds.; mcymr. *aelawt* 'Lärm, Schmerz' = air. *álad* n. 'Wunde' (**ad-lōto-*), cymr. *tra-llod* 'Lärm, Schmerz';

klr. *líí* f. 'Brunst', *lítyty* 'befruchten'.

References: WP. II 428, Ifor Williams Ét. Celt. 4, 391.

Pages: 680

PIE database

Senāka par *-ie* ir arī forma *-en*, bet šis ceļš produktīvs nešķiet. Tātad, vismaz pagaidām es palieku pie versijas, ka augstāk minētais pieņēmums ir pareizs un baltu salīdzinošajā fonētikā un morfoloģijā vēl šis tas darāms. Bet tas jau tāpat ir skaidrs.

...A, nespēju noturēties, drusku neapstrīdēdams par pilnīgi pierādītu uzskatītu fundamentālo leišu līdzskaņa *g-* transformāciju par latviešu *dz-* patskaņu priekšā: Dzintars no Gintaras, Dziert no Gerti u.tml. Ja tā būtu taisnība, mūsu likteņupēi būtu jāsaucas par Daudzavu (tā pilnībā atrisinātos šā hidronīma etimoloģiskā mīkla) – bet, manuprāt, notika tieši pretējais: no Daudzavas tā kļuva par Daugavu! Skat. arī ķēdi: Dzimt – Dzimta – Dzimtene – (Dzim'ene) – Ģimene. Tātad, Ģimene ir dabisks atvasinājums no Dzimt, nevis no dievišķā grieķu jaunekļa dziedātāja Gimeneja.⁸⁴ Un loģisks šķiet arī ārpuslingvistiskais pamatojums: attīstītajai zemkopju kultūrai, kura radīja nekustamo īpašumu un tā mantojuma tiesības, bija nepieciešamas monogāmās attiecības – ģimene, un drīzāk pusmežonīgie grieķi (salīdzinājumā ar lat(v)iešiem) pārņēma šo vārdu no mums. Bet tas nav vienīgais viņu panteonā ☺. Palūkojoties uz citiem kaimiņiem, pārkrievotajiem baltiem – baltkrieviem, mēs tur konstatējam slāvu *d-* vietā noslēpumaino *dz-* tieši minētajā pozīcijā. Tātad, ja tas ir baltiskā reliktā izraisīts efekts, tad šis relikts ir neapšaubāmi ļoti,

⁸³ Domāts Reinis Kaudzīte – V.E. – un viņa «Izjūriēši», kurus viņš nepabeidza.

⁸⁴ Vai tad kāds atvasina «ģimene» no Gimeneja? – V.E. – Man visu mūžu likās pašsaprotams, ka abi šie vārdi vienkārši ir cēlušies no vienas indoeiropiešu saknes.

ļoti sens, senāks, protams, arī par g-. Es pamēģināju šo efektu atgriezeniski pielietot pret citiem seniem baltu vārdiem, un šur tur rezultāts izrādījās (vismaz paša acīs) gana interesants. Piem., ķēde: **Dievs no Dzeivs no Dzeivs** (personvārds ar dzīvības idejas nesēja nozīmi). Un Dzeivs radīja ne tikai Dievu, bet arī Zevu un Deus.

Tā, lūk. ☺

Skat. šajā sakarā par vienu no baltu ciltīm – budīniem.

На северо-востоке Скифии Геродот помещал будинов и проживавших в их земле гелонов. Будины, жившее к С. от скифов в бассейне Среднего Дона по соседству с савроматами, имели деревянные укрепления, участвовали в войне скифов с Дарием I. Будины были, по словам Геродота (4, 108), многочисленным народом с голубыми глазами и рыжими волосами; они имели деревянный город Гелон (Γελωνου), в котором были храмы эллинских богов, потому что гелоны будто бы были первоначально эллинами и говорили отчасти по-скифски, отчасти по-гречески. По Hdt. 4, 122 слл., они жили по ту сторону Танаиса, в 15 днях пути от Меотийского моря. Исторически верного про них нельзя ничего сказать. Γελωνου (по Геродоту) и Γαλινδοι (по Птолемию) может быть одним и тем же топонимом, то есть галиндай (балтское племя) – известны западные и восточные галинды (голядь – в русских хрониках). Надо заметить, что греческий язык (особенно времен Геродота) и тогдашние балтские языки имели несомненную похожесть – особенно на слух. В греческом окончание слов -ос и балтское окончание слов -ас являются реликтами древнеиндоевропейского праязыка в греческом и балтских языках.⁸⁵

Viktors

P.s. Ja pats esi aizņēmts, pats arī paklusē kādu laiku ☺ ☺ ☺.

Ziemassvētku vēstule

2006.12.25 01:16 nakts uz pirmdienu
Ziemassvētku nakts

Sveiks, Viktor!

Nosūtu Tev grāmatu par Līgotņu Jēkabu otreizējai caurlūkošanai. Varbūt Tev ir kas piebilstams pie mūsu oktobra polemikas.

Visus failus, ko Tu esi saņēmis no manis agrāk (Niveāda, Sexaginta u.c.), vari tagad izdzēst vai arī novietot arhīvā. Viss tiks izlaists no jauna – Vekordijas sastāvā.

Ceru, Tev nebūs iebildumu, ka nosūtu šo grāmatu vēl arī uz trīs citām e-pasta adresēm⁸⁶. Tur ir daži bērniņi, kam būtu nodēriģi palūkoties un pamācīties, kā tas izskatās, kad kontaktē un sarunājas normāli cilvēki. Tie bērniņi ir auguši mežonīgā zemē, lēkājuši pa koku zariem, graužuši mizu no stumbriem, gremojuši kļavu lapas un tagad, Latvijā atbraukuši, nezina, kas ir cilvēcīga uzvedība.

Protams, ir visai mazas cerības, ka viņi to varētu iemācīties tagad, ja neiemācījās bērniībā, bet es vēlos, lai mana sirdsapziņa būtu absolūti tīra, un lai es varētu teikt par sevi: es darīju visu iespējamo, lai pataisītu Freibergus par cilvēkiem, un ja tas man neizdevās, tad tā nav mana vaina – viņu gēni bija stiprāki par manām pūlēm⁸⁷.

Pašreiz ir klusa nakts – svēta nakts; – tuvojas Jaungads; ļaudis stāsta – nākošais gads būšot Ugunīgās Cūkas gads... (Nu, Latvijas apstākļos piemērotāks apzīmējums laikam tomēr būs: Oranžās Cūkas gads).

⁸⁵ Skitijas ziemeļaustrumos Hērodots novietoja budīnus un viņu zemē dzīvojošos gelonus. Budīni, kas dzīvoja uz Z. no skitiem Vidējās Donas baseinā kaimiņos ar savromātiem un kam bija koka nocietinājumi, piedalījās skitu karā ar Dariju I. Pēc Hērodota vārdiem (4, 108) budīni bija daudzskaitlīga tauta ar zilām acīm un rudiem matiem; viņiem bija koka pilsēta Gelona (Γελωνου), kurā bija helēņu dievu tempļi, jo geloni it kā bijuši sākumā helēņi, un runāja daļēji skitu valodā. Pēc Hdt. 4, 122 tl., viņi dzīvoja Tanaisas otrā pusē, 15 dienu ceļa attālumā no Meotijas jūras. Vēsturiski drošu par viņiem neko nevar pateikt. Γελωνου (pēc Hērodota) un Γαλινδοι (pēc Ptolemaja) var būt viens un tas pats toponīms, tas ir, galindai (baltu cilts) – ir zināmi rietumu un austrumu galindi (голядь – krievu hronikās). Jāatzīmē, ka grieķu valodai (sevišķi Hērodota laika) un toreizējām baltu valodām bija neapšaubāma līdzība – sevišķi pēc dzirdes. Grieķu valodā vārdu galotnes ar -os un baltu vārdu galotne -as ir senindoeiropiešu protovalodas relikti grieķu un baltu valodās. (*Kriev.; Daugmalis nenorāda, ko viņš citē – V.E.*)

⁸⁶ imants@president.lv fkarlis@lanet.lv indra.freiberiga@liaa.gov.lv. (Imanta Freiberga + VVF, Kārļa Freiberga un Indras Freibergas e-pasta adreses).

⁸⁷ Nevienš jau neprasa, lai Freibergi būtu spējīgi apspriest Latvijas kultūras lietas tādā līmenī kā Tu. Nu bet elementāri cilvēcisku uzvedību taču mēs varējām no viņiem sagaidīt, vai ne?

Novēlu Tev Laimīgu Jauno gadu – un jo īpaši laimīgs tas mums būs tādēļ, ka šajā gadā mēs beidzot tiksim vaļā no Vairas Viķes-Freibergas kā no prezidentes. (Tiesa gan, tas, ko oranžie «ievēlēs» viņas vietā, droši vien būs vēl lielāks maita).

Es īsti nezinu, vai pēc 8.jūlija iešu raustīt aiz astes arī Oranžās Cūkas gada Valsts prezidentu, kā to darīju ar Gunti Ulmani un Vairu Viķi-Freibergu. No vienas puses, mana vecāmamma vienmēr mēdza teikt: «Visas labas lietas ir trīs», bet, no otras puses, es esmu jau vecs, man ir 60 gadi, esmu noguris no dzīves, un ne mazākajā mērā vairs neticu, ka Latvijas Valsts prezidenta krēslā sēdoša persona būtu spējīga kaut vai uz minimālām saprāta izpausmēm.

Bez tam arī Pasaules gals jau ir tepat aizdurvē un ar roku sasniedzams: nupat decembrī masu saziņas līdzekļi izplatīja «zinātnieku» paziņojumu, ka Arktikas ledāji pilnīgi izkusīšot līdz 2040.gadam. Nu, Vaira pie viņas intelekta līmeņa var pļāpāt par Pestītāju un vārtām olām, kā šovakar pulksten 21:20 Latvijas televīzijā, bet es tomēr esmu daudzu fizikas olimpiāžu uzvarētājs un labi saprotu, ko tas viss nozīmē. Ir divi punkti ūdens (un arī citu vielu) temperatūras izmaiņās, kuri prasa ļoti lielu enerģijas patēriņu. Šie punkti ir: 1) pāreja no cieta agregātstāvokļa uz šķidru (ūdenim tā ir ledus kušana); un 2) pāreja no šķidra agregātstāvokļa uz gāzveida (ūdenim tā ir vārīšanās). Šie divi punkti aizkavē temperatūras izmaiņas; pie pastāvīga enerģijas pieplūduma temperatūra nemainās stipri, kamēr visa vielas masa nav pārvarējusi šo barjeru. Taču, līdzko barjera ir pārvarēta, pie tā paša enerģijas pieplūdes līmeņa temperatūra sāk mainīties ļoti strauji, līdz sasniedz nākošo lūzuma punktu un tad pie tā apstājas.

Ar vārdu sakot, pašlaik ledāju kušana būtiski aizkavē Zemes temperatūras celšanos; bet līdzko ledāji būs izkusuši, temperatūra augs nesalīdzināmi straujāk un apstāsies tikai tad, kad okeāni sāks vārīties. Tāda temperatūra tad atkal turēsies ilgi, kamēr visi okeāni nebūs iztvaikojuši.

Tas, kas sagaida Zemi, jau sen ir noticis ar planētu Venēra (tā atrodas Saulei tuvāk, tāpēc tur process gāja ātrāk): arī Venēra kādreiz bija zaļa kā Zeme, bet tagad tur visi okeāni ir iztvaikojuši, un Venēru ietin milzīgs sutas mākonis, kur atmosfērā vidējā temperatūra ir kādi +300 grādi pēc Celsija.

Tā ka tas, kas sagaida Cilvēci, ir kaut kas līdzīgs elles katlam: cilvēki tiks dzīvi uzvārti.

Es kopš bērnības zināju, ka Zeme ir briesmās, es uztraucos, pārdzīvoju, mēģināju kaut ko darīt, brīdināt, kliegt, panākt, lai cilvēki pārtrauc savu postošo darbību. Bet par atbildi es saņēmu tikai izsmieklus, sitienus, lāstus un lamas...

Un zini: taisni šovasar mans prāts pārmainījās – tad, kad latvieši sāka mani vajāt Internetā un kaitēt man kā un kur vien varēja (es Tev rakstīju par to). Tad es viendien nodomāju: «A velns ar viņiem! Lai viņi uzvārās ar, mērkaķi nolādētie! Labi vien ir tas, kas pasaulē notiek!»

Un kopš tā brīža es pārstāju uztraukties un pārdzīvot, bet skatos uz šo Pasauli ar smīnu: «Ak, Kungs, KĀDS muļķu bars! Bet atmaksa viņus gaida – vienreizēja atmaksa!»

Jāatzīst – tomēr pastāv zināma taisnība pasaulē ☺.

Tas attiecas arī uz mūsu mīļo Freibergu ģimenīti.

Romāns «Miranda» nav pabeigts – un varbūt arī netiks pabeigts⁸⁸ – bet pastāv precīzs plāns par turpmāko sižetu un ir arī uzrakstītas atsevišķas ainas no tālākajiem cēlieniem. Un lūk, pēdējā, 24.cēlienā ir tāda aina (uzrakstīta jau reizē ar pirmajām Romāna nodaļām). Kad Vētru Krasta asiņainais pilsoņu karš ir beidzies (ar Viķumuižas miera līgumu), tad Miranda, kļuvusi par «Tabako Salu Latvju Karalistes» valdnieci – karalieni – apmeklē Akorijas Republikas prezidentes Žannas Kandores-Kanores kapu, lai noliktu uz tā ziedus. Viņa tur ierodas kopā ar savu vīru – karali Magnusu Viciakrakku (kuram tomēr profesors Mellis ir izoperējis ārā Viciakrakku – t.i. Viķu – smadzenes un ielicis galvaskausā Mikus Raiņa – t.i. manu – smadzeņu kopiju, tā ka tikai pēc ārējā izskata karalis ir Viciakrakka, bet iekšēji – Mikus Rainis). Un tur, blakus Prezidentes kapam, karaliskā pāra apsardzes drošībnieki ierauga kādu klaidoni, bezpajumtnieku, «saulesbrāli», kurš guļ uz soliņa pie kapa, palicis pagalvī nefīru somu. Viņi nikni uzmodina klaidoni, prasa, kā viņu sauc, un viņš atbild: «Valdis». Drošībnieki prasa, kāds viņam uzvārds, un viņš atbild, ka viņam uzvārda sen vairs neesot, bet šajā brīdī, pieceldamies no soliņa, atduras ar galvu egles zaros un saviebjas. Drošībnieki prasa, ko viņš te darot, un viņš atbild: «Skatos, kā jūsu pasaule iet bojā».

Toreiz, kad es to rakstīju, es vēl faktiski nenoraidzījos vienaldzīgi uz pasaules bojā eju, īstenībā es tolaik vēl pārdzīvoju un cerēju cilvēkus «atmodināt» ar saviem satraucošajiem rakstiem; tā ainiņa romāna «Miranda» beigās bija vairāk tāda rotaļšanās ar tēliem, zemtekstiem un niansēm, bet – kā izrādījās – proskopiska. Tagad ir pagājuši gadi, cilvēki ir darījuši arvien jaunas un jaunas nelietības, un mans prāts ir izmainījies: tagad man PATIEŠĀM vairs nav žēl šīs Stulbeņu pasaules, un tagad es ne tikai ar vienaldzību, bet pat ar zināmu ļaunu prieku noskatos, «kā jūsu pasaule iet bojā»...

⁸⁸ Nav jau jēgas – V.E.

Atceries, «Mirandas» otrajā grāmatā 13. (!) cēliens saucas: «Elles vārti». Bet 10.cēlienā⁸⁹ («Tukšas runas»), kamēr Riars Alkaīds «drāž» Ameriku Velnamiltu, pār «Viļņu Prinča» naksnīgo klāju skan Mikus Raiņa uzliktā skaņuplate ar dziesmu, kuras adresāti Tev nav grūti uzminēt:

...Kad man Pērkoņtēvs mieru būs devis,
Kad man dvēseles brūces sāks dzīt,
Dantes laivā es došos pie tevis
Stiksas krastos, kur atmiņas mīt.

Tur, kur izgaro Tartara tvani,⁹⁰
Dainu trejādas saules kur riet,
Tur, es zinu, tu gaidīsi mani,
Ellei vārtus tu neslēgsi ciet...

Jā, jauka lieta – literatūra, vai ne? Mazliet pat žēl, ka tas viss iegāzīsies Tartarā...
Nu tad – priecīgu Jaungadu un laimīgu Jauno gadu visiem, visiem, visiem!

Valdis Egle

2006.gada Ziemassvētku naktī

⁸⁹ P.S. 2007.04.01.: Rakstot Ziemassvētku naktī šo vēstuli, es cēlienu nosaucu pēc atmiņas; īstenībā citētā vieta tagad atrodas 9.cēlienā {[S-MIRAND](#)} – teksts tika vairākkārt pārkārtots un pārvietots, un atmiņa bija saglabājusi nepareizu priekšstatu par galīgo vietu.

⁹⁰ Okeāni iztvaiko – V.E.

Pielikums Nr.3. Sarakstes turpinājums

Augstāk dotais teksts tūlīt pēc Ziemassvētkiem tika nosūtīts Latvijas Valsts prezidentei Vairai Viķei-Freibergai un viņas vīram Imantam Freibergam (un kopija Viktoram Daugmalim). Tas izsauca šādu sarakstes turpinājumu:

No: Viktors.Daugmalis@riga.lv <Viktors.Daugmalis@riga.lv>
Kam: valdis.egle@gmail.com
Datums: 2006.27.12 11:57
Temats: RE: Poena

Sveiks, Valdi!

Paldies par vēstuli – un arī manu ideju popularizēšanu, jācer tikai, ka man nekādi paskaidrojumi drošībniekiem jāraksta nebūs ☺.

Vēl jau šis tas būtu sakāms, bet ko nu, lai bērniņi tiek galā ar to pašu. Savukārt mums ar Tevi, domājams, vēl būs gana izdevību apmainīties ar akcentiem.

Bēdīgs Tev pēcvārds sanāca. Zini, izstāstīšu kādu bērniņas sapni, kas man nāk līdzī visu dzīvi.

Sapnis bija kaut kāds sirreāls – es gāju pa svešu pilsētu, un apkārtējās mājas, torņi, sienas bruka un šķīda kā akvareļa krāsas... man ienāca prātā, ka tas ir atomkarš. Es sapratu, ka tūlīt iešu bojā. Un visdīvainākais, ka man nemaz nebija bail un nekā nebija žēl. Es pilnīgi skaidri apzinājos, ka es esmu mūžīgs – es esmu bijis, esmu dzīvojis, un kaut kur pagātnē (precīzāk, ne pagātnē, bet tepat blakus) es būšu vienmēr, pazust vienkārši nav iespējams. Es, protams, nezināju tādu vārdu kā «eksistenciāls» vai «atklāsme» – bet tas bija tieši tā: eksistenciāla atklāsme. Es apzinājos laiku kā veselumu, es redzēju sevi tajā, es esmu mūžīgs ar to vien, ka esmu bijis vispār. No nāves vai iznīcības nav jābaidās – bet nu jādzīvo tā, apzinoties, ka paliks viss, tostarp arī sliktais, ko biju vai būšu darījis...

Laiks nav nekāda upe, kurā vai iekāpt (un izkāpt) un kura tik plūst un plūst no nekuriens uz nekurienu. Vienkārši tāda ir mūsu uztvere. Bet man bija laimējies drusku «palēkties» un ieraudzīt to lietu savādāk.

Nebēdā, ka okeāni uzvārīsies. Vakardienu tie neiznīcinās, un arī mēs ar Tevi sarakstīsimies mūžīgi (un es mūžīgi Tev taisnošos pie redakcijas galda, ka nepelnīti pārmetu kavēšanos ar radioanalīzi Barikāžu laikā).

Lai Tev labs prāts un viegla sirds!

Tavs Viktors

No: Valdis Egle <valdis.egle@gmail.com>
Kam: «Viktors.Daugmalis@riga.lv» <Viktors.Daugmalis@riga.lv>
Cc: imants@president.lv, fkarlis@lanet.lv, indra.freiberiga@liaa.gov.lv
Datums: 2006.29.12 03:03
Temats: Re: Poena

Sveiks, Viktor!

Kāpēc «jācer», ka Tev nekādi paskaidrojumi drošībniekiem jāraksta nebūs? Un ja arī būtu – kas tur sevišķs? Vai Tev kā literātam grūti uzrakstīt vienu mazu humoresku? Drošībnieki ir jautri čaļi – varu iedomāties, kā viņi toreiz smējās, kad Freibergi mani nostučēja, un es uzrakstīju viņiem tagad jau tik slaveno Paskaidrojumu. Tas bija Ints Ulmanis, kurš toreiz nodarbojās ar to lietu; tagad viņš ir jau Drošības policijas priekšnieka vietnieks... Droši vien drīz būs ģenerālis. Lāga puika, ciktāl es ar viņu dabūju iepazīties.

Par «bēdīgo pēcvārdu»... Zini, es arī esmu literāts, un mīlu rakstīt tā, lai tas iedarbotos uz lasītāju jūtām. Šķiet, ka tas Pēcvārds iedarbojas diezgan spēcīgi – spriežot ne tikai pēc Tavas, bet arī dažu citu reakcijas.

Par Tavu sapni. Sapņu mehānismu es aprakstīju, ja Tu atceries, grāmatā {[REVIS.1531](#)} (tā ir tikusi publicēta elektroniski jau vairākkārt: bija Niveādā, bija Sexagintā, ir arī Vekordijā). Sapnis

veidojas tā: tiek ņemts cilvēka noskaņojums (kā zināmu organisma, pirmām kārtām smadzeņu, sistēmu stāvoklis), un tam tiek piekombinēti dažādi atmiņu ainu fragmenti. Tās brūkošās mājas acīmredzot ir ainas no kaut kādām filmām, bet centrālais sapnī, protams, ir Tavs noskaņojums – par to, ka Tu esi nemirstīgs, būsi vienmēr, pazust nav iespējams. Nu, šis noskaņojums – un tam tuvie un līdzīgie – Tev izpaužas bieži un dažādās vietās.

Protams, jau apmēram 100 gadus – kopš 1905.gadā Einšteins publicēja savu Speciālo relativitātes teoriju (Speciālo – atšķirībā no Vispārējās, kura nāca ap 1919.gadu) un kopš sākās visādu Minkovska telpu (un tamlīdzīgu konstrukciju būvēšana, laiks fizikā vairs netiek uzskatīts par kaut ko principiāli atšķirīgu no telpas; viss Universums it kā eksistē «vienlaicīgi», un viss, kas kādreiz ir bijis, eksistē «mūžīgi» kopā ar to, kas bija pirms tam un bija pēc tam. (Tāda pieeja ir skarta arī vairākās manās meditācijās – par meditāciju Viduslaikos sauca zināmu sacerējumu veidu –, kuras gan vēl nav elektroniski publicētas, lai arī rakstītas 1970.gadu beigās un 1980.gadu sākumā).

Jautājums ir tikai par to, vai Tu un es – vai mēs varam izrādīties ārpus šī laiktelpas Universuma, lai to «uzlūkotu no malas». (Es gan sliecos domāt, ka diez vai tas ir iespējams, katrā ziņā «Okama asmenis» liek man būt piesardzīgam ar tādas iespējas postulēšanu).

Bet interesanti, ka praktiskie secinājumi nemainās no tā, vai es pieņemu vai nepieņemu postulātu par iespējam iziet ārpus laiktelpas Universuma. Vienalga ir, kā Tu saki, *«jādzīvo tā, apzinoties, ka paliks viss, tostarp arī sliktais, ko biju vai būšu darījis...»*

Es, ja apcerētu šīs lietas, nesaistītu to ar savas (vai citu) eksistences mūžīgumu, bet gan ar pareiza algoritma izvēli. Ja es rakstu mazu programmiņu, kura varbūt būs vajadzīga vienu reizi un pēc nedēļas tiks izmesta ārā – un ja es redzu, ka viņu var uzrakstīt skaisti, un var uzrakstīt slikti, es viņu uzrakstīšu skaisti (jeb pareizi). Kāpēc? Kāds un kam no tā labums? Nevienam un nekāds. Un tomēr es viņu uzrakstīšu skaisti un pareizi – savu iekšējo prasību un kritēriju dēļ.

Analoģiski ir ar visu dzīvi: neatkarīgi no tā, vai mēs esam mūžīgi vai īslaicīgi, vai mēs (un kāds vispār) var iziet ārpus fizikālā laiktelpas Universa, katrs mūsu rīcībsoles, katra mūsu smadzeņu programma ir jāveido skaisti un pareizi – savu iekšējo prasību un kritēriju dēļ.

Ja tā netiek tāda veidota – nu, tad nav to iekšējo prasību un kritēriju. (Un, ja mēs skatāmies uz cilvēkiem kopumā, tad ļoti bieži jau nav arī. Piemēram, tajā dienā, kad es saņēmu Tavu vēstuli, pirms tam es paskatījos Krievijas telekanālā pārraidi «Ārkārtējs notikums» («Črezvyčajnoe proisšestvie»). Tur tajā dienā parādīja starp daudziem citiem vienu sižetu, kurš sevišķi man ieķērās sirdī. Viena māte – tagad apcietināta, viņu rādīja roku dzelžos, – vakarā no viesībām nākot, ieveda savu četrgadīgo meitu mežā un tur atstāja sniegā. No rīta viņa atnāca pie meitas, paskatījās, ka tā guļ un knapi elpo, un atkal aizgāja. Drīz pēc tam meita nosala. Atstāta mežā, meitiņa nav pūlējusies pati izkļūt no tā, tikai sēdējusi un raudājusi...)

Māte – pēc izskata viņai varēja būt gadi 25–30, abi ar vīru bezdarbnieki, viņiem ir vēl otrs, jaunāks bērns – māte apgalvoja, ka meita vienkārši noklīdusi, bet laikam nebija sevišķi gudra, ja nesaprata, ka sniegā taču paliek pēdas...

Nu lūk, kāda viņai iekšējo prasību un kritēriju sistēma, ja ļauj veidot tādas rīcības programmas?

Ar vārdu sakot, priekš manis tie ir programmēšanas jautājumi, un priekš programmu veidošanas principiem un kritērijiem nav svarīgi, vai pastāv iespēja cilvēkam iziet ārpus laiktelpas, vai nepastāv. Vienkārši ir jāpieņem PAREIZI programmēšanas principi un kritēriji, un pēc tiem tad arī jāprogrammē sava dzīve.

(No mana viedokļa raugoties, arī Tu īstenībā vienkārši pieņem pareizus pašprogrammēšanas principus un kritērijus, bet pēc tam – kaut kādu iemeslu dēļ – jūti vajadzību tos vēl «pamatot» ar kaut kādu mūžīgumu; vispār mani jau sen diezgan lielā mērā pārsteidz tas, ka cilvēkiem nezin kādēļ ir vajadzīgs pastāvīgi izdomāt visvisādus «attaisnojumus» savai pareizai rīcībai – tāds kā Dievs utml. – it kā nevarētu rīkoties pareizi vienkārši tādēļ, ka tas ir pareizi, neticot nekādiem dieviem un mūžībām. Pirmoreiz es par to tā dziļāk aizdomājos, kad pirms daudziem gadiem izlasīju Tomasa Mora «Utopijā», ka tur uz tās salas – ideālajā sabiedrībā! – valda pilnīga reliģiska brīvība un iecietība – katrs var ticēt kādam dievam vien vēlas, un tikai tos, kas netic nekādam dievam, viņi apkaro, jo, lūk, tādi tad darīšot ļaunu, ja jau reiz neticot, ka kāds viņu rīcībai «seko no augšas». Un turpat mērķē arī Dostojevskā varoņa slavenais: «Ja Dieva nav, tad visu var». Abet tā nav! Ja tu domā, ka bez Dieva visu var, tad tas vien jau ir pierādījums, ka tu esi nelietis, ka tavu nelietību bremzē tikai bailes, – un galu galā gan jau tu atrādīsi iespējiņu kaut kur kaut kādā veidā savas bailes apiet...)

Šodienas «Latvijas Vēstnesī» (pielikumā «Latvijas Vēstnesis Plus», kurš tagad tiek slēgts un kuram šis ir pēdējais numurs) ir iekšā Vairas Viķes-Freibergas intervija, ko viņa devusi Jānim Ūdrim («Laiks, kas pārtop mūsu atmiņās». Publicēts: Latvijas Vēstnesis Plus, 29.12.2006 201 (229), Intervija).

Tur viņa ir mazliet sajaukusī, runā tā, it kā tiktu slēgts viss «Latvijas Vēstnesis», nevis tikai pielikums, bet tas nu tā...

Atkal ir tā, kā ir bijis jau daudzkārt pirms šīs reizes: viņas vārdos skan it kā atbalsis no tā, ko es viņiem (Freiberģiem) esmu sūtījis nesen iepriekš. Protams, noteikti un droši jau neko nevar zināt, bet, tomēr tā savādi ir. Piemēram, Ūdris viņai uzdod šādu jautājumu: «*Saka, ka cilvēkam esot grūti iziet caur uguni un ūdeni, bet vissmagākais pārbaudījums esot «iziet caur vara taurēm» – pārbaude ar slavu vai varu. Manā pieredzē, jūsu attieksme pret līdzcilvēkiem nav mainījusies».*

Ieklausies, Viktor, ko viņa atbild! Viņa NEATBILD uz Ūdra jautājumu, viņa nerunā par to lietu, kuru Ūdris pacēla; viņa runā par to, ko ES viņai pēc Ziemassvētkiem (caur Tevi) rakstīju, viņa runā par TO lietu:

«Domāju, mans iekšējais «es» tagad ir pietiekami stiprs. Tas ir veidots neatlaidīgā garīgā izaugsmē. Esmu savai garīgajai dzīvei pievērsusi uzmanību jau no kādu trīsdesmit gadu vecuma. Lūk, to gan varētu saukt par filozofiskām pārdomām. Ar meditāciju, ar filozofijas darbu lasīšanu. Arī ar garīgām pārdomām un dažādu reliģiju svēto rakstu lasīšanu. Blakus savai intelektuālajai dzīvei esmu izkopusi arī savu garīgo dzīvi. Ne ar regulāru iešanu baznīcā, bet ar sistemātisku un rūpīgi veiktu meditāciju un pārdomu brīžiem. Gadiem ejot, pati jutu, kā stabilizējas mans iekšējais «es». Bija viens incidents, kurā sapratu, cik ārkārtīgi pusaudzes gados būtu raizējusies, «ko citi tagad par mani domā». Bet tagad tas, kā citi uz mani tagad raudzīsies, pat nefigurēja manā apziņā. Miers un iekšējā drošība man ļauj ar jebkuru cilvēku kontaktēties droši un mierīgi, kā cilvēkam ar cilvēku. Vai viņš būtu cietumnieks, garīgi atpalikušais vai valsts vadītājs ar kronētu galvu. Bet mana vērtība kā cilvēkam jau nemainās no tā, vai es tajā brīdī esmu spoža vai neapskauzamā situācijā. Ir bijuši brīži, kad arī mani sita vai smēja, un es neesmu domājusi: «Kāpēc ar mani tā dara?! Es taču arī esmu cilvēks un pelnījusi respektu. Man nav ļaunu domu pret viņiem, tad kāpēc viņi ir ļauni pret mani?» Bet allaž esmu sapratusi, ka nevaru nicināt citus un būt pret viņiem aroganta. Man katrs jāciena kā Dieva bērns un respektējama būtne. Demokrātiskā domāšana aroganci nepieļauj principā. Tā prasa uzticību pašiem sev un uzticību saviem līdzcilvēkiem».

Ūdris runā par to, vai viņa nav kļuvusi lepna no varas un slavas, bet viņa TAISNOJAS, ka esot tomēr cilvēks (!), kura pelnījusi respektu! (Tiesa, šī taisnošanās ir nomaskēta ar tādu pozīciju, ka, lūk, viņai tagad esot vienalga un viņa stāvot tam pāri, bet nu tāda maskēšanās priekš manis ir kā caurspīdīgs plīvurs).

Ha, ha!

Skaidrs, ka viņa ir cilvēks (neskatoties uz manu ņirgāšanos), bet kāpēc viņi MANI par cilvēku neatzina!? Būtu atzinuši, būtu Imants savā laikā normāli atbildējis, nekā no tā visa nebūtu. Par TO lai viņa padomā – visa viņu ģimenīte lai padomā! (Viņi neatzina mani par cilvēku tik lielā mērā, ka pat nebija gaidījuši, ka es spēšu viņus TĀ apspēlēt, kā es viņus apspēlēju...)

Tālāk tajā intervijā viņi abi ar Ūdri pāriet uz «cilvēku savstarpējo neiejūtību» un «Latvijas negācijām». Tur Vaira saka:

«Mums vēl ir daudz problēmu sadzīves kultūrā un attieksmē katram pret savu darbu vēl joprojām sastopami tādi relikti no padomju laikiem. Neiet mums tik ātri no viņiem atbrīvoties, kā gribētos. Mums katram, ikdienā tiekoties ar tādiem nekulturāliem vai neprofesionāliem cilvēkiem, kļūst smagi. Viņi bojā ne vien garastāvokli, bet arī skatu uz dzīvi. Bet tad tāds pasākums kā «Latvijas lepnums» atgādina, cik daudz labu cilvēku mums ir apkārt. Tās ir zvaigznes, uz kurām mums jāskatās».

Padomju laikos viss sliktais bija «kapitālisma palieka», tagad viss sliktais ir «padomju relikts». Nu, vai tādas runas var uzskatīt par gudrām?...

Tāda, lūk, rezonanse...

Sākot publicēt Vekordiju, nosūtu Tev nulto sējumu – katalogu, kurš tiks pamazām audzēts un audzēts (un jaunas versijas regulāri Tev sūtītas). Pagaidām katalogā linku ir maz, bet tur ir definēti Vekordijas organizācijas principi.

No: Viktors.Daugmalis@riga.lv <Viktors.Daugmalis@riga.lv>

Kam: valdis.egle@gmail.com

Datums: 2007.2.1 13:03

Temats: jaunšads

Sveiks, Valdi!

Laimīgu jauno gadu!

Vairākas dienas nebiju pie datora, un ir patīkami sākt gadu ar Tavu vēstuli (paldies arī par apsveikuma kartiņu!).

Par drošībniekiem tas bija tikai jociņš – pēc tam, kad vecajos laikos dabūju saskarties ar VDK (un beigu beigās uzrakstīju par viņiem sūdzību Prokuratūrai, tā tiekot vaļā no mēģinājumiem piespiest mani sadarboties!), iespējamie kontakti ar viņu pēctečiem mani tikai uzjautrinātu.

«No mana viedokļa raugoties, arī Tu īstenībā vienkārši pieņem pareizus pašprogrammēšanās principus un kritērijus, bet pēc tam – kaut kādu iemeslu dēļ – jūti vajadzību tos vēl «pamatot» ar kaut kādu mūžīgumu; vispār mani jau sen diezgan lielā mērā pārsteidz tas, ka cilvēkiem nezin kādēļ ir vajadzīgs pastāvīgi izdomāt visvisādus «attaisnojumus» savai pareizai rīcībai – tādus kā Dievs utml. – it kā nevarētu rīkoties pareizi vienkārši tādēļ, ka tas ir pareizi, neticot nekādiem dieviem un mūžībām».

Nē, ar mani gluži tā nav. Nerunājot, protams, par lielām, principiālām lietām – ģimeni, draugiem, dzimteni, darbu, patiesību utt., attieksme pret kurām ir apriora un pašsaprotama, minēšu divus ikdienišķus piemērus. Ejot makšķerēt, vienmēr ņemu līdz plastmasas maisu, lai tajā salasītu tukšās pudeles, konservu kārbas, papīrus u.tml. dražu, ar ko vienmēr ir pārpilna ūdeņu piekraste. Varētu teikt, ka tās atrašanās tur ir «nepareiza» – bet man vienkārši derdzas uzturēties piemēslotā vietā, un man nav grūti to visu savākt un vēlāk aiznest līdz tuvējai miskastei. Es to nedaru tāpēc, lai izpatiktu Dievam. Un pretējs piemērs – man naktī pazemes pārejā uzbruka divi kriminālie, un es viņus salauzu (jaunībā biju karatists, un refleksi, kā izrādījās, nepazūd). Un man nav žēl (jeb, citiem vārdiem, es nebīstos Dieva), ka es, visdrīzāk, padarīju viņus par invalīdiem. Es arī nelūdzu Dievu, nepaļaujos uz viņa atbalstu, nebaidos soda. Runa nav arī par savas rīcības saskaņošanu ar kaut kādiem baušļiem. Dievs manā koncepcijā nav priekš tā (precīzāk, MAN tas nav vajadzīgs priekš tā). Man tas ir vajadzīgs pasaules izpratnei – un, iespējams, tās lielākai pakļaušanai, bet noteikti – pārtaisīšanai. (Pienāks laiks, kad Tu tiks iepazīstināts ar jauno teoloģisko doktrīnu ☺.) Pagaidām tikai aizrādīšu, ka jēdziens «Dievs» var ne tikai apzīmēt jūdaisko, kristīgo, hinduisko vai dievturisko personāžu, bet arī tikt saistīts, piem., ar pasaules holistisko aspektu vai, teiksim, manis patlaban pārdomājamo vielas iespējamo piekto agregātstāvokli – informāciju. Bet tas nu tā, nav vērts diskutēt par kāda vārda piemērotību, pirms netiek uzrādīts tā lietošanas konteksts un apsvērta lietošanas pamatotība. Taču jebkurā gadījumā es negrāso ignorēt arī savu intuitīvo pieredzi un apstākli, ka esmu piedzīvojis vairākas racionāli neizskaidrojamas sakritības.

Par VVF. Jā, jā, arī viņas Jaungada uzrunā es pamanīju šo pašu aspektu – man šķiet, ka viņa tomēr ir izlasījusi Tavu Vēstījumu un nu ir nobažījusies (ir, ir, arī es šo plīvuru redzu plīvojam), ko par viņu domā intelektuālā elite – slānis, kuram viņa pati allaž ir tiekusies piederēt (hi...). Nu, lai tik domā – varbūt «sistemātiski un rūpīgi veiktas meditācijas» rezultātā arī atradīs, kā Tev atvainoties.

V.E. pašrocīgi un speciāli no V.D.:
gadu ar cūkas laimi un bez

VEcordia ir Valda Egles elektroniska literāra dienasgrāmata, kurā viņš ir citējis arī daudzus citu autoru tekstus. Vekordija dibināta 2006.gada 30.jūlijā un sākotnēji sastāvēja no lineāri numurētiem sējumiem, katrs apmēram 250 lappušu apjomā A4 formātā, taču vēlāk par galveno izdevuma eksistences formu kļuva «izvilkumi». Vekordijas izvilkums ir fails, kurā atkārtots viena vai vairāku Vekordijas iecirkņu teksts bez lineāras numerācijas un bez iepriekš uzdota apjoma. Izvilkums parasti reproducē kādu Valda Egles vai cita autora grāmatu vai brošūru. Izvilkuma faila nosaukumā pirmais burts «L» nozīmē, ka grāmatas pamatteksts ir dots latviski, burts «E», ka angļiski, burts «R», ka krieviski, un burts «M», ka jaukts. Burts «S» nozīmē, ka fails ir sagatave, kura vēl tiks stipri modificēta, bet burts «X» apzīmē faksimilus. Dienasgrāmatas VEcordia oriģinālos un izvilkumu failus Jums **ir tiesības** kopēt, pārsūtīt pa e-pastu, ievietot WWW serveros, izdrukāt un nodot citām personām bez maksas informatīvos, estētiskos vai diskusiju nolūkos. Bet, pamatojoties uz LR un starptautiskajām autortiesībām, **ir aizliegta** šī faila jebkura veida komerciāla izmantošana bez Dienasgrāmatas autora rakstiskas atļaujas, un **ir aizliegts** šos failus jebkurā veidā modificēt. Ja attiecībā uz šeit doto tekstu bez Dienasgrāmatas autora tiesībām darbojas vēl citas autortiesības, Jums jārespektē arī tās.

Šī sējuma izdošanas brīdī (kurš titullapā apzīmēts ar vārdu «Versija:») Vekordijas galvenās pārstāvniecības Internetā bija vietnes: <http://vekordija.blogspot.com/> – latviešu grāmatām; <http://vecordija.blogspot.com/> – krievu grāmatām.

Satura rādītājs

VEcordia	1
Izvilkums L-POENA	1
Līgotņu Jēkabs	1
LATVIEŠU RAKSTU AIZSĀCĒJI	1
Līgotņu Jēkabs par Manceli, Fīrekeru un Gliku	2
Ievadam	3
Juris Mancelijs	6
Kristaps Fīrekers	9
Ernests Gliks	12
Paraugi no Jura Mancelija, Kristapa Fīrekeru un Ernesta Glika rakstiem	19
Pielikums Nr.1. Katrīna	23
Izvēsta V.E. zemsvītras piezīme par Ernesta Glika audžumeitu	23
Pielikums Nr.2. Sarakste par šo grāmatu	28
V.Egle V.Daugmalim 2006.10.05	28
V.Daugmalis V.Eglem 2006.10.06	28
V.Daugmalis V.Eglem 2006.10.09	30
V.Egle V.Daugmalim 2006.10.10	32
V.Daugmalis V.Eglem 2006.10.10	32
V.Daugmalis V.Eglem 2006.10.11	35
V.Egle V.Daugmalim 2006.10.11	37
V.Daugmalis V.Eglem 2006.10.12	37
V.Egle V.Daugmalim 2006.10.13	39
V.Daugmalis V.Eglem 2006.10.16	40
V.Egle V.Daugmalim 2006.10.18	42
V.Daugmalis V.Eglem 2006.10.18	43
V.Egle V.Daugmalim 2006.10.19	44
V.Daugmalis V.Eglem 2006.10.19	45
V.Egle V.Daugmalim 2006.10.19	48
V.Daugmalis V.Eglem 2006.10.24	49
Ziemassvētku vēstule	51
Pielikums Nr.3. Sarakstes turpinājums	54
Satura rādītājs	58